Hymnologiske Meddelelser

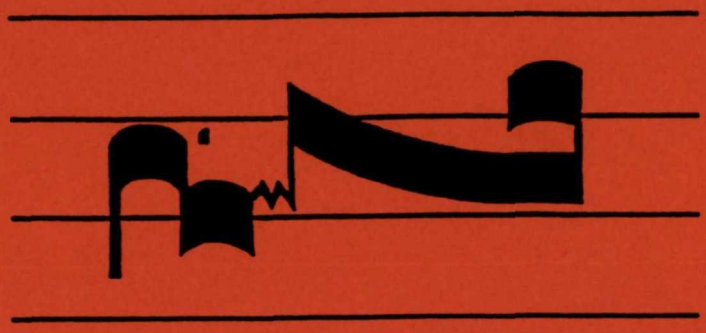

udgivet af Salmehistorisk Selskab og
Nordisk Institut for Hymnologi

28. årg. oktober 1999 nr. 3

Hymnologiske Meddelelser

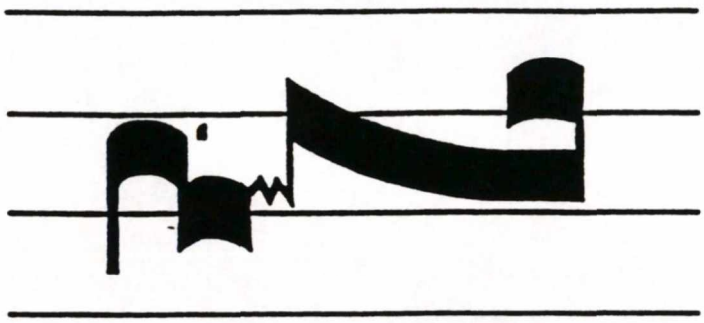

udgivet af Salmehistorisk Selskab og
Nordisk Institut for Hymnologi

28. årg. oktober 1999 nr. 3

HYMNOLOGISKE MEDDELELSER

Tidsskrift om salmer
udgivet af Salmehistorisk Selskab
og
Nordisk Institut for Hymnologi
28. årgang 1999 nr. 3

Indhold

Svein Ellingsen 70 år s. 117

Tekster og melodier
Lars Busk Sørensen og Erling Lindgren s. 118

Artikler

Lars Busk Sørensen: Om at skrive salmer i vor tid s. 121

Willy Egmose: Fra mit salmeværksted s. 141

Vibeke A. Pedersen:
Åndelige viser i et folkevisehåndskrift s. 147

Birgitta Sarelin:
Relationerna mellan psalmböckerna i Finland och Sverige s. 175

Anmeldelser

Birgitta Sarelin:
Behålla och förnya. Den finlandssvenska psalmboksrevisionen 1975-1986 (Anna J. Evertsson) s. 188

Forfatternes adresser s. 192

Rettelse s. 192

ISSN 0106 - 4940

Livets grunntone

Salme i eldre år

KNUT NYSTEDT 1999

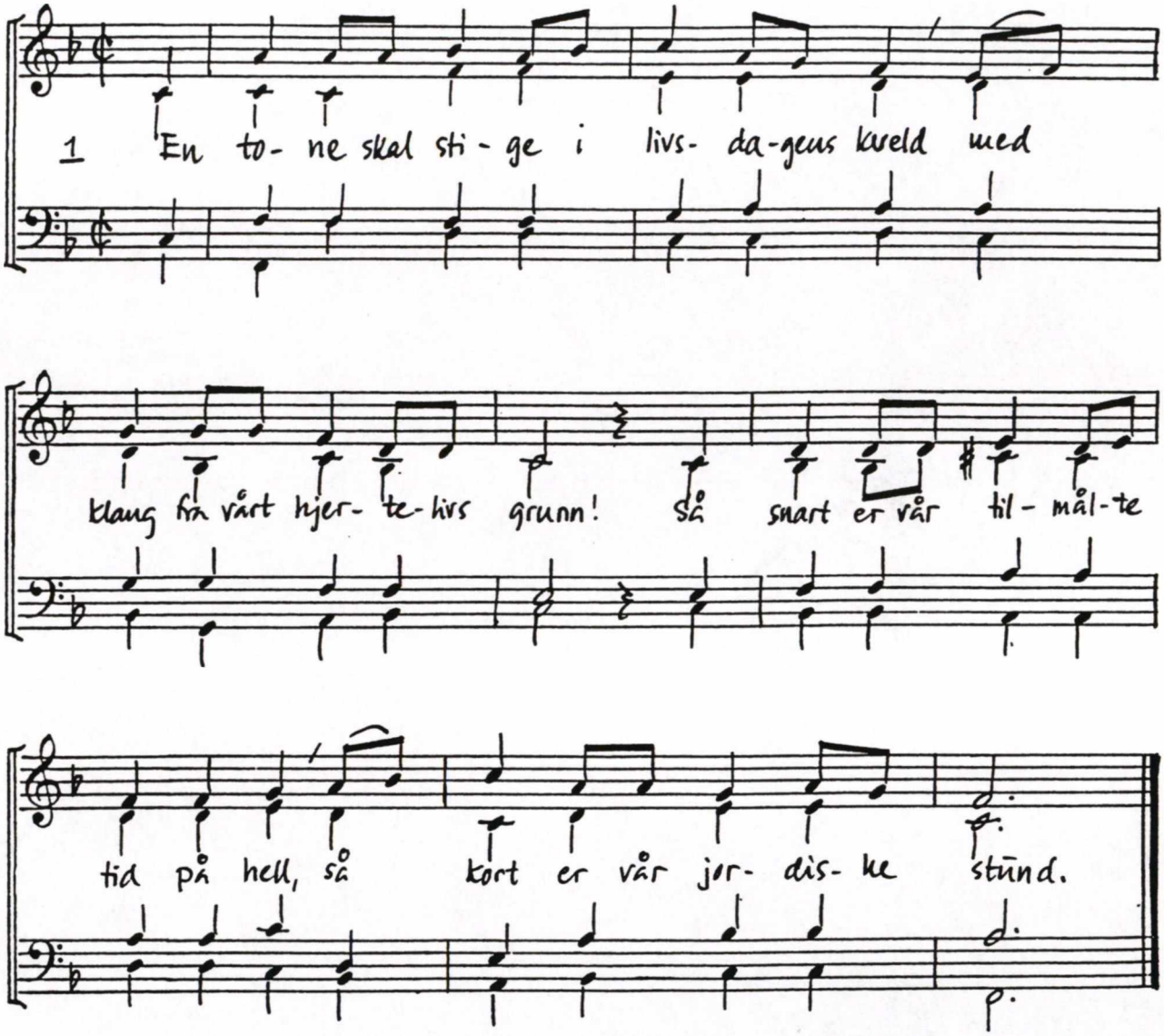

2 Men tonen skal høres, i glede og savn,
så lenge vi lever på jord:
En lovsang til livet er tonens navn;
den synger i alle som tror.

3 Takknemlighet fyller vårt hjerte og sinn
ved tanken på dager som svant,
og minnene står i forklaret skinn
fra alle de gleder vi fant.

4 Vår takk går til Gud for det liv vi har levd,
for alle velsignede år,
for vennskap som trofast ble holdt i hevd,
for hjelp under skiftende kår.

5 Fra avmakt til håp har du ledet oss, Gud,
de dager vår livskraft var brutt.
Hver demring som opprant, bar i seg bud
om lyset som seirer til slutt.

6 Ja, vinter og frost ble beseiret av vår,
du fylte vårt hjerte med sang,
hvert år i vårt liv ble et nådens år
med overflod gitt oss i fang.

7 Vi er i din omsorg fra vugge til grav,
du ledet oss frem på din vei.
Vi takker deg, Herre, for alt du gav!
O Gud, vi er alltid hos deg!

SVEIN ELLINGSEN, august 1999

Svein Ellingsen

Den 13. juli fyldte Svein Ellingsen 70 år. Dagen blev markeret af en fornem bogudgivelse, *I lyset fra Guds fremtid,* der bragte en lang række af Svein Ellingsens kendte salmetekster. De fleste er klassiske tekster, der melder sig af sig selv, når talen er om ikke alene norsk, men nordisk salmedigtning i dag.

I anledning af 70-års dagen skal der lyde et "Til lykke" fra Danmark og fra Hymnologiske Meddelelser. Gennem årene har en række af Svein Ellingsens salmetekster været trykt i Hymnologiske Meddelelser, og tidsskriftet bragte i første hefte 1992 bidragene fra det seminar, der med den for Svein Ellingsen meget sigende titel "Salmespråk - kunst og kommunikation", blev holdt på Norges Musikkhøgskole i anledning af Svein Ellingsens 60-års dag 1989.

Svein Ellingsens salmer er blevet taget til hjertet af mange danskere. Deres stilfærdige, inderlige og ærlige tone har gjort, at de én gang læst eller sunget brænder sig ind i ens sind som udtryk for det, der skal siges, men som det måske er allersværest at sige: det, der ikke kan siges med store ord og armbevægelser, men som skal siges lavmælt, for at blive sagt ærligt, det, vi oplever, hvor savnet og fylden, angsten og glæden mødes i vores liv. Et godt eksempel på en sådan salme er dåbssalmen "Fyldt af glæde over livets under", der i rigtig mange danske kirker er blevet dåbssalm*en*.

Svein Ellingsen var oprindelig billedkunstner, før han blev forfatter og digter. Det er i høj grad den visualitet, Svein Ellingsen har med herfra, der sammen med en dyb, organisk fortrolighed med den bibelske verden har gjort ham til den betydelige salmedigter, han er. Vor tids mennesker forstår et meget langt stykke tilværelsen visuelt. Derfor er Svein Ellingsens tekster i stand til at trænge ind bag vores ydre, derind hvor vores verdensforståelse og vores selvforståelse bliver til. Svein Ellingsen minder her om B.S. Ingemann, hvis visuelle salmetekster i dag i stadig højere grad opleves som eksistentielt kristne tekster.

Svein Ellingsen har ikke alene haft stor betydning gennem sin tekster, men også gennem sit medarbejde på den store salmebogsfornyelse i Norge i de sidste årtier af 20. århundrede. Som statsstipendiat har Svein Ellingsen kunnet kaste sin store arbejdskraft ind i salmebogsarbejdet. Herved har han på afgørende måde været med til at præge både salmebog og salmesang i Norge, også der, hvor det ikke er ham selv, men traditionens og samtidens salmedigtere, der fører ordet.

Da *Tillæg til Den Danske Salmebog* blev udgivet for 5 år siden, overraskede det mange, at Svein Ellingsen var en af de bedst repræsenterede nye salmedigtere. Når Kirkeministeriets salmebogskommission om kort tid udsender sin betænkning med forslag til en ny autoriseret dansk salmebog, vil det vise sig, at Svein Ellingsen har fastholdt denne position. Det er således ikke alene Norges betydeligste salmedigter i dag, men også en af Nordens store salmedigtere, vi i år kan ønske til lykke med de 70 år.

Kirkens sang

Tekst: Lars Busk Sørensen 1999
Melodi: Erling Lindgren 1999

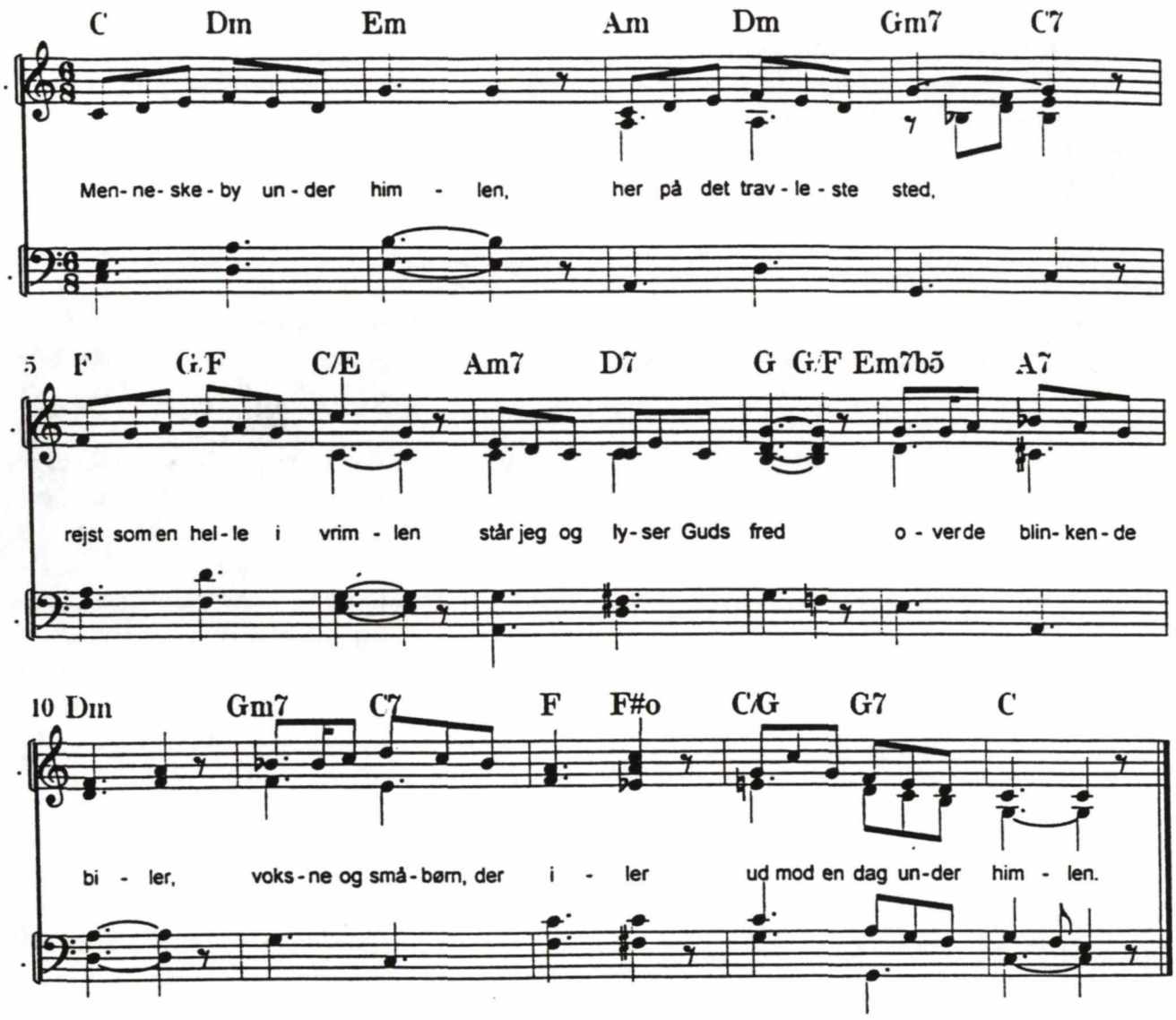

Menneskeby under himlen,
her på det travleste sted,
rejst som en helle i vrimlen
står jeg og lyser Guds fred
over de blinkende biler,
voksne og småbørn, der iler
ud mod en dag under himlen.

Jeg er den lægende stilhed
midt i en støjende by.
Jeg er den skabende mildhed,
som gør en tåre-dag ny,
og selv i dine fabrikker,
busser og travle butikker
strejfes et sind af min stilhed.

Skaberen tror på din lykke
og på din virksomme dag.
Solskin og skiftende skygge
- det er hans evige sag.
Om du forventningsfuld skaber,
eller du skuffes og taber,
er du en del af hans lykke.

Det var i gader som dine,
Sønnen gik om og var mand,
lægede livsangst og pine
og gjorde kærlighed sand.
Da han bar korset og sorgen,
døde og opstod en morgen,
var det i gader som dine.

Nu er det Kærlighedsånden,
som vil forvandle min by.
Dér hvor man gir hende hånden,
ser man hinanden på ny.
Dér er hvert menneske helligt.
Taler de nok så forskelligt
- det er det samme for Ånden.

Menneskebørn under himlen,
Kristus har skabt dette rum
som jeres fristed i vrimlen,
han er al kærligheds sum,
og i hans navn vil jeg samle
unge og småbørn og gamle,
børn af min by under himlen.

Lars Busk Sørensen 1999

Fader over al forstand

Tekst: Lars Busk Sørensen 1998
Melodi: Erling Lindgren 1999

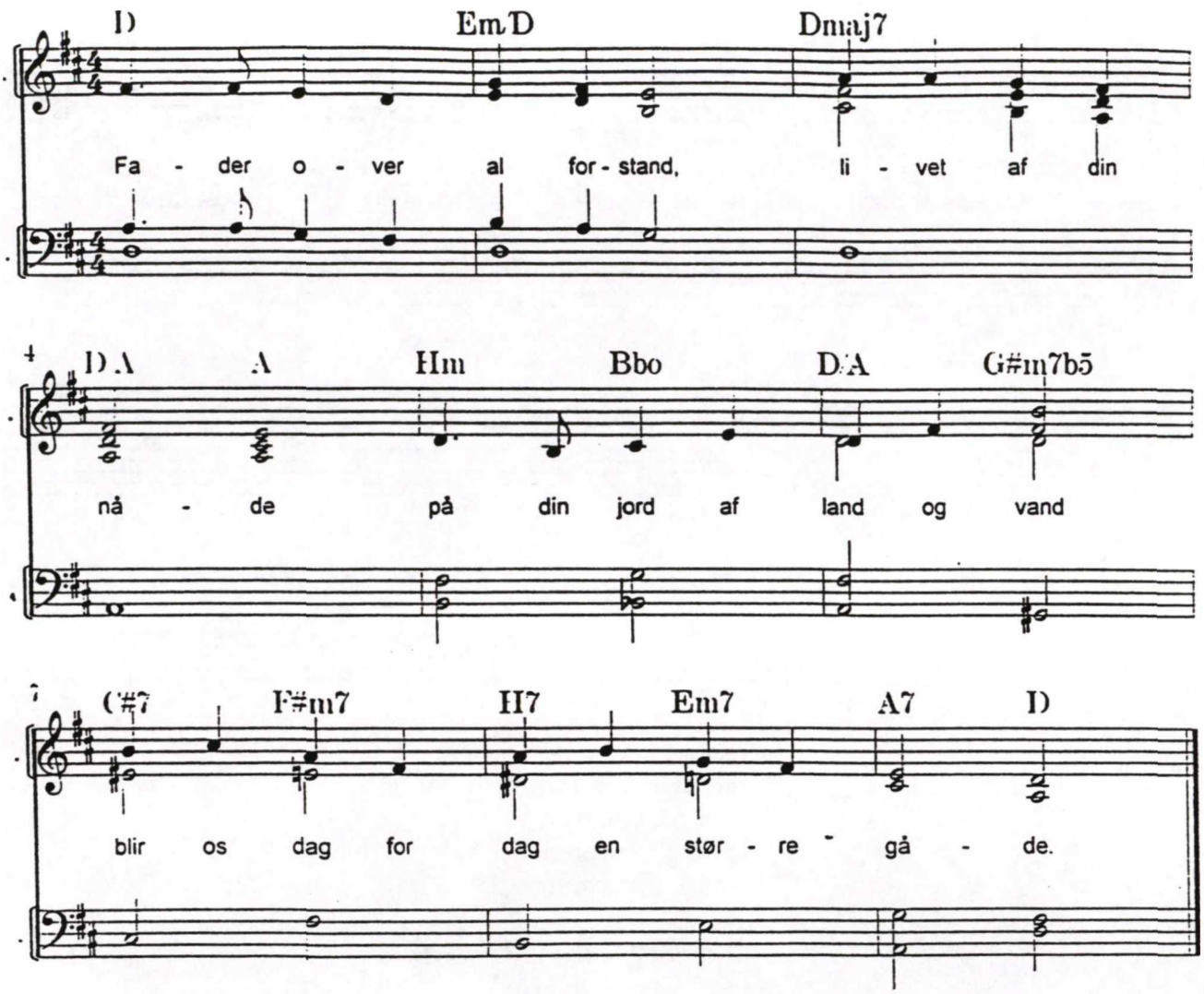

Hvilket hjem, du gav os, Gud,
mellem disse stjerner
- vi der fik så svag en hud
og så hvileløse drømme-hjerner.

Du har blæst din egen ånd
ind i vore lunger,
formet denne fine hånd,
lagt dit skaberord på vore tunger.

Du var selv en jordisk mand
født i vores sfære,
frelser over al forstand,
den som alle vore kors vil bære.

Da var, Gud, din kærlighed
endnu større gåde,
nu har livet tid og sted
ude i et himmeldyb af nåde.

Du vil bo hos mennesket,
dine evigheder
favner med en faders ret
vores korte liv og lave steder.

Dybest er din kærlighed,
der hvor alting ender.
Når vor egen sol går ned,
står den nye op i dine hænder.

Hvor vældigt er dit overskud

Tekst: Lars Busk Sørensen 1998
Melodi: Erling Lindgren 1999

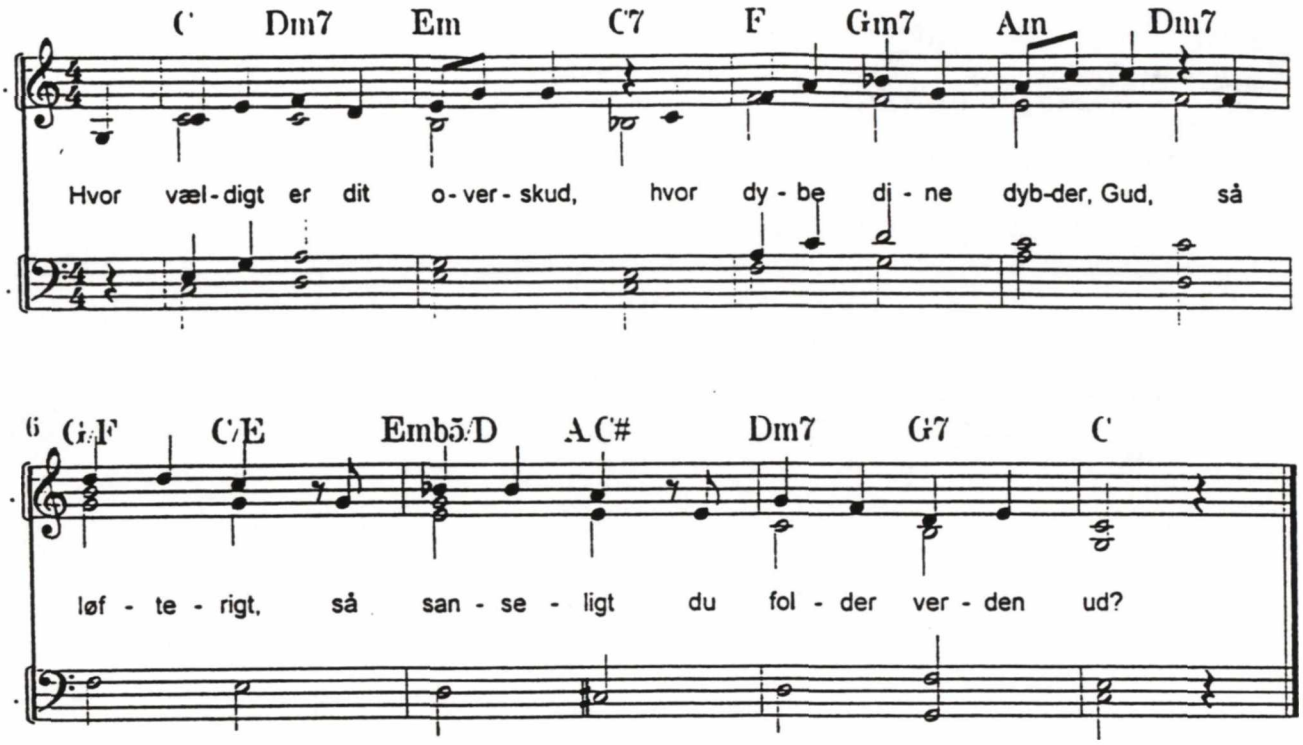

Her gav du os et værested,
her deler vi nu fremtid med
den gode jord,
hvor græsset gror
af kosmisk kærlighed.

Her sad din Søn ved vores bord
og talte sine gode ord,
så vi nu véd,
at kærlighed
er mulig på din jord.

Nu sidder han ved himlens bord,
og her på livets lave jord
er Helligånd
den milde hånd,
der trøster, til vi tror.

Vi tror, skønt vi er få og små,
og kun naive kan forstå,
hvor stor og øm
en pinsedrøm
din kirke lever på.

LARS BUSK SØRENSEN

Om at skrive salmer i vor tid

Min vej til salmerne

En og anden kunne nok fristes til at spørge, hvorfor jeg har givet mig til at skrive salmer, når jeg hverken er præst eller teolog, hvad salmedigtere jo traditionelt har været. Det er da heller ikke noget, jeg på noget tidspunkt bare har givet mig til. Det er resultatet af en udvikling. En udvikling der startede, da jeg som ungt menneske begyndte at skrive digte, uden at spekulere over, hvor det skulle føre mig hen. Digte har jeg siden altid skrevet, når jeg har haft tid og kræfter til det ved siden af mit borgerlige arbejde: Syvogtredive år i den danske folkeskole. Indimellem har jeg da også udgivet bøger med dem:

Digte. Gyldendal 1959.
De sejrende får asken. Gyldendal 1979.
Græsset fortvivler ikke. Attika 1986.

Da jeg skrev mine første digte, havde jeg selv ingen forestilling om, at de skulle ende med at blive salmer. Men set fra min Skabers synsvinkel har det måske nok været ret forudsigeligt. Allerede min første digtsamling fra 1959 sluttede med et Kristusdigt, og som jeg senere skrev mine digte, kom flere og flere af dem til at kredse om kristne emner og problemstillinger. Jeg måtte have Guds dimension med, for at det kunne blive et helt digt. Alligevel skulle der gå en menneskealder, før det blev mig bevidst, at det kristne evangelium var - med den baggrund jeg nu havde - mit naturlige poetiske stofområde.

I det hedesogn og i det hjem, hvor jeg voksede op på en lille gård ude nordvest for Ikast, var det en naturlig ting at gå i kirke, og det var naturligt, at jeg gik i søndagsskole. I den to-klassede skole var bibelhistorien og salmeversene et vigtigt led i undervisningen og et personligt anliggende for læreren. Senere var det inden for FDF, jeg modtog den påvirkning, der så småt begyndte at give mig en voksen forståelse af, hvad kristendom er. Jeg kan heller ikke lade være med at nævne det

uudslettelige indtryk, det gjorde på mig som 16-17 årig at læse Ole Sarvigs serie "Evangeliets billeder, belyst af denne tid" i et ugeblad. Der taltes der befriende anderledes om evangeliet.

Hele min voksne tilværelse, som studerende og som folkeskolelærer, har jeg været regelmæssig kirkegænger, ganske uafhængig af hvilken kirkelig retning præsten det pågældende sted tilhørte, men jeg har også ofte - uafhængig af præstens kirkelige observans - været kritisk over for meget af forkyndelsen. Der var noget, der skurrede, man ramte ikke evangeliets tone rent, syntes jeg. Der var også en tid, da jeg nærmede mig den modne alder, hvor jeg syntes, at alt det der med kirke og kristendom var ret umuligt at få hold på, og jeg havde mest lyst til at rende fra det. Men så opdagede jeg - som nok andre har gjort før mig - at jeg ikke kunne rende stærkt nok. For skal man løbe fra sine rødder, skal man jo have mer end almindelig god fart på.

På et tidspunkt i halvfjerdserne var det så sandhedens time, hvor alt, hvad der var blevet mig forkyndt som kristentro, måtte igennem tvivlens syrebad. Alt måtte personligt gennemreflekteres i lyset over det sted i livet, hvor jeg nu var. Det første resultat af denne proces er digtet "Balladen om Menneskesønnen" i samlingen "De sejrende får asken" fra 1979. Samme år skrev jeg det første digt, som jeg vovede at kalde en salme "Menneske, din egen magt", som med Willy Egmoses melodi er blevet en af mine mest kendte. Siden har jeg skrevet en lang række salmer, der har resulteret i følgende udgivelser:

Salmer 1986. Attika 1986.
Klodens elsker. 14 salmer med melodi af Klaus Brinch. Wilhelm Hansen 1989.
Under din kærligheds himmel. Unitas 1993.
Lyset er kommet til verden. 12 julesalmer med melodi af Willy Egmose og Preben Andreassen. Edition Egtved 1995.
Komme dit rige. Salmer 1980 - 1996. Poul Kristensen 1996.

Da jeg skrev mine første salmer, tænkte jeg ikke meget på, at det var tekster, der skulle synges ved en gudstjeneste. De var først og fremmest produkter af min personlige erkendelsesproces. Noter undervejs kunne man kalde dem. Det var først senere, jeg efterhånden begyndte at tænke på salmer til bestemte evangelietekster og kirkelige handlinger, især da jeg blev opfordret til at sende mine tekster til det redaktionsudvalg, der arbejdede med salmebogstillægget. Forskellige bestillings-

opgaver gjorde mig også mere bevidst om, at mine salmer skulle være kirkesalmer. Samtidig har jeg måttet gøre det klart for mig selv, hvad en salme er - som litterær genre og som led i gudstjenestens liturgi.

På det tidspunkt, da det begyndte at gå op for mig, at mine digte fra nu af skulle være salmer, stillede jeg mig selv to ufravigelige krav: Jeg måtte kun skrive om det, jeg personligt havde tænkt og levet mig frem til. Det der lå der ud over, måtte jeg lade ligge, indtil jeg måske senere nåede frem til det. Desuden måtte jeg aldrig give køb med hensyn til den kunstneriske lødighed, aldrig lade hensigten hellige midlet, aldrig lade "fromheden" være en behagelig undskyldning. Hvorvidt jeg så har levet op til kravene, må andre afgøre.

Hvad er en salme?

Som den, der er kommet til salmedigtningen gennem poesien og ikke, som det er det almindeligste, gennem teologien, er det mig måske særlig magtpåliggende at få slået fast, at en salme er et digt, et stykke poesi. Ganske vist et digt med et helt særligt anliggende: menneskers forhold til Gud. Men rent formelt er der ingen forskel på salmedigtning og al anden digtning. Det er de samme æstetiske love, der gælder, hvad enten jeg skriver en salme eller et kærlighedsdigt for eksempel, og man må stille de samme kunstneriske lødighedskrav til en salme som til ethvert andet digt. Det krav lever de bedste af vore klassiske salmer også fint op til. De er skrevet af nogle af vore største digtere. De er noget af det fornemste i vores litteratur overhovedet. Den samme målestok er vi nødt til at anlægge over for salmer, der skrives i dag. Anderledes kan jeg ikke sige det, selv om jeg samtidig føler mig som drengen, der er sendt ud for at skære den gren af, han selv skal have tæv med.

Derfor rejser jeg børster, når nogen siger, at en salme er en prædiken på vers. Det er en helt skæv definition på en salme. Lad os holde salme for sig og prædiken for sig, det er begge udtryksformer bedst tjent med. Jeg vil ikke definere salmen som forkyndelse, men som menighedens poetiske svar på forkyndelsen, sådan som den lyder fra alteret og fra prædikestolen. Den kan så have form af en lovsang eller en bøn eller en meditation over dagens tekst.

Det har sig nemlig med salmen som med al anden poesi, at hvis man vil bruge den til et formål, hvis man pålægger den at forkynde noget bestemt, mister den sin poetiske løvemanke og bliver et gement trækdyr. Men lader man den beholde sin frihed, bliver den - hvis det da er en god salme - indirekte til forkyndelse. Men så er det ikke længere noget, man pålægger den, men noget den selv vil. Det lyder paradoksalt, og det er det. Men sådan er nu engang salmens natur, sådan er poesiens natur. Gør man den til trækdyr, dør den, men giver man den frihed, skænker den os rige gaver.

En salme bliver ikke nogen god salme, blot fordi den udtrykker de rette kristelige meninger og formidler den rigtige teologi. Det skal den også, selvfølgelig, men det er bare ikke nok. Det er ikke nok, at den kan få os til at tænke over noget. Den skal også få os til at opleve noget. Den skal vække noget i os. Den skal engagere vores følelsesliv og sætte vores fantasi i bevægelse. Sådan som al god poesi gør, og er den ikke i stand til det, tager vi den ikke til os. Vi synger den ikke med hjertet, så kan den være aldrig så teologisk rigtig og from og velmenende.

Min salmedigtning er som sagt begyndt i poesien og ikke i teologien. Derfor har det at efterligne de fire store gamle aldrig været mig nogen fare eller fristelse. Det var de Heretica-digtere, som min generation havde som idoler i halvtredserne, der vækkede mig til poetisk bevidsthed: Ole Sarvig,
Frank Jæger, Thorkild Bjørnvig, Poul la Cour. Skal man eftergå, hvem der har præget min digteriske opvækst, må det være der, man skal søge. De store gamle har efterhånden også lagt så stor afstand til vores nutidige sprog og verdensbillede og aktuelle hverdag, at de ikke længere kan være direkte efterlignelige forbilleder. Det er værd at huske, at Grundtvigs salmer, der er de yngste, hører hjemme i samme romantiske periode som Oehlenschlägers "Guldhornene", som jo i dag kun læses af litteraturhistorisk interesse. Alligevel er de skønne at have foran sig - fjerne, urørlige idealer at se hen til, når man skriver. Som komponister kan se hen til Bach og Mozart og Buxtehude. De afstikker retningen for os som skystøtter om dagen og ildstøtter om natten.

Dagsaktuelt - evigt aktuelt

Nu er salmens anliggende jo ikke noget dagsaktuelt, men tværtimod noget evigt aktuelt: vores forhold til Gud, og dette forhold ændrer sig ikke. Om der går hundrede år, eller der går to hundrede år, så er Gud stadig Gud, og mennesker stadig mennesker. Men selv om forholdet: Gud - mennesker er og bliver det samme, så ændres vores måde at tænke og tale om det på hele tiden, i takt med at vores virkelighed ændrer sig. Derfor må vores måde at synge salmer på også hele tiden ændre sig. Selv om salmens budskab er evigt, så kan dens kunstneriske iklædning ikke være det. Den må som ethvert andet digt vedkende sig sin kontekst, sin afhængighed af tid og sted.

De gamle salmer har også deres kontekst, de har også taget farve af deres samtids verdensbillede og samfundsfilosofi. Når de alligevel ind imellem opfattes som tidløse, er det kun, fordi de kommer til os over så lange afstande, at deres kontekst er gået tabt undervejs. De medbetydninger, de har haft for dem, der første gang sang dem, kan vi ikke længere aflæse, hvad der jo ikke i sig selv er nogen kvalitet.

De salmer, der skrives i dag, må overvinde den vanskelighed, at der mellem dem og de umistelige i salmebogen er et gab på i det mindste hundrede år. Hundrede år, hvor der er sket større forandringer, hvad angår verdensbillede, videnskab og samfundsforhold end i nogen anden historisk periode, vi har kendskab til. Derfor kommer de nye salmer til at virke så overraskende nye. Måske endnu mere nye end Grundtvigs virkede på hans samtid. Den nye salmedigtning må også tage højde for, at mennesker af i dag ikke har noget religiøst sprog. Synd og nåde, frelse og fortabelse, kors og opstandelse er ikke længere indforståede begreber for de nye generationer af folkekirkekristne. Derfor er man nødt til at oversætte dem til et moderne verdsligt sprog, hvis man skal gøre sig forståelig for dem.

Salmedigtning i dag er en farlig balancegang mellem tradition og fornyelse. Vi har en rig tradition for salmedigtning i Danmark, og store grupper af kirkefolket lever fint med den og ønsker ingen fornyelse. Men der er andre, og man er selv en af dem, der synes, at der også skulle være salmer, der afspejler den daglige virkelighed, der er vores her og nu. Der er et stigende antal - især af unge - der i disse år helt går kirkens dør forbi i deres søgen efter mening, fordi de ikke føler, at det der foregår

der inde, vedkommer dem. Dilemmaet er: Hvordan skriver man salmer, der får dem, der søger fornyelse, til at lukke døren op og komme ind og synge med, uden at man samtidig jager dem ud, der allerede sidder derinde.

Tekst og melodi

Til en salme hører der en tekst og en melodi. De to dele er lige vigtige, og først når tekst og melodi virkelig klinger sammen, opstår lovsangen. Den ene del er ikke noget uden den anden. Når man skriver salmer, står man derfor i et dilemma: Skal man skrive sin tekst, så den kan synges umiddelbart på en allerede kendt melodi, eller skal man skrive den på sit eget versemål, så man er nødt til at vente på, at en komponist sætter melodi til den, og folk får lært at synge den. Det første går hurtigst og kan derfor være fristende, men resultatet bliver efter min mening kun en halv salme.

Enhver ny tekst skal have sin egen melodi. Det er synd at koble den sammen med en brugt melodi. Den gamle tekst vil altid skinne igennem og give uvedkommende associationer. Skriver jeg for eksempel en efterårssalme på melodien til "Nu falmer skoven", så bliver det jo ikke nogen ny efterårssalme, men bare en forkert udgave af den gamle. Derfor har jeg efterhånden gjort mig det til en regel så vidt muligt altid at vælge et versemål, man ikke kan finde mage til i koralbogen. Så leder man da ikke nogen i fristelse. En tekst skrevet i vor tids litterære sprog kan også kun smelte intimt sammen med en melodi, der er skrevet i den samme tidsalders musikalske sprog. Kun når tekst og melodi har samme kontekst, kan de virkelig blive en enhed.

Willys melodier

Som den der er umusikalsk - i den forstand, at jeg hverken synger eller spiller, selv om jeg holder meget af at høre andre gøre det - har jeg ingen forudfattede meninger haft om, hvordan melodierne til mine tekster skulle være. Derfor har jeg fordomsfrit kunnet bruge melodier skrevet ud fra ret forskellige musikalske traditioner, både den kirkelige og den såkaldt rytmiske. Når det i så høj grad er Willy Egmoses melodier, der har båret mine tekster ud, skyldes det derfor ikke uden videre, at jeg har ønsket dem sunget på rytmiske melodier. Da jeg modtog de første af Willys melodier, havde

både jeg selv og min kone "mit tredje øre" visse betænkeligheder ved, om man nu også kunne få folk til at synge dem i kirken. Men vores første betænkeligheder er på det smukkeste blevet gjort til skamme. Melodierne har fænget, især blandt den yngre del af kirkefolket. Nogle af dem er efterhånden ikke kun mulige, men helt selvfølgelige melodier til mine tekster. Samarbejdet blev også hjulpet godt på vej af de træf for salmedigtere og komponister, man i nogle år arrangerede på Silkeborg Højskole. Men gennembrudet kom vel, da vi blev bedt om at skrive henholdsvis tekst og melodi til en morgensalme til FDF/FPFs landslejr ved Julsø i sommeren 1991. Det resulterede i den lille enkle salme "Solen begynder at gløde", der blev et hit blandt lejrdeltagerne og senere også fandt vej til andre kredse.

Begyndelsen til det hele lyder lidt af tilfældighed. I efteråret 1986 udgav jeg min første lille "salmebog" med titlen "Salmer 1986", som ikke umiddelbart gav megen genklang. Men jeg fik da besøg af en journalist fra regionalradioen i Holstebro, som interviewede mig om udgivelsen og bad mig læse en af teksterne "Grøn og hellig" eller "Klodens elsker", som jeg i bogen havde kaldt den. Det har Willy så hørt, og morgenen efter ringede han og spurgte, om de der salmer var nogle, man kunne sætte melodi til. Det var det i høj grad. Jeg sendte ham et eksemplar af bogen, og det første resultat deraf blev en lille håndfuld melodier, fire tror jeg, som blev offentliggjort som en del af Kirkefondets materialer til gudstjenestefornyelse. To af dem kom senere med i salmebogstillægget. Men selv om begyndelsen til vores samarbejde var mer eller mindre tilfældig, så var det jo ikke nogen tilfældighed, at det fortsatte og udbyggedes og efterhånden er blevet en selvfølgelighed. Men vores gode samarbejde forhindrer da ikke og forstyrres heller ikke af, at vi begge ind imellem også laver ting sammen med andre.

Når samarbejdet har vist sig så levedygtigt, har det for det første den helt selvfølgelige årsag, at vi kan lide hinandens frembringelser. Vi har også det til fælles, at vi har en stærk trang til at gøre tingene helt på vores egen måde, med dyb respekt for traditionen, men uden at lade os binde af den. Det er nok heller ikke uden betydning, at vi begge har haft et kreativt virke uden for det kirkelige. Mine digte har som sagt ikke fra begyndelsen været salmer, og Willy har i jazz-musikken bevæget sig steder hen, hvor organister normalt ikke kommer.

Som analfabet på området skal jeg nok vare mig for at bevæge mig ud i tekniske analyser af musikken. Hvad jeg kan sige om Willys melodier, er naivt og umiddel-

bart. Jeg føler mig løftet af dem, fordi de har et ærinde. De vil noget. Der er en medrivende energi i dem. De bærer teksten smukt og villigt, men aldrig uden selvfølelse, og sådan skal det være. Tekst og melodi skal give hinanden både respektfuld medspil og modspil, så de som ligeværdige partnere kan smelte sammen til en højere enhed, et kreativt ægteskab. En ny melodi fra Willy bærer altid hans umiskendelige musikalske fingeraftryk. Samtidig har den også altid noget overraskende, noget uforudsigeligt over sig. Den kører aldrig kun på rutinen. Jeg tror, han har det som jeg selv, at han hver gang må begynde forfra. Hver ny melodi er en ny begyndelse. Derfor har jeg det godt med, at mine tekster synges på Willys melodier, og jeg har det godt med, at vores salme-samarbejde har udviklet sig til et personligt venskab.

Eksempler på ting vi har lavet sammen

Solen begynder at gløde

Solen begynder at gløde.
Mørket i verden har tabt.
Lad os gå ud for at møde
lyset, Gud lige har skabt.

Små bitte dråber af glæde
hænger i græsset. Vi tror,
det er Guds vilje at træde
ud på den hellige jord.

Fuglesang oppe og nede.
Støj fra en myldrende by.
Store og små gør sig rede.
Dagen er dirrende ny.

Markerne dufter af lykke.
Stråene bølger så småt.
Trods alt det onde og stygge
tror vi, at livet er godt.

Lyset er kommet til verden.
Gud har besøgt vores jord.
Grøn og guddommelig er den
klode, hvor mennesker bor.

Hér på den dugvåde klode,
Gud i sin glæde har skabt,
vil vi i dag kun det gode.
Mørket i verden har tabt.

Bestillingsopgaver går jeg som regel til med blandede følelser. Men da jeg blev bedt om, at skrive en morgensalme til FDF/FPFs landslejr 1991, var der ingen tvivl i mit sind, det vidste jeg, at jeg gerne ville. I min erindring begyndte jeg at genopleve mine egne FDF-lejre i 40'erne, især landslejren, Marselisborg-lejren i 1947, da jeg selv var 17. Mon ikke også min glæde over opgaven har smittet af på resultatet?

Min første tanke var, at den skulle være sådan, at den kunne synges af børn, men også sådan, at de voksne kunne holde ud at synge den hver morgen på lejren. Derfor bestræbte jeg mig på at gøre dens billeder sanselige, man skulle se, høre og lugte i den. Tematisk gik jeg ud fra skabelsesberetningen. De unge mennesker, der vågnede op en sommermorgen ude i noget af Danmarks smukkeste natur, skulle opleve hver morgen som verdens første, dugvåd fra skaberens hånd.

Man kan da også ned gennem versene følge, hvordan jeg lader dagen blive til i skabelsesberetningens rytme: I første vers lyset, i andet vers planterne, i tredje vers dyrene og menneskene. I fjerde vers kommer så syndefaldets virkelighed ind i teksten, bevidstheden om godt og ondt. Da jeg senere på opfordring af redaktionen af salmebogstillægget ændrede vers 5, fik jeg også Det Nye Testamentes skabelsesberetning med, prologen til Johannesevangeliet, hvor Kristus er ordet der bliver kød, lyset der er ved at komme til verden. Derved blev den mere en gudstjenestesalme, og det er nu med evangeliet som baggrund vi synger, at mørket har tabt.

Som et ansigt der er slidt

Som et ansigt, der er slidt
ind til angstens kiselfarver,
gråner landet milevidt
uden læ for frø og larver.
Alle forråd er brugt op,
alle drømme uden krop,
alle marker ligger øde,
for Guds Søn er blandt de døde.

Det er angstens tørre tid
midt imellem død og sommer.
Forårssolen fjern og hvid
bag et gråvejr går og kommer.
Manden, der forstod den nød,
mennesker har skabt, er død,
pisket, myrdet, lagt i graven,
nattefrosten hærger haven.

Mennesker og markens dyr
trykker sig og håber stille,
solen bag de kolde skyr
når os, før det er for silde.
Manden, der vil bringe fred,
han, der med sin kærlighed
overvinder vinterkulden,
ligger udstrakt under mulden.

Fugletrækket bølger ind
over åbne grønne marker,
i den lune søndenvind
leger børn i byens parker,

jorden ligger grøn og stor,
solen varmer alt, der gror,
gule liljer fylder haven,
når Guds Søn står op af graven.

Ved den første offentliggørelse af teksten gav jeg den titlen "Opstandelse". Det kunne måske umiddelbart lyde lidt flot, eftersom opstandelsen først nævnes i allersidste linje. Resten af teksten skildrer kun forventningen til opstandelsen, og det med billeder fra vores forventning til foråret. De tre første vers beskriver det ødelagte landskab, ansigterne der er mærket af den lange mørketid, forrådene og livsmodet der er brugt op, og i bunden af hvert vers ligger så at sige den korsfæstede i sin grav. Sidste vers kommer så som det store jubelkor af forårstegn. Det er min måde at synge halleluja på. Et bogstaveligt "halleluja" kan jeg selvfølgelig ikke skrive, det hører hjemme i en anden tidsalders sprog.

Ved først at lade opstandelsen finde sted i allersidste linje bygger jeg en stor forventning op. Jeg prøver på den måde at løfte påskeunderet op til den essentielle betydning, det har for alt kristenliv. Af samme grund benytter jeg nutid i teksten. Nutid betegner altid det virkelige, det nærværende, mens
datid - foruden at bruges om det fortidige - også anvendes om det hypotetiske, det kun mulige eller kun tænkte. For historikeren er Jesu opstandelse datid, men for troen er den altid nutid.

<u>Menneske din egen magt</u>

Menneske, din egen magt
gør dig svimmel og forsagt,
du skal selv på denne klode
skelne ondskab fra det gode
- dybt ansvarlig for din jord.

Du skal bringe verden fred,
dagligt brød og kærlighed.
Livets Gud har ingen hænder,
derfor er det dig, han sender,
når din næste lider nød.

Du skal værne det, der gror
overalt på denne jord.
Gennem dine varme hænder,
dine ansigtstræk, de kender,
kommer Gud til sine børn.

Ingen træffer livets Gud
mellem fjerne stjerneskud.
Han er Gud blandt mænd og kvinder,
der hvor han hver morgen finder
redskab for sin kærlighed.

Menneske, dit liv er stort,
uden dig blir intet gjort,
synker du til bunds i sorgen,
rejser Gud dig op i morgen
med din næstes milde hånd.

I det blanke morgengry
skaber Gud dit liv på ny.
Dag er optakt, muligheder
for at hjælpe dem, der beder
om et værdigt liv på jord.

Og når du har brugt din dag
til det sidste åndedrag,
standser Gud din gråd og klage,
tar en misbrugt dag tilbage
- nådig glemt i evighed.

Det er som sagt den første salme, jeg har skrevet, og det er også en af de første af mine tekster, Willy har sat melodi til. Den er skrevet i anden person, i du-form. Der er en person, der tiltaler os, og denne person er selvfølgelig Jesus Kristus. Ellers var det jo ikke nogen salme. Det, som jeg har forsøgt, er med mine egne nutidige ord og ud fra min egen nutidige virkelighed at formulere det, jeg synes, han i evangeliet siger til os, at vi skal gøre. Der ligger bag alt det, Jesus siger, den forudsætning, at vi er skabt i Guds billede og til at ligne ham. Han har givet os skabende evne og bevidsthed til at kunne kende forskel på godt og ondt, så vi har fået ansvar for vore handlinger og derfor pådrager os skyld. At Gud har skabt os sådan, må også afspejle hans mening med os, at vi ikke kun er sat her på jorden for at synge ham lovsange, men også for at gøre hans vilje, gøre hans kærlighed virksom blandt vore medmennesker. For når Gud skal have trøstet de ulykkelige og bragt mad til dem der sulter, og taget hånd om de hjemløse og de fremmede i samfundet, så har han jo ikke andre hænder til det end vores.

Men det forhindrer da ikke, at vi i samme åndedrag kan sige, at vi er i Guds hånd. Når vi taler om vores liv og skæbne i universet, siger vi, at vi er i Guds hånd. Men når det drejer sig om forholdet til vore medmennesker, er det os der er Guds hænder. Det er der ingen modsætning i. Det er to måder at tale om vores forhold til Gud på, der på det smukkeste udfylder hinanden, eller er komplementære, som man siger i naturvidenskaben.

Nu funkler stjernerne

Nu funkler stjernerne så alvorsfulde
på himlen og bestråler os med kulde.
Det mørkner om os, nætterne blir lange,
den frosne lyd af våben gør os bange.

For magtens mænd regerer os i blinde
og drømmer mer besat end nogen sinde,
at verden ligger åben for de raske,
at freden vindes gennem blod og aske.

Et barn der fødes midt i vinterkulden,
et frø der venter forår under mulden,
et livets under - hvad har det at sige
for dem, der råder over fred og krige?

Men julens håb om fred på jorden bragte
Guds engle først til svage og forsagte,
og fattigfolk kom ind og stod om barnet
og følte Gud var hos dem her i skarnet.

I angstens år og korte mørke dage
må livet overvintre hos de svage,
og barnets fred på skødet af en kvinde
kan verdens supermagter aldrig vinde.

Denne min første julesalme blev til under den kolde krigs eftervinter, i Reagan-tiden, da oprustningsspiralen fik endnu en sidste omgang. Det kom selvfølgelig til at præge den til en vis grad. Nogle har syntes i lidt for høj grad. I hvert fald fik jeg først i 90'erne en forespørgsel fra redaktionsudvalget bag salmebogstillægget gående ud på om jeg ville ændre i den, så tidspræget blev mindre tydeligt. Det var jo lige efter murens fald, da vi alle sammen ønskede at lægge afstand til "angstens år".

Det opgav jeg, jeg syntes, min tekst var helstøbt og skulle stå, som den var. Dens tema - modsætningen mellem barnet og magten, mellem julens budskab om fred på jorden og krigens ugudelighed - var jo evigt aktuelt. At den så var præget af en tidsalder, hvor denne modsætning var særlig grel, gjorde den kun stærkere. De bedste af de gamle julesalmer var da heller ikke kun hyggesange.

I dag er jeg glad for, at jeg ikke lod mig friste til at foretage kirurgiske indgreb i den for at føje mig efter en bestemt smag eller en bestemt tidsstemning. Efter massakrerne i Jugoslavien og Rwanda og Algeriet føles den desværre igen kun alt for aktuel. Jeg kan da også konstatere, at KFUM/KFUK'erne har genoptrykt den i den nye udgave af deres Teensangbog.

Den første jul Guds engle sang

Den første jul Guds engle sang,
kom himlens fred for første gang
til fattigfolk, til mænd som dem,
der drev med får ved Betlehem.

Da himlen tav, stod klar som dag
en stjerne over hyttens tag,
hvor hyrder kom og fandt Guds Søn,
det enkle svar på verdens bøn.

Den nat kom tavse mænd og så
et fattigt barn på staldens strå
og faldt på knæ i barnlig tro
omkring Guds Søn hos kalv og ko.

Og fjerne vismænd så hans lys
med forskerblik og glædesgys,
for hvis det var fra Gud, det kom,
da måtte verden tænkes om.

Så rejste da tre vismænd ud
mod lyset for at finde Gud,
i al slags vejr, ad stjernespor,
med forskerdrøm og dyre ord.

Sent stod de ved en stald et sted,
da håb var glemt og drøm slidt ned,
stod blot tre tavse mænd og så
et fattigt barn på staldens strå.

Så sank de ned ved barnets fod
som julens hyrder og forstod:
Så lattermildt, så enkelt bud
på livets mening har kun Gud!

Det er en julesalme om dem, der kom og fandt barnet, som englene havde sunget om, og stjernen havde været tegn på: De fattige hyrder og de lærde vismænd. Det er den gamle evigt nye og utrolige historie om, at Guds søns fødsel ikke blev bekendtgjort for dem på de bonede gulve, men for nogle fattige, uvidende hyrder. Gud lader underet ske blandt de umyndige og ikke blandt de mægtige, og det er i sig selv et under.

Mens hyrderne var tæt på, da underet skete, og naivt gik hen og fandt barnet, så måtte de lærde vismænd gå en lang vej, før de kunne tro og forstå. De var fjerne forskere, der havde set lyset. De havde gjort en epokegørende opdagelse, og de vidste, at hvis deres hypotese holdt, så ville den vende op og ned på al tidligere forskning, "- for hvis det var fra Gud, det kom, da måtte verden tænkes om". Derfor drog de ud i verden for at efterprøve deres teori. Drevet af deres forskerdrøm søgte de sandheden. Ingen vej var for lang, ingen anstrengelse var for stor. Og først efter et langt livs søgen "- da håb var glemt og drøm slidt ned", stod de endelig ved målet.

Salmens pointe er så, at da disse indsigtsfulde forskere efter et helt livs videnskabelig søgen stod ved målet, så var de nøjagtigt samme sted, som de fattige hyrder var julenat. Så forstod de, at bag det sidste spørgsmål i verden er der ikke andet svar end Gud, og så knælede de samme sted, i samme undren og samme tro, som hyrderne havde gjort den første julenat.
"Så lattermildt, så enkelt bud på livets mening har kun Gud!"

Du der kalder jordens trætte

Du der kalder jordens trætte
ind til hvilen i din fred,
lad en stræbsom synder sætte
sig og lægge skylden ned,
Jesus, her for dine fødder,
her hvor livets træ har rødder.

Dagens travle råb blir fjerne
som ved store vandes bred,
støjen i min egen hjerne

standser du med kærlighed,
og min smertelige gåde
svinder bort for himlens nåde.

Du er den der gør mig stille
midt i larmen med et ord,
vores Skabers søn der ville
bringe håbet til hans jord,
du er Kristus der begynder
Himmeriget med en synder.

Jesus, søn af jordens Skaber,
Gud der satte livet til
på dit kors som jordisk taber,
Gud der satte Gud på spil,
jordens håb og himlens rødder
mødes her ved dine fødder.

Den evangeliske baggrund er Lukas 10, 38-42, hvor Jesus besøger Martha og Maria, og Matthæus 11, 28, hvor der står: "Kom til mig, alle I, der slider jeg trætte og bærer tunge byrder, og jeg vil give jer hvile".

Det er en skriftemålssalme eller en trøstesalme. Når vi som Maria sætter os ved Jesu fødder, er vi i livets midtpunkt. Dér står livets træ, der også er korsets træ. Dér kan "en stræbsom synder sætte sig og lægge skylden ned". Dér får vi stilhed i sindet og ører at høre med. Vores egen "smertelige gåde", at vi ikke fatter, hvad det er at være menneske, "svinder bort for himlens nåde". Håbet er den "Kristus, der begynder Himmeriget med en synder".

I sidste vers bevæger vi os ud i den endnu større gåde: Guds gåde. Som kristne tror vi, at Gud af kærlighed blev menneske. Det er det, jeg mener med: "Gud, der satte Gud på spil". Vi tror, at Gud som Sønnen blev korsfæstet og døde. Men vi forstår det ikke. For hvordan kan Gud dø? Falder verden så ikke sammen? Nej, siger vi, for som Faderen lod Gud ham igen opstå. Men vi forstår det ikke. Det er Guds uudgrundelige metafor.

Der gik han Guds søn

melodi: Willy Egmose 1999

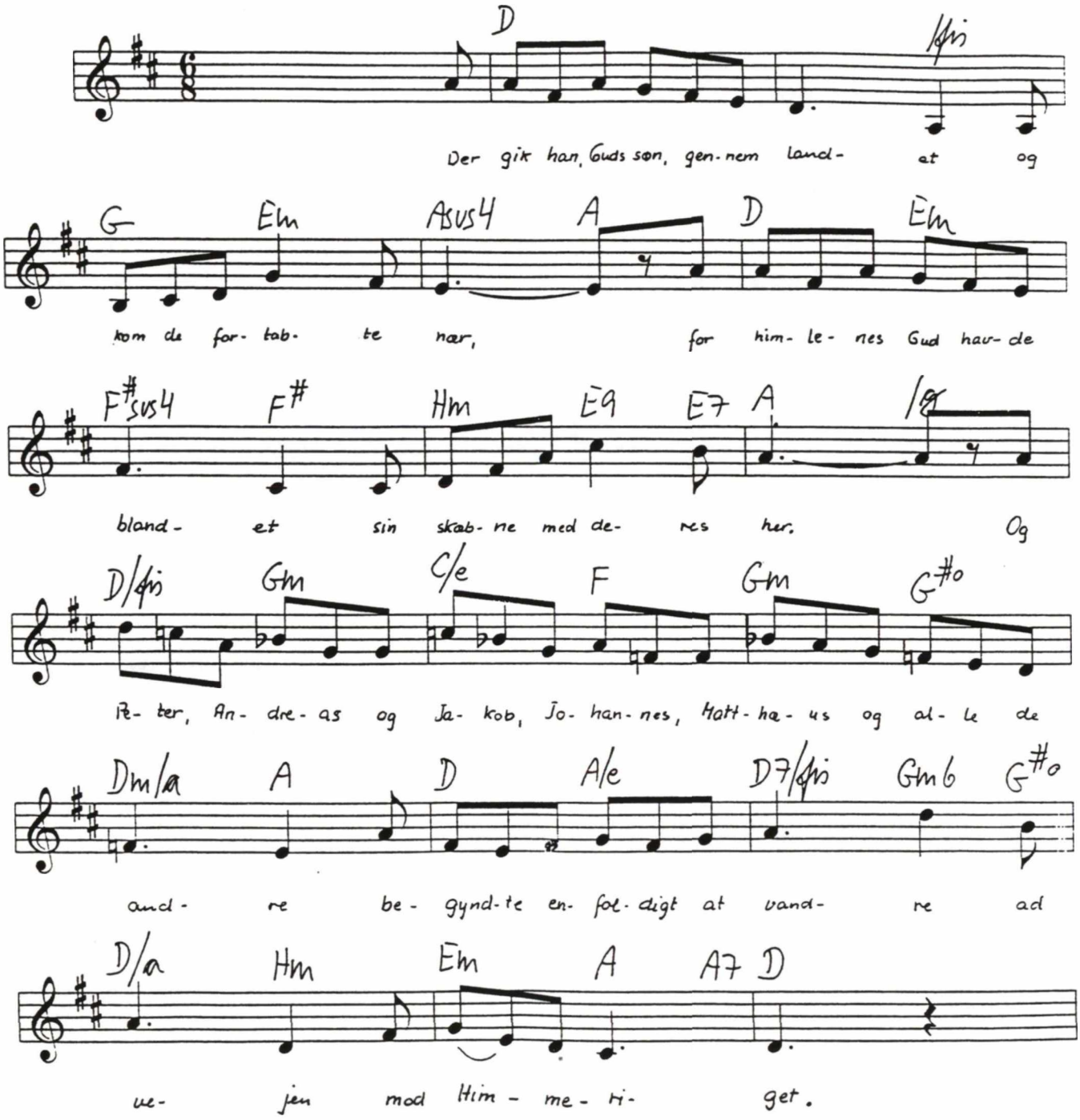

Der gik han, Guds søn, gennem landet
og kom de fortabte nær,
for himlenes Gud havde blandet
sin skæbne med deres her.
Og Peter, Andreas
og Jakob, Johannes,
Matthæus og alle de andre
begyndte enfoldigt at vandre
ad vejen mod Himmeriget.

Der kaldte han myndigt og roligt:
"Følg mig!" og de små brød op
fra det der var nært og fortroligt,
og ordet fra Gud blev krop.
Og Peter, Andreas
og Jakob, Johannes,
Matthæus og alle de andre
begyndte enfoldigt at vandre
ad vejen mod Himmeriget.

En fisker fik forskud på nåden
og fangst over al forstand,
et glimt af gudsriget i båden,
et syn af et større vand.
Og Peter, Andreas
og Jakob, Johannes,
Matthæus og alle de andre
begyndte enfoldigt at vandre
ad vejen mod Himmeriget.

En tolder sad trygt i sin toldbod
og tænkte på ingenting.
Da kaldte Guds søn uden tålmod
og vendte hans liv omkring.
Og Peter, Andreas
og Jakob, Johannes,
Matthæus og alle de andre
begyndte enfoldigt at vandre
ad vejen mod Himmeriget.

Der sad han og drømte i skyggen,
Natanael uden svig,
da Jesus så tværs gennem hyggen
og dagdrømmens himmerig.
Og Peter, Andreas
og Jakob, Johannes,
Matthæus og alle de andre
begyndte enfoldigt at vandre
ad vejen mod Himmeriget.

Der gik han, Guds søn, gennem verden
og kaldte forsagte ud,
og de der gik med ham på færden,
var gudsrigets sendebud.
Og Peter, Andreas
og Jakob, Johannes,
Matthæus og alle de andre
begyndte enfoldigt at vandre
ad vejen mod Himmeriget.

Lars Busk Sørensen, 1998

Vi bor under stjernernes tider

musik: Willy Egmose 1997

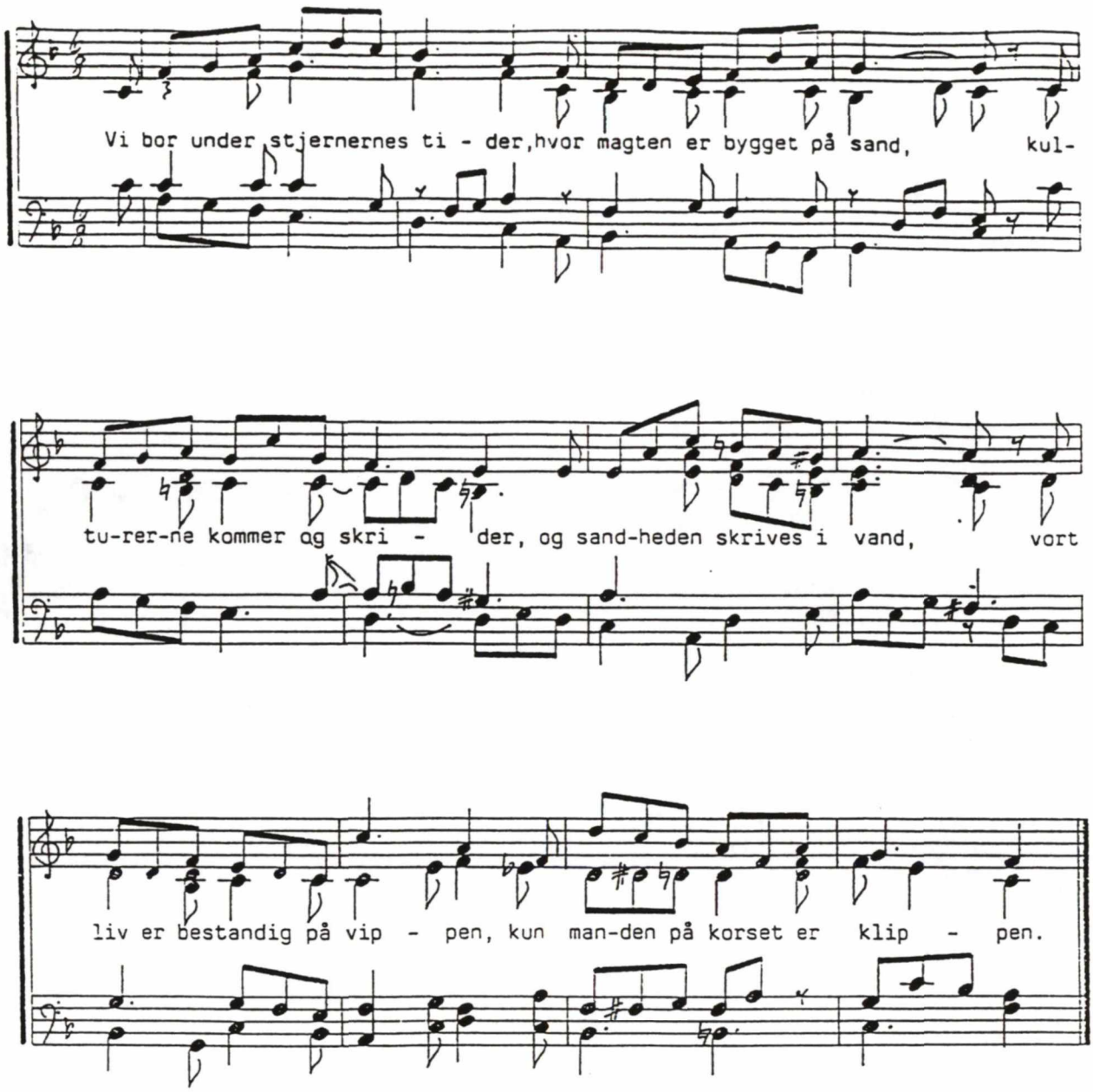

Vi bor under stjernernes tider,
hvor magten er bygget på sand,
kulturerne kommer og skrider,
og sandheden skrives i vand,
vort liv er bestandig på vippen,
kun manden på korset er klippen.

Vi føler at evigheds-øjet
har fulgt vore usikre spor,
vi tror at vor Skaber har bøjet
sig ind mod sin sårbare jord,
og korset, hvor han måtte slippe,
blev svaghedens evige klippe.

Hvor alle vil købe sig lykke,
men vinen forvandles til vand,
hvor alle vil sejre sig trygge,
men sejre er rejsende sand,
hvor tårnenes lov er at tippe,
er magtesløshed vores klippe.

Hvor verdener fødes og falder
med rytmen i Skaberens ord,
der når vi opstandelsens alder
den morgen vi atter er jord,
selv stjernernes liv er på vippen,
kun manden på korset er klippen.

Og jeg der utrætteligt bygger
på gudsriget med min forstand
- når drømmen går håbløst i stykker,
når tankerne skrider som sand,
når alt hvad jeg tror på vil glippe,
er kærlighedsmanden min klippe.

Matt. 7, 22-29

Lars Busk Sørensen

WILLY EGMOSE

Fra mit salmeværksted

Indledning

De fleste musikere går vel nok omkring med en komponist i maven,- en drøm om før eller senere at komme til at skrive noget rigtig stort og flot, og gerne til en god og gedigen tekst, som ingen tidligere har brugt. Mit kendskab til den slags håb og drømmefantasier er da også ganske udmærket. Jeg er opdraget af og uddannet i systemet med Thomas Laub som hovedfag og med romantisk musik som et nødvendigt onde, som organisterne burde lægge størst mulig afstand til. Denne fantasiløse og enøjede skyklapholdning kunne jeg godt have bevaret livet ud, hvis jeg ikke som 14 årig helt tilfældigt var rendt ind i en jazzplade, der temmelig eksplosivt vendte op og ned på mit musikunivers. Pladen har titlen "The Oscar Peterson Trio at Stratford" og indeholder nogle af trioens bedste livefrembringelser fra 1950erne, fulde af energi og magnetisme og båret af en ægte og uakademisk spilleglæde.

I samme øjeblik, jeg hørte den plade, stod det mig ganske klart, at sådan måtte jeg også spille, ganske vist ved selvstudium; for undervisning i "den slags musik" fandtes ikke eller var ikke tilgængelig for organiststuderende. Imidlertid var det for mig nærmest en besættelse, der nær havde kostet mig mine studier. På den tid var det nemlig ikke accepteret, at en studerende spillede andet end det, han blev uddannet til at spille, og det blev gjort klart for mig, at hvis jeg ønskede at spille jazz, måtte det foregå om søndagen "med venstre hånd", samtidig med at jeg brugte "hjernen og højre hånd" til at passe mine lektier med. Jeg havde som skomageren at blive ved min læst og at gennemføre den uddannelse, som staten tilmed var så venlig at bekoste.

Dog, jazzbacillen lader sig ikke så let udrydde. Musikalsk set er jeg altså både "barn af huset" og "født lidt uden for ægteskab" – en mellemting mellem en jazzfreak med fuld respekt for den kirkelige musiktradition og en klassisk uddannet musiker, for hvem det har vist sig ugørligt at holde fingrene fra jazzen (jfr. Alev Templeton's "Bach goes to town").

Inspirationskilder og arbejdsmetoder

Som blind musiker er man henvist til at lære alt udenad ved grundig indstudering og spiller således altid efter hukommelsen. Det er nok den vigtigste årsag til, at jeg helt tilbage fra min tidligste ungdom har dyrket improvisationens kunst uhyre intenst, uanset hvor og til hvilket formål jeg har spillet. Det har aldrig generet mig at benytte meget forskellige stilarter i løbet af en gudstjeneste, hvor vi jo i forvejen på traditionens grund anvender musik, hvis tilblivelse rækker helt tilbage fra sengregorianikken og op til det 20. århundrede. Jeg finder det nærmest absurd, når nogle vil påstå, at der ikke eksisterer genuine salmemelodier, skrevet i vor tids stilkaos. Det er for mig at se blot blevet vanskeligere at kategorisere de enkelte stilarter, og jeg finder det derfor naturligt at hævde, at indførelsen af rytmiske melodier ved gudstjenesten blot er at tage den fulde konsekvens af tidens musikalske strømninger. Der vil naturligvis være en hel række praktiske hensyn at tilgodese; men dette har ikke forhindret mig i at prøve. Kun fremtiden vil vise, om det er andet og mere end forsøg.

Mine inspirationskilder er egentlig næsten utallige. Den vigtigste af dem er selvfølgelig min kirkemusikalske bagage, som mine hidtidige melodier alle har deres rødder i. Lad mig derudover nævne folkemusik – særligt den nordiske – samt jazz med beslægtede stilarter.
Hvad angår det specifikt rytmiske modtager mine melodier påvirkning fra latinamerikanske og afrikanske rytmer samt fra rockmusikken. Det er med andre ord et sammensurium af musikalske ingredienser, der alle falder i min smag, og som besidder en oprindelig urkraft, af hvilken jeg gerne øser.

Det er desuden altafgørende for mig at få den enkelte melodi rigtigt placeret i henhold til den tilgrundliggende tekst, både hvad angår sprogbehandling og melodiens evne til at afspejle tekstens indhold. Mit mål er at opnå en så høj grad af overensstemmelse og samhørighed imellem tekst og musik som overhovedet gørligt. Mine kompositioner er altså ikke bare melodier, men slet og ret salmemelodier, der får al deres næring fra den foreliggende tekst og egentlig kun kan leve ved hjælp af denne.

Lad mig forsøge at illustrere alle disse dybsindigheder med et par eksempler, begge hentet fra Lars Busk Sørensens forfatterskab.

Ex. 1: Du der kalder jordens trætte

Det første, der springer i øjnene, er valget af den brasilianske bossa nova som rytmisk grundlag for denne melodi. Bossa nova er en 4/4'sagtig underdelt rytme, karakteriseret ved sit særdeles rolige og tilbagelænede tempo – dog helt uden slaphed. Hermed ved vi, at melodien kræver en indre ro i fremførelsen, der måske ikke umiddelbart fremgår af metronomtallet. Sprogbehandlingen er streng lige fra første tone, idet ordet "du" synges på nonen, fordi det jo drejer sig om et ganske særligt "du". Det samme sker i 3. linje ved ordene "lad en stræbsom synder". For at undgå det forudsigelige, der ligger i en ren repetition af de første 4 takter, ændrer melodien modulatorisk retning i takt 7 og 8. Højtonen indtræder i passende afstand fra slutningen, og melodien slutter på kvinten, hvis man da vælger at opfatte tonearten som værende ren mol. Dette gør det forholdsvis let at komme i gang med næste vers. Endvidere kan man om teksten generelt sige, at den lader synderen sætte sig ned ved Jesu fødder som Maria fra Betsaida, lytte til hans ord og skrifte for ham. Disse forhold skulle gerne fremstå klart i melodiens rolige og stilfærdige karakter, hvilket efter min mening også er lykkedes.

Ex. 2: Den første jul

Der er her tale om de to velkendte hold aktører på scenen: Hyrderne, "mænd som dem, der drev med får ved Betlehem", og de tre vismænd, "der så hans lys med forskerblik og glædesgys". Jeg fik under udarbejdelsen af musikken den idé at lade selve melodien repræsentere hyrderne. Den er enkel i karakteren og let at lære, og både rytmik og intervaller er ret ukomplicerede. Vismændene er tegnet i akkorderne, der både i opbygning og funktion er betydeligt mere komplekse. Jeg forudsætter, at vismændene var den tids astronomiske eksperter, og de må behandles med fuld honnør. Resultatet er på en eller anden måde kommet til at ligne Benjamin Brittens engelske folkevisebearbejdelser, og det er vel ikke så galt endda.

De to ovenstående eksempler dækker naturligvis ikke hele spektret. Jeg forsøger nemlig altid at komponere så varieret som overhovedet muligt og i det hele taget undgå forudsigelighed og monotoni.

Du der kalder jordens trætte

tekst: Lars Busk Sørensen 1993
melodi: Willy Egmose 1997

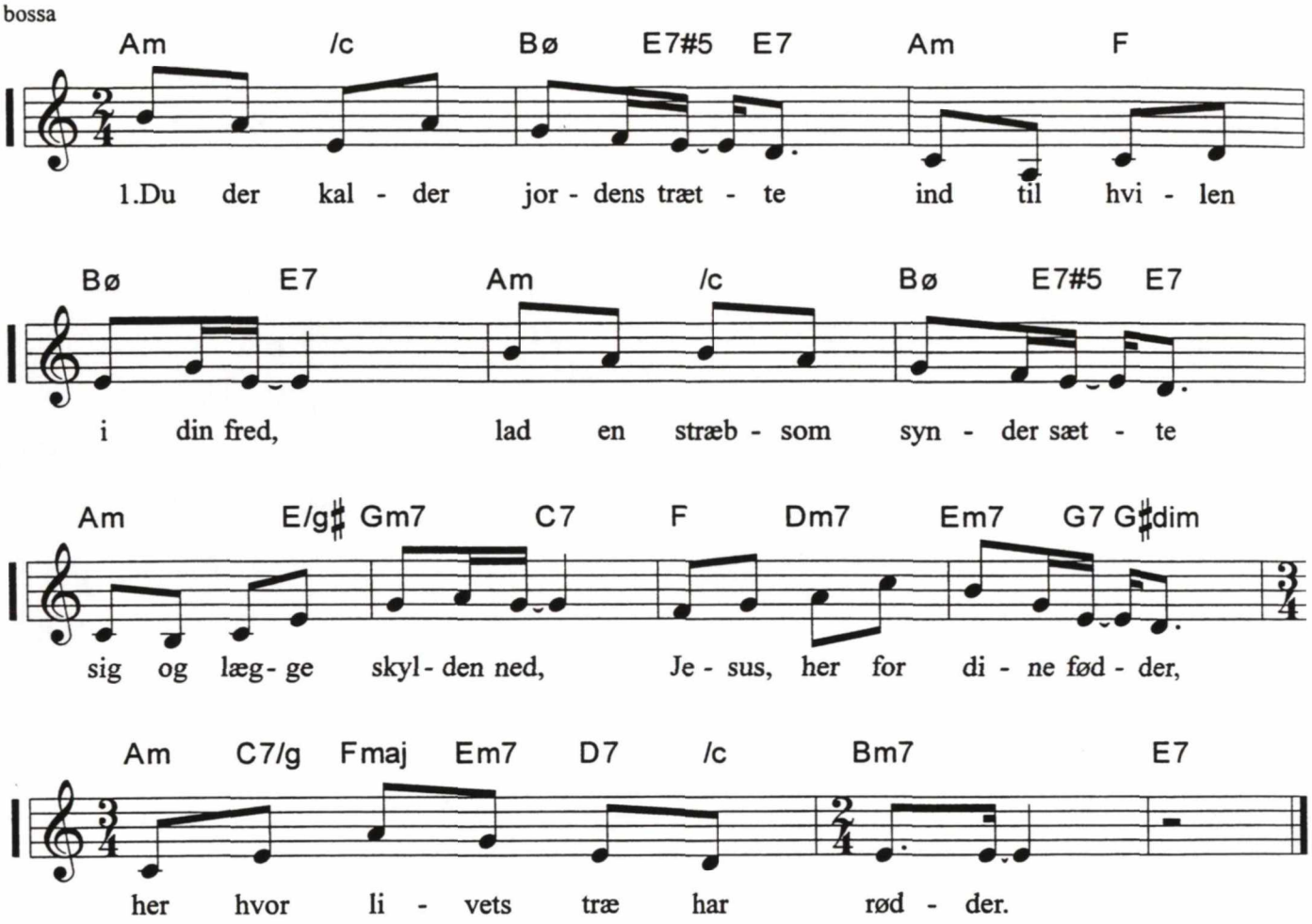

2.Dagens travle råb blir fjerne
som ved store vandes bred,
støjen i min egen hjerne
standser du med kærlighed,
og min smertelige gåde
svinder bort for himlens nåde.

3.Du er den der gør mig stille
midt i larmen med et ord,
vores Skabers søn der ville
bringe håbet til hans jord,
du er Kristus der begynder
Himmeriget med en synder.

4.Jesus, søn af jordens Skaber,
Gud der satte livet til
på dit kors som jordisk taber,
Gud der satte Gud på spil,
jordens håb og himlens rødder
mødes her ved dine fødder.

Den første jul

tekst: Lars Busk Sørensen 1993
melodi: Willy Egmose 1995

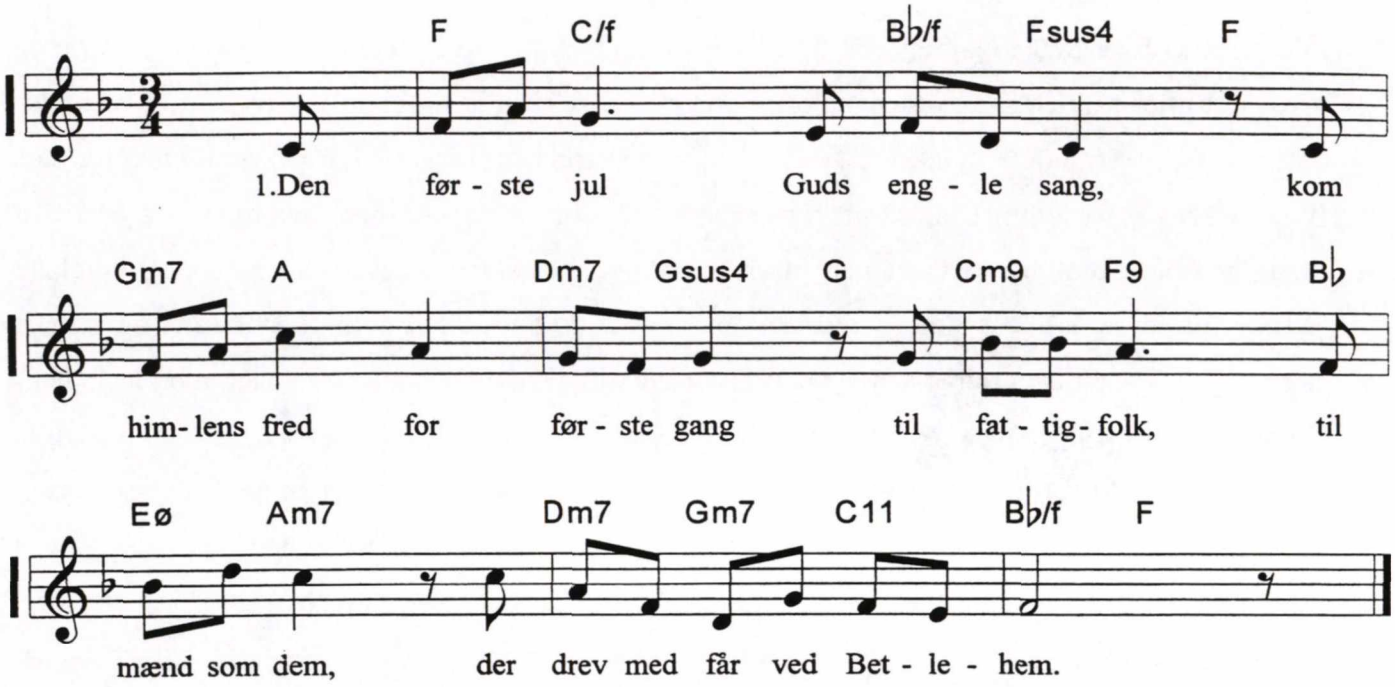

2.Da himlen tav, stod klar som dag
en stjerne over hyttens tag,
hvor hyrder kom og fandt Guds søn,
det enkle svar på verdens bøn.

3.Den nat kom tavse mænd og så
et fattigt barn på staldens strå
og faldt på knæ i barnlig tro
omkring Guds søn hos kalv og ko.

4.Og fjerne vismænd så hans lys
med forskerblik og glædesgys,
for hvis det var fra Gud, det kom,
da måtte verden tænkes om.

5.Så rejste da tre vismænd ud
mod lyset for at finde Gud,
i al slags vejr, ad stjernespor,
med forskerdrøm og dyre ord.

6.Sent stod de ved en stald et sted,
da håb var glemt og drøm slidt ned,
stod blot tre tavse mænd og så
et fattigt barn på staldens strå.

7.Så sank de ned ved barnets fod
som julens hyrder og forstod:
Så lattermildt, så enkelt bud
på livets mening har kun Gud!

Afsluttende bemærkninger

Mit samarbejde med digteren og forfatteren Lars Busk Sørensen begyndte med, at jeg en tilfældig morgen hørte forfatteren omtale en salmesamling ved navn Salmer 1986. Anledningen var et projekt, der gik ud på at indspille en LP, indeholdende 10 af salmerne fra ovennævnte samling og med musik af komponisten Jørgen Pletner. Jeg anskaffede pladen og konstaterede, at melodierne i salmerne ikke var fællessangsegnede. De var nærmest beregnet til koncertbrug. Digtene er derimod holdt i et efter salmeforhold usædvanligt mundret sprog, en klar og nutidig formulering, særdeles velegnet til at formidle et budskab. Tonen i digtene er mild og varm og har desuden lune, og Lars Busk Sørensen forsømmer aldrig at implimentere det sociale aspekt med klar reference til Kristi kærlighedsbud samtidig med, at han placerer mennesket som det beskedne, men dog brugbare redskab på jorden, Gud sender ud for at gøre godt mod andre. Disse digte står for mig som et særdeles godt bud på en salme af vor tid, og det satte mig i gang med at forsyne dem med melodier i den rytmisk, folkelige stil, som jeg nu holder af. Jeg ser det som en uhyre vigtig opgave at medvirke til at løfte og videreføre den fantastiske salmearv, som vi danskere er beriget med, og jeg drister mig til at mene, at det historiske krav, der derved opstår, ikke blot betyder, at vi skal se tilbage, men tillige byder os at se frem og derved i al beskedenhed deltage i historieskrivningen. Jeg er meget taknemmelig for, at jeg har fået lejlighed til gennem dette tidsskrift at redegøre for mine tanker vedrørende fremtidens danske salmesangstradition.

VIBEKE A. PEDERSEN

Åndelige viser i et folkevisehåndskrift. Ukendte salmer fra Christian IV's tid - et bidrag til ortodoksiens salmehistorie

Der er næppe nogen tvivl om, at skillingstryk, eller flyveblade, som de også kaldes, med salmer og åndelige viser har været meget udbredte både i 1500- og i 1600-tallet. De var langtfra så kostbare som rigtige salmebøger, og i modsætning til salmebøger behøvede de ikke at gå i arv fra generation til generation. Ydermere var der den fordel ved skillingstrykkene, at deres produktionstid var kort, således at de også kunne forholde sig til det, der skete her og nu.

Desværre er der ikke så mange af disse tidlige tryk, der har overlevet helt til vore dage. Men heldigvis betyder en jysk adelsdames samlermani, at en del af dem er blevet samlet og skrevet af, så vi på dén måde har bevaret en del tekster, som vi ellers ikke har kendskab til.

En adelig samler

Damen hed Vibeke Bild og levede på Christian IV's tid. Hun blev født 1597 som tredie barn ud af en søskendeflok på fire, hvoraf de tre andre dog døde som små. Hendes far var Preben Bild til Aggersborg, Lindholm og Lundegård (i Voldborg og Fjends Herreder). I 1613 blev Vibeke formælet med den 12 år ældre Erik Rantzau til Gjessingholm. Den sidste periode af hendes ægteskab må have været svær. Af *Kancelliets Brevbøger* fremgår det, at Erik Rantzau fra 1621, til han dør i 1627, "paa Grund af Skrøbelighed ikke selv kan regere, hvad han har"[1]. Den 10. juli 1622 finder vi en kongelig konfirmation på en kontrakt af 28. marts 1622 (findes ikke indført i brevbøgerne!). Kontrakten går ud på, at Vibeke Bild skal tage Erik Rantzau hjem til sig på deres gård "og, saalænge Gud vil lægge Korset paa ham, holde ham, som det sig bør, med Opsyn, god Underholdning[2] og god Omgængelse [...]". Han dør 1627, men først så sent som 1630 er skiftet efter ham tilsyneladende overstået. I alt fald finder vi ikke mere i *Kancelliets Brevbøger*, der tyder på, at der har været problemer, hvor det var nødvendigt for kongen (eller hans administration) at gribe ind. Og Vibeke Bild kan foretage sig andre ting, samle viser, for eksempel.

Vibeke Bild efterlod sig tre store visehåndskrifter, der har overlevet til vore dage, selv om hun muligvis har ejet hele fem. De tre, vi stadig har, kaldes Vibeke Bilds Kvart (henvisninger til viser heri sker herefter med forkortelsen VBk[3]), Vibeke Bilds større folio (VBsf) og Vibeke Bilds mindre folio (VBmf). Vibeke Bild dør 1650. Selv om det også var mode blandt både gejstlige mænd og lærde adelige damer at forfatte andagtskrifter og bønnebøger, har vi intet kendskab til den slags fra Vibeke Bilds hånd. Derimod er det karakteristisk for mange af viserne i hendes håndskrifter, at de ender med den korte bøn "Finis ende / Gud os sin nåde sende". Dette gælder både ved de åndelige og ved de mere verdslige viser og er typisk for visehåndskrifter fra denne tid: Gud er med overalt.

---

[1] 22. sept. 1621, i: *Kancelliets Brevbøger vedrørende Danmarks indre Forhold 1551-1649*, 1885-1993, udgivet af Rigsarkivet.

[2] Det vil sige mad, renlighed med mere.

[3] Om hele dette håndskrift kan man læse i Vibeke A. Pedersen: *Vibeke Bild og hendes kvart*, der udkommer i samleværket *Svøbt i Mår*, IV.

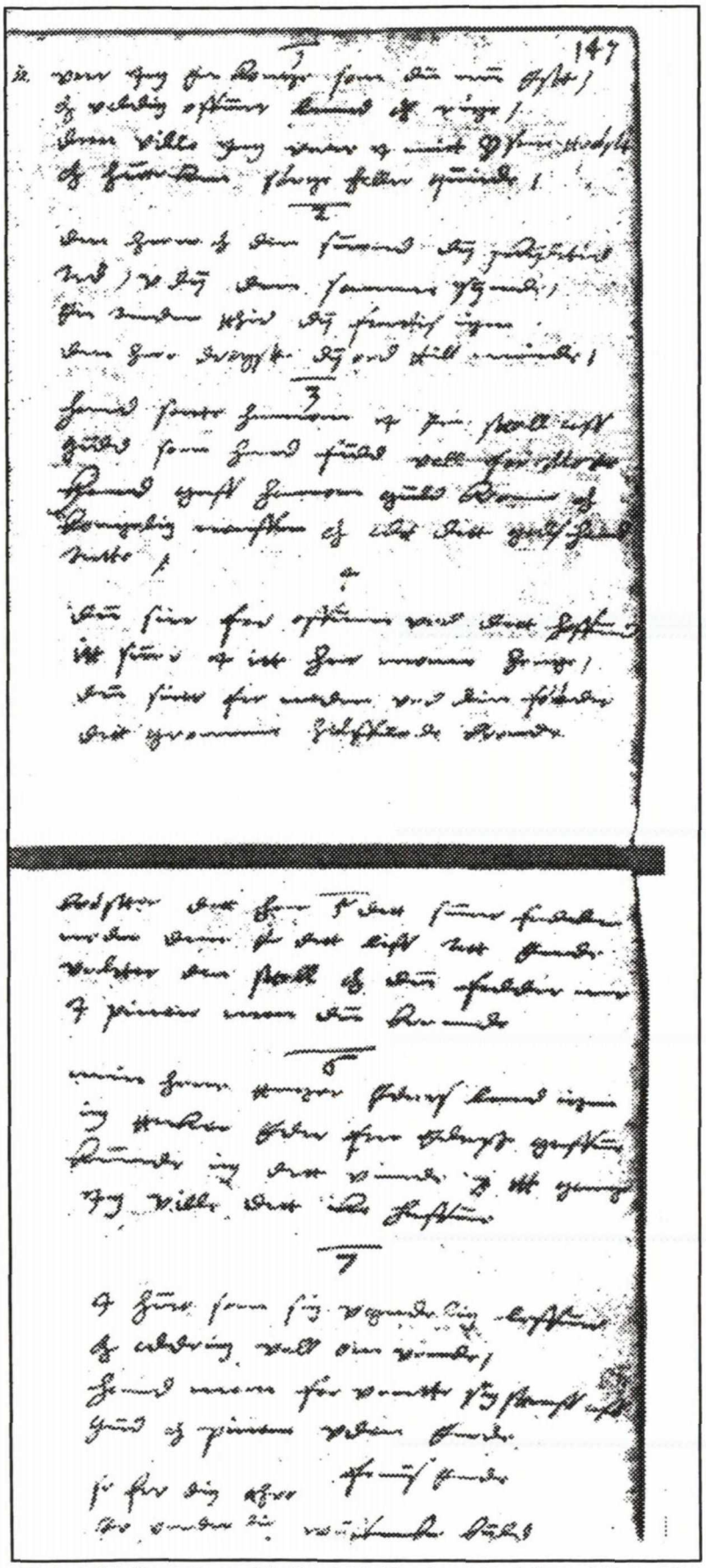

Vibeke Bilds Kvart åbner på 'højkant'. Med karakterfuld skrift har Vibeke Bild selv indskrevet flere viser, her nr. 52, *Var Ieg En konge...* Hendes navn ses nederst.

Om formålet med at anlægge visesamlingerne skriver hun selv:

> Anno 1632 haffuer Ieg Wÿffueke byld til turvp gar[4], S: Ereck ransoz laditt
> denne vissebog sammenskriffue och Indbinde och Acter med den Att haffue
> En ringe løstt og thidsfordriff och En ringe kortz wille och sÿden samelle mig
> nogen flerre
> gud vnde mig den Att lese med glede och itt gott helbred actum turup gar
> paa hellig thre foldighedz søndag.
>
> VBmf, bindets inderside

Danmark i krig

Vibeke Bilds levetid falder i store træk sammen med Christian IV's regeringstid, der som bekendt ikke altid er lige fredelig. Christian IV deltager i Kalmarkrigen 1611-13, i Trediveårskrigen (Kejserkrigen) 1625-1629, og i Torstenssonfejden (Svenskefejden) 1643-1645. Krigsdeltagelserne medfører kun sjældent succes, og i 1645 tvinges Danmark til at indgå *Brømsebrofreden* (Halland svensk for 30 år!). Trediveårskrigens tildragelser bidrager til at give bodskristendommen vind i sejlene, "denne sidste elendige verdens tid", som Hans Resen skriver [5]. Disse krige sætter sig også digteriske spor, idet flere af de skillingstryk fra 1640'erne, der indgår som afskrifter i Vibeke Bilds visehåndskrifter, har tydelige henvisninger til krig, pestilens og dyrtid.

En broget samling

Vibeke Bilds håndskrifter rummer i øvrigt mange forskellige former for digte. 1800-tallets forskere interesserede sig især for de overleverede ballader (folkeviser), som blev udgivet i det danske mammutværk, *Danmarks gamle Folkeviser*[6]. I begyndelsen af 1900-tallet var det de lyriske visers tur. De så dagens lys med udgivelsen af *Danske Viser*[7]; de lidt mere vovede viser blev senere trykt i udgaven *Danske Skæmteviser*[8]. Nu må det derfor være på tide at koncentrere sig om en del af de salmer og åndelige viser, der findes i håndskrifterne. Jeg har foretaget et udvalg i Vibeke Bilds Kvart , som dækker genrerne pønitensesalmer, bibelshistoriske viser og almindelige salmer og andre åndelige viser.

Som det fremgår af den følgende oversigt, er indholdet i Vibeke Bilds håndskrifter meget blandet. Samlingerne er blevet til over en periode på godt 15 år (1631-47), hvilket dels fremgår af de indskrifter i bøgerne, som Vibeke Bild selv har skrevet, dels af de årstal på skillingstryk, som afskriverne indimellem minutiøst har overført. I Vibeke Bilds Kvart er fordelingen af visetyper således:

---

[4] Tårupgård i Tårup Sogn, Fjends Herred, Viborg Amt. Gården kan i alt fald føres tilbage til 1408.

[5] (Hal Koch) & Bjørn Kornerup (red.): *Den danske kirkes historie*, IV, København 1959, s. 226.

[6] Svend Grundtvig m.fl. (udg.): *Danmarks gamle Folkeviser*, I-XII, København 1853-1976, forkortet DgF.

[7] H. Grüner-Nielsen (udg.): *Danske Viser fra Adelsvisebøger og Flyveblade* I-VII, København 1912-31, fotografisk genoptrykt 1978-79, forkortet DV.

[8] H. Grüner-Nielsen (udg.): *Danske Skæmteviser*, I-II, København 1927-28, forkortet DS.

DgF-viser, dvs. folkeviser eller ballader: 13
DV-viser, dvs. lyriske viser, oftest kærlighedsviser: 27 (heraf er 3 åndelige)
Utrykte lyriske viser: 28
DS-viser, dvs. skæmteviser: 2
Tyske viser (alle kærlighedsviser): 3
Norske viser (begge skæmteviser): 2
(Hidtil) utrykte salmer og åndelige viser: 20

Det er altså en broget samling, hvor ellers ukendte salmer og åndelige viser udgør henved 1/5 af bogens indhold. Følgende skal betragtes som en introduktion til et større udvalg af disse sidste 20, hvoraf en enkelt er indskrevet af Vibeke Bild selv. Det drejer sig i alt om:
VBk nr. 25 - en trøstesang.
VBk nr. 52 - gendigtning af et klassisk sagn med pønitensetendenser.
VBk nr. 72 - pønitensevise med lastekatalog.
VBk nr. 76 - didaktisk salme med dydskatalog.
VBk nr. 78 - perikopesalme eller triumfsalme.
VBk nr. 79 - rimet bibelshistorie, om De hellige tre Konger.
VBk nr. 85 - rimet bibelshistorie, om Den rige mand og Lazarus, med pønitensetendenser.
VBk nr. 89 - pønitense- og takkevise.
VBk nr. 90 - takkesalme med præpietistisk holdning
VBk nr. 91 - muligvis en dåbs- eller konformationssalme.
VBk nr. 93 - skabelses- og dåbssalme.
VBk nr. 94 - aftensang med dommedagsvisioner
VBk nr. 95 - gendigtning af Davidssalme nr. 3, en klagesalme.

Vise nr. 72 er digtet af H.S.H, nr. 76 er "dichtett Aff Matz Nielsen i Haasløff", mens salmerne nr. 89, 90, 91 og 93 angives som digtede af C.I.K. Desværre kan hverken Trap, Dansk biografisk Leksikon eller Ehrencron-Müller[9] hjælpe os videre med disse forfattere. Et besøg på *Dansk Salmeregistrant*, Institut for Kirkehistorie, Københavns Universitet, gav heller ikke noget resultat.

Vibeke Bilds Kvart nr. 25

Du høie ſte Trø ſt Offuer alle er måske digtet af Vibeke Bild selv. Den har et 8-liniet metrum (rimstilling abcbdefe), men rimskemaet er ikke videre vel overholdt. Der kendes ingen melodier til visen, der er formet som en bøn og slutter meget formanende med et udsagn om, at det ikke er muligt at tjene to herrer. I al sin simple enfold med den ordsprogsagtige førstestrofe virker den meget personlig. Den handler om en sorg, men hvilken? I visen optræder et ulykkeligt Jeg, som taler til et Du. Dette Du er Gud, Gud som tørstslukkeren, som den højeste trøst. Livet her er sig selv en plage. Vi møder en enkelt vejrmetafor i str. 8: et fromt ønske om solskin efter megen regn og blæst; og i første strofe træffer vi en ordsprogsagtig formulering, "Den tøer sine fiender iche frøgte, / dend bliffuer aff sorigen well quit", der kan stå som motto for hele visen. Her er ingen teologisk polemik, ingen egentlig frelsesvished, kun fortrøstning om forløsning (str. 6). Tonen er sørgmodig; det dennesidige liv er en plage.

Skal visen sættes i relation til Vibeke Bilds liv, ved vi, at hun først beskæftigede sig aktivt

---

[9] J. P. Trap: *Kongeriget Danmark*, 4. omarbejdede Udgave ved Gunnar Knudsen, V, 1924; Povl Engelstoft: *Dansk biografisk Leksikon* XXII, København 1942; H. Ehrencron-Müller: *Forfatterlexikon omfattende Danmark, Norge og Island indtil 1914*, I-XII + Suppl., 1924-39.

med at samle viser, efter at hun var blevet enke, en tilstand der varede fra 1627 til hendes død 1650. Vi hører intet om, hvorvidt hun eventuelt har haft friere i denne periode, men nogle ikke-åndelige viser i Kvarten, der er indskrevet af Vibeke Bild selv, fortæller om en kærlighed, der ikke må blive kendt af andre (VBk nr. 35-36 og nr. 39). De to herrer, man ikke kan tjene på én gang, kan måske så være Gud og en elsket (i stedet for den traditionelle Mammon).

Vibeke Bilds Kvart nr. 52

Nr. 52 *var Ieg En Konge ſom du nu E ſtt* bygger på den fra Cicero kendte fortælling om hofmanden Damokles. Han priste o. 400 f. Kr. sin herre, tyrannen Dionysios, lykkelig. Dionysios lod herefter Damokles indtage herskerpladsen ved et rigt dækket bord med et sværd, der hang i et hestehår over hans hoved. Dette skulle symbolisere lykkens omskiftelighed.

Men i denne version, som Vibeke Bild selv har indskrevet, slutter fortællingen meget formanende med en opfordring til omvendelse. Hun lader også hofmanden, der i hendes version blot kaldes svenden, få guldkrone og sidde på en guldstol, der let kan vælte. Ydermere kan svenden for sine fødder se Helvede brænde, og hvis han vælter, dvs. fejler, må han brænde i Helvedes pine. Det er typisk for 1600-tallet, at antikt og kristent gods således uproblematisk præsenteres som et hele. Visens konklusion er, at man, hvis man ikke omvender sig, skal pines uden ende. På denne måde lader digteren en klassisk fortælling tjene pønitensen.

Måske har Vibeke Bild også med denne vise villet demonstrere sin klassiske dannelse. For det er karakteristisk for de viser, der i Kvarten er indskrevet af navngivne personer, at de gerne trækker på klassiske fortællinger. Således har Regitze Vernersdatter Parsberg (1612-1666) indskrevet nr. 31 *hollt op min ßiell, ßøerg Ich Mere*. I sin beskrivelse af en ulykkelig kærlighed henviser den til en række elskende personer fra den antikke digting, som inddrages til sammenligning, fx Narcissus og ham selv, Achtæon og Diana, Leander og Hero.

Vibeke Bilds Kvart nr. 72

Vise 72 *OFuer De ſid ſte Tider* fra 1643 er skrevet til en tysk salmemelodi. Den danske oversættelse af salmen, *Udvalgt har jeg i æren*, kendes i tryk fra ca. 1630[10]. Visen kan ligeledes synges til *Ach Himmel ſche Gud och Here / du dommere Rett Viß*, der også kendes som melodiangivelse i Arrebos *Psalter* 1627[11]. Desuden findes den i VBsf som nr. 154. Den bruger mange af sine 10-liniede strofer på at berette om Satans snarer og om bagtalelse og usamdrægtighed (et ord, der er så vigtigt, at det fungerer som margintekst ved str. 10, ligesom vi også finder det i indledningen).

På sin vis er visen en slags lastekatalog. Men det er ikke præcis de klassiske syv dødssynder: hovmod, misundelse, vrede, dovenskab, gerrighed, frådseri og utugt, der omtales. Svig, falskhed og bagtalelse står øverst på listen over slemme laster i denne vise. Der er imidlertid også midler mod lasterne, idet bod og omvendelse er løsenet. Visen taler direkte til den

---

[10] *Danske Viser*, V, s. 129.

[11] I 1623 havde Anders C. Arrebo udgivet: *Davids Psalter, Sangvijsz vdsat, vnder hundrede oc nogle Melodier oc Toner, som i vore Danske Kircker oc Christelige Huse brugelige oc velbekante erre*, København. Arrebo brugte Resens bibel fra 1607 som tekstgrundlag. Hans salmebog kom i en ny og især metrisk revideret udgave 1627 (og desuden 1650, men det er uden interesse for Vibeke Bilds skrifter). Se evt. Jørgen Fafner: *Dansk Vershistorie. 1: Fra kunstpoesi til lyrisk frigørelse*, 1994, s. 87. Det metrisk bemærkelsesværdige ved denne udgave fra 1627 er, at den på nordisk grund søger at opfylde de kriterier for versemål med accentprincippet, som tyskeren Martin Opitz beskriver i sit hovedværk *Von der deutschen Poeterey*, 1624.

enkelte: vend om, gør bod, forlig dig med din næste. Ellers er der den evige pine og truslen om Guds vrede.

Udtrykket om denne sidste verdens tid findes både i indledningen, som førstelinie og i str. 13. I 1600-tallet levede man stadig i den antagelse, at verdens eksistens havde 6000 år til sin rådighed. Forestillingen, der bygger på udlægninger af biblen, især Johannes' Åbenbaring, stammer helt tilbage til Irenæus: *Adversus haereses* fra o. 200, men blev først opgivet engang i løbet af 1700-tallet.

> Det var en fast forestilling, at verden, som var skabt i løbet af seks dage, skulle bestå i seks årtusinder, fordelt på tre tidsrum à 2000 år. Det første, fra Adam til Abraham, er uden lov eller regiment; med Abrahams indførelse af omskærelsen sættes loven, Guds lov, i kraft, og efter Kristi fremtræden indtræder Messias' tidsalder; men så ond og ugudelig som verden er, kan dens undergang meget vel indtræffe, inden de to årtusinder er gået til ende.[12]

Så når digterne taler om denne sidste verdens tid, er det et udtryk, der skal tages absolut alvorligt.

Et digt som dette er helt i tråd med den officielle holdning. I et kongebrev af 30. december 1643 (altså samme år som visen og midt under Torstenssonfejden) til rigets bisper pålægges præsterne at formane menighederne, så "de sig ideligen til Gud omvende, den overhængendis og velfortjente Straf afbede, paa det det blodige Sværd, som allerede vidt er uddraget, til os ej aldeles skulde henstrækkes"[13].

At love godt med tungen og tale mest af lungen (str. 4) er udtryk, der træffes overmåde hyppigt i digte fra denne tid, som oftest knyttet til klafferens (dvs. bagtalerens) figur. Her bliver bagtalerne en del af den herskende ondskab og et tegn på verdens usamdrægtighed.

Visen ender i vi-form, menighedens vi. Trods verdens synd og død står vejen til Paradiset åben!

Vibeke Bilds Kvart nr. 76

Hvis den foregående vise nærmede sig et lastekatalog, har vi med *ERlig at Leffue Och vell at Dø* snarere et dydskatalog, formet som en række gode råd. Man kan kalde den en didaktisk salme med leveregler. Regner man med syv klassiske dyder, har vi først *de tre kristne dyder* tro, håb og kærlighed, derefter *de fire kardinaldyder* visdom, tapperhed, mådehold (selvbeherskelse) og retfærdighed. Endelig er der de *andre verdslige dyder* barmhjertighed, gavmildhed, flid, kyskhed, lydighed og tålmodighed. Det er et bredt udvalg af dyder, vi finder i denne salme: ydmyghed, kærlighed, barmhjertighed, tålmodighed.

Tidsmæssigt er den ældre end nr. 72, nemlig fra 1639, altså fra en periode, hvor Danmark ikke er i krig. Den kan altså ikke i samme grad slå på krig som en straf for manglende omvendelse. Ikke desto mindre er salmen ganske politisk, navnlig i str. 3. Her slår den til lyd for den lutherske tankegang om, at man skal ære sin øvrighed. Den reformatoriske lære går ud på, at der er et verdsligt og et åndeligt regimente, og at disse er adskilte. Men Luther anser "den

---

[12] Poul Henning Traustedt (red.): *Dansk litteraturhistorie*, I, 2. forøg. udg., København 1976, s. 231-32; afsnittet er skrevet af F. J. Billeskov-Jansen.

[13] Bjørn Kornerup (red.): IV, s. 276.

verdslige øvrighet for innsatt af Gud"[14], og han indskærper under bondeoprøret desuden lydighedspligten over for den verdslige øvrighed[15]. I salmen slås det fast, at kongen ligesom David i Israel er udvalgt af Gud, hvorved en gammeltestamentlig institution bruges som argument for en samtidig foreteelse. Denne holdning peger direkte frem mod enevælden, der som bekendt først blev indført 1660, og som netop hentede sine ideologiske argumenter i Det gamle Testamente.

Melodien, *Vell dig du danner konning bold*, der tilsyneladende kræver indrim i næstsidste linie, kendes ikke længere, ligesom forfatteren, Mads Nielsen i Haslev, i dag er ukendt - bort set fra, at han nævnes i forbindelse med denne tekst. Visen findes også i VBsf som nr. 74.

Vibeke Bilds Kvart nr. 78

Disse to strofer er, som det fremgår af overskriften, beregnet til at synges den dag, Jesus overvandt Satan i ørkenen (Matt. 4,1-11). Schiørring[16] omtaler en melodi til *Vel an, Vel an, udi Guds navn*, men den gælder for en 6-liniet strofe, hvor vores salme er 10-liniet. Der kan derfor ikke være tale om den samme strofetype. I øvrigt har teksten allusioner til en anden populær salme, der stadig bruges i den danske folkekirke, nemlig *Fryd dig, du Kristi brud* (str. 2).

Det interessante er, at det i indledningen angives så præcist, hvornår i kirkeåret salmen skal synges. I vore dage hører læsestykket fra Matthæusevangeliet til 1. søndag i fasten (efter 1. tekstrække, der har rødder tilbage til oldkirken). Det passer overordentlig fint sammen med Christian IV's bestræbelser på at højne kristendommen såvel i hjemmene som i kirken. "Den 28. januar 1630 kom en særlig Forordning om daglige Bedestunder i Husene. 'Udi denne sidste og sælsomme Verdens Tid' fandt kongen det rådeligt at påbyde, at hver Husfader og Husmoder hver Morgen skulde samle Børn og Tyende til Bøn og Paakaldelse af Gud (efter en fastsat Formular)"[17].

Fra andre kilder, nemlig ligprædikenerne, ved vi, at det på den tid var meget udbredt at holde hjemmeandagt med bøn og salmesang. Om Sophie Below, der dør 1651, altså et år efter Vibeke Bild, hedder det:

> Giorde daglig oc uden ald Forsømmelse/ hendis alvorlige Bønner til Gud hendis kiere Fader i Himmelen/ icke alleene udi Ennerom for sig alleene/ men end oc udi Almindelighed med hendis Børn som hos hende vare/ sampt hendis Folck oc Tiunde/ huilcke hun/ som HErren det selff berømmer paa Abraham/ beflitttede sig paa at undervise om HErrens Skick oc Ret/ oc lærde dem at bevare HErrens Veye/ oc at giøre huad got er for hannem.[18]

Salmen findes i øvrigt også som nr. 76 i Vbsf.

---

[14] Gustaf Wingren (red.): *Erik och kristen tro*, Lund 1971, s. 154.

[15] *Ermahnung zum Frieden auf die zwölf Artikel der Bauernschaft in Schwaben*, 1525.

[16] Nils Schiørring: *Det 16. og 17. århundredes verdslige danske visesang*, I, København, 1950, s. 31 & s. 164.

[17] Bjørn Kornerup IV s. 267.

[18] Anders Thomessøn: *[...] Liigprædicken forfattet Offver erlig oc Velbyrdig Frue F. Sophie Below/ Salig Christen Tottis til Boltingegaard [...]*, København 1652.

Vibeke Bilds Kvart nr. 79

God afften, god afften, baad, Mand och quind fra 1642 er afgjort en episk salme, en art Bibelshistorie på vers, der formentlig har været opført som en slags teater, måske af latinskoledrenge. Den er en forholdsvis teksttro gengivelse af bibelteksten (Matt. 2,1-12), dog med et umiddelbart folkeligt præg, der understreges af første strofe, som er holdt i direkte tale til tilhørerne og af slutningen (str. 29-31), der opfordrer de samme tilhørere til at prise Gud, ligesom De hellige tre Konger gjorde det.

Melodien stammer fra en tysk Helligtrekongersvise *Wir treten daher ohn' allen Spot*. Emnet er også populært i de øvrige skandinaviske lande. Der har eksisteret en tidlig dansk version fra 1624, forfattet af Niels Heldvad, hvor såvel førstelinie som melodiangivelse passer med denne vise[19], men teksten er bortkommet.

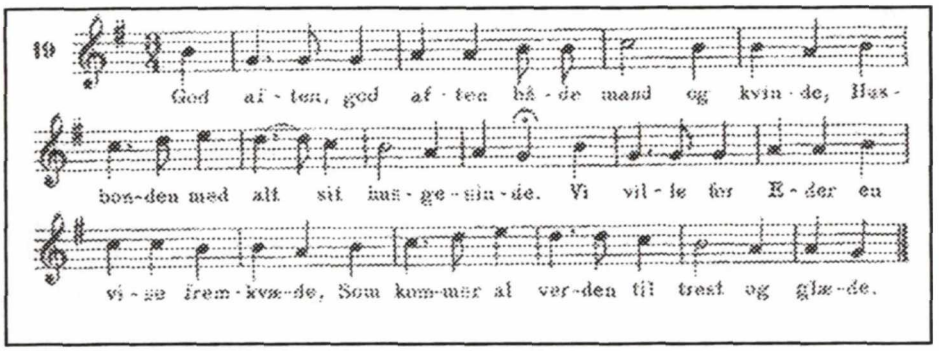

Nils Schiørring har optegnet melodi til helligtrekongersvisen *God aften, god aften* ...

Oluf Friis[20] skriver i forbindelse med omtalen af det middelalderlige drama: "Rester af det kirkelige Skuespil levede videre efter Reformationen i Latinskolediscipleneres 'Omløben' Helligtrekongersaften og Helligtrekongersdag med Sang for Godtfolks Døre af Visen om de hellige tre Konger, der begynder med de ankommendes Hilsen til Værtsfolkene". Også Marius Kristensen[21] har været inde på de skikke, der i det mindste i senere tid (det vil sige 1860'erne og 70'erne) knytter sig til salmen, nemlig helligtrekongersoptog, hvor unge, udklædte mænd drager rundt fra hus til hus eller gård til gård, synger sangen og samtidig tigger sig til lidt mad eller penge. Salmen har i 1800-tallet stadig været kendt over det meste af det nuværende Danmark og i Skånelandene med. Marius Kristensen meddeler også flere forskellige melodier til typen, der i øvrigt har paralleller på tysk (Erk og Böhme nr. 1194 og 1195)[22], uden at Marius Kristensen entydigt kan afgøre, om der er tale om egentlige oversættelser fra tysk til dansk. Versionen i Vibeke Bilds Kvart er formentlig den ældst bevarede danske; måske er her ligefrem tale om Heldvads gendigtning?

---

[19] Nils Schiørring s. 193.

[20] Oluf Friis: *Den danske Litteraturs Historie* I, København 1937-45, fotografisk genoptryk 1975, s. 193-94.

[21] Marius Kristensen: *En hellig-tre-kongers-vise og hellig-tre-kongers-dans i Danmark*, i: *Danske Studier* 1925, s. 56-77. Også i Johan Ludvig Heibergs *Julespøg og Nytaarsløier*, 1817, 2. akt, 8. scene, indgår de hellige tre konger som et lettere komisk indslag.

[22] Ludwig Erk & Franz Böhme: *Deutscher Liederhort*, I-III, Leipzig 1893-1925

Vibeke Bilds Kvart nr. 85

Indledningen til *Je /us Monne Till Phari /eerne sigh* fra 1643 anfører selv, at det drejer sig om Luk. 16,19-31, lignelsen om den rige mand og Lazarus. Visen er skrevet i fireliniede, parrimede strofer og synges på julesalmemelodien *Fraa Himmelen Høÿ komme Vj Nu Her*, der kendes fra Thomissøn[23] nr. XIX. Den følger den bibelske tekst meget nøje og har bevaret forskellen på de berettende partier og dialogen mellem den rige mand og Abraham. Men visen rummer uddybninger, som vi ikke finder i Biblens tekst. Helvedes kvaler er mere udmalede i visen (str. 5), og i str. 10 er også Djævelen kommet til. Salmens tre sidste strofer træder uden for den bibelske lignelse og er dels en opfordring til omvendelse, dels en bøn om at få del i opstandelsens glæde.

Emnet er åbenbart populært i tiden. Således oplyser Paludan[24], at der i 1636 blev opført et spil om dette emne i kirkerne i Haderslev provsti på foranledning af den dansksindede provst Henrik Michelsen. Denne opførelse finder altså sted 1-2 generationer senere end de skolekomedieopførelser fra 1590'erne, vi ellers hører om i litteraturhistorien.

Rent fortælleteknisk er lignelsen et fund, der både i bibelteksten og salmen giver anledning til en række parallelle antitiser, hvori aktørerne skifter plads: rig-fattig, her og hisset, før og nu, glæde-sorg. Det er ofte sagt, at det sene 1600-tals digtning er karakteriseret ved antiteser, således som vi fx finder dem i Kingos *Sorrig og glæde de vandre til hobe*. Denne noget tidligere salme også imidlertid også et eksempel på anvendelsen af antiteser som kompositionsprincip. Anvendelsen rækker dog ud over bibelforlæggets, idet salmen har langt flere end det bibelske forlæg.

I VBsf findes denne tekst som nr. 145; og Vibeke Bilds Kvart indgår allusioner til Den rige mand og Lazarus også i nr. 27, *herre gud huad syønis dett vnderlig*.

Vibeke Bilds Kvart nr. 89

En huer nu bryder Wd fra 1646 kan tidsmæssigt henføres til en konkret historisk begivenhed: fred i Danmark oven på Svenskefejden 1643-45. Man kunne derfor betegne den som et stykke lejlighedsdigtning. Den er digtet af C.I.K., der allerede i indledningen tilkendegiver, at den fred, der i historiebøgerne kaldes *Brømsebrofreden*, og som bestemt ikke var ærefuld for Danmark, er kommet til landet. Men vise 89 rummer også et akrostikon: ELSE IENSDATTER, hvorved den trækkes over i en mere privat sfære, om end visen jo ikke er mere privat, end at den også er blevet trykt og dermed har fået et publikum uden for den ellers ukendte Else Jensdatters mere eller mindre snævre bekendtskabskreds.

Som det ses af indledningen, har versemålet skullet passe til en allerede eksisterende salmemelodi: *Fryd dig du Kristi brud*[25], en melodi, der stadig bruges i Den danske Folkekirke. Der eksisterer flere melodier til dette versemål, hvis strofeform kaldes Venusstrofen efter titlen

---

[23] *Psalmebog*, sædvanligvis kaldet *Hans Thomissøns Salmebog*, trykt første gang 1569. Den blev genoptrykt seks gange ml. 1570 og 1596, og derudover i København 1611, 1617, 1626, 1628, 1634, 1641, 1644, 1649 og desuden i Lübeck 1602 og 1608 og i Malmø 1676. Erik Dal oplyser i: *Judichær. Hans værk og hans kilder* (Indledning til *Danske Metrikere*), København 1960, s. 202, at der desuden har eksisteret tyske eftertryk fra 1587 og 1596. Genoptrykt på dansk i faksimile ved Erik Dal, København 1968.

På trods af, at der findes andre salmebøger i perioden, er denne den mest populære helt frem til 1640'erne, oplyser Peer E. Sørensen i Johan Fjord Jensen m.fl.: *Dansk litteraturhistorie*, III, 1983, s. 120.

[24] J. Paludan: *Fremmed Indflydelse paa den danske Nationalliteratur i det 17. og 18. Aarhundrede, I*, København 1887, s. 334.

[25] Jørgen Fafner: *Dansk Vershistorie, 1: Fra kunstpoesi til lyrisk frigørelse*, 1994, s. 49 & s. 86.

på den tyske vise, hvorfra melodien kendes første gang, *Venus du und dein Kind*. Oprindelig har melodien altså hørt til en verdslig vise, så her er tale om det, vi kalder kontrafaktur (verdslige sange kan synges på religiøse melodier eller omvendt). På religiøs grund har vi i Arrebos *Psalter* fra 1627 denne melodiangivelse til salme 24 og i Gryderops Salmebog[26] fra 1632 en *Fryd dig du Kristi Brud*-tekst. I denne åndelige vise fra Vibeke Bilds Kvart fungerer de to sidste linier dog som et omkvæd, hvorved vi ikke har en 'ægte Venusstrofe'. Således bliver visen rent metrisk næsten så simpel som en ballade: fire parrimede verslinier og et toliniet omkvæd. I Vibeke Bilds Kvart kan også den sidste vise, nr. 95, *Ach gud min Here sød, Hui er saa stor min Nød* synges på denne melodi, skønt dén har en anden melodiangivelse.

Vise 89 er først og fremmest en bods- og takkesalme. Den melanchtonske opfattelse af boden har tre led: Hjertets sønderknuselse ved loven; dets genrejsning ved evangeliet og det nye liv på grundlag af nåden[27]. Vise 89 er imidlertid ikke helt så systematisk. Bodsformaningerne er blandet op med taksigelse over at være blevet fjenderne kvit, en taksigelse, der ideligt udtrykkes i omkvædet. Der er imidlertid "rod i persongalleriet". Visen rummer et Vi, der stort set fører ordet hele visen igennem, enten med den grammatiske form, der kaldes *indbyrdes opfordring* eller som et syndserkendende vi. Men i str. 13 og 14 bryder der pludselig et Forfatterjeg igennem, der råder den omgivende, formentlig syngende forsamling til dét, som omkvædet har banket ind gennem de foregående 12 strofer: nemlig at takke Gud.

Vibeke Bilds Kvart nr. 90

1646 har åbenbart været et produktivt år for C.I.K. *Ieg Tacker Dig, / Ret Inderligh* rummer også et akrostikon: IOMFRU ANNE ROTSTHEN. Hun var datter af Markor Jensen Rodsteen og Agathe Pallesdatter van Mahlen, født på Lengsholm 1593, gift 1622 med Axel Urne til Brobygaard og død o. 1654[28]. Salmen er som den foregående også skrevet til en (dengang) kendt salmemelodi: *Her Jesus Krist, / min frelser du est*. Dette versemål finder vi først hos Gryderop 1632, til salmen *Jeg takker dig / ret inderlig* men i øvrigt ikke ellers i kirkesangbøger før Kingo. Versemålet giver større muligheder for udfoldelse af digteriske evner end fx Venusstrofen, idet vi har at gøre med et syvliniet metrum med rimstillingen aabcccb. Ifølge Schiørring[29] har der eksisteret to tyske melodier til denne strofeform, *Ach Herre Gott / mich treibt die Noth* og *Ich dank' dir schon / durch deinen Sohn*.

Salmens gennemgående billede er mennesket som brud og Jesus som brudgommen, et billede, der i salmehistorien i øvrigt er mere typisk for pietismens end for ortodoksiens salmer, om end billedet med brud og brudgom selvfølgelig kan føres helt tilbage til Højsangen. Mod midten af 1600-tallet spores der imidlertid også en fornyet opmærksomhed over for denne del af Biblen. "Om den stigende Interesse for 'Brudemystiken' vidner ogsaa Præsten Lars [Laurids] Pedersen Thuras Gengivelse af Højsangen i danske Vers (1640)"[30]. Denne

---

[26] Anders Rasmussøn Gryderop: *Nogle merckelige oc aandelige Psalmer, tilsammensancket. Nu formeret med nogle flere Psalmer ved Peter Andersen*, København 1632.

[27] Bjørn Kornerup IV s. 293.

[28] H.R. Hiort-Lorenzen og A. Thiset m.fl. (red.): *Danmarks Adels Aarbog*, København 1911.

[29] Nils Schiørring s. 192.

[30] J. Oskar Andersen (udg.): *Thomas Kingos Aandelige Siunge-Koor*, København 1931, s. XLI.

oversættelse er meget i "Bernhards Aand"[31]. I den norske del af dobbeltmonarkiet afspejles denne fokusering på en mere mystisk side af kristendommen fx hos Dorothe Engelbretsdatter[32]. Måske er det nødvendigt med en modvægt til den øvrige salmedigtnings koncentration om Herren som den, der idelig kræver bod. På den anden side må (den senere biskop) Jesper Brochmand i 1636 skride ind over for Holger Rosenkrantz den Lærdes mere oplevelsesprægede teologi.

I både første og sidste strofe slås det fast, at frelseren er både Gud og mand, en formulering, der leder tanken hen på de oldkirkelige tonaturlære, således som man finder den udtrykt i trosbekendelserne Kalkedonence og Athanasianum. Salmens sidste strofe er en æresprisning af treenigheden.

Vibeke Bilds Kvart nr. 91
BeFalle Vill Ieg Dig gud Min /ag er ligeledes skrevet af C.I.K og forsynet med akrostikon: BERITHE IENS DATTER. Indledningen røber ikke meget om, hvor gammel den ellers ukendte Berithe eller Birthe kan være - ud over at hun må have nået en alder, hvor hun kan kaldes gudfrygtig. I modsætning til Anne Rodsteen eller Lisbeth Svave (se kommentar til VBk 93) er hun formentlig ikke adelig. Dels mangler slægtsnavnet, dels ville indledningen have omtalt hende med det traditionelle 'ærlig og velbyrdig', der netop angiver, at en person tilhører adelen. Efter indholdet, der til dels kan lede tankerne hen på en dåbssalme (str. 3), kunne man formode, at her forelå et meget tidligt eksempel på en konfirmationssalme, fordi den betoner Vorherres indflydelse livet igennem: fra før fødslen, gennem dåben, igennem opvækst og livets farer og ved at give såvel liv og ånd som fornuft og forstand til at fatte det kristne budskab.

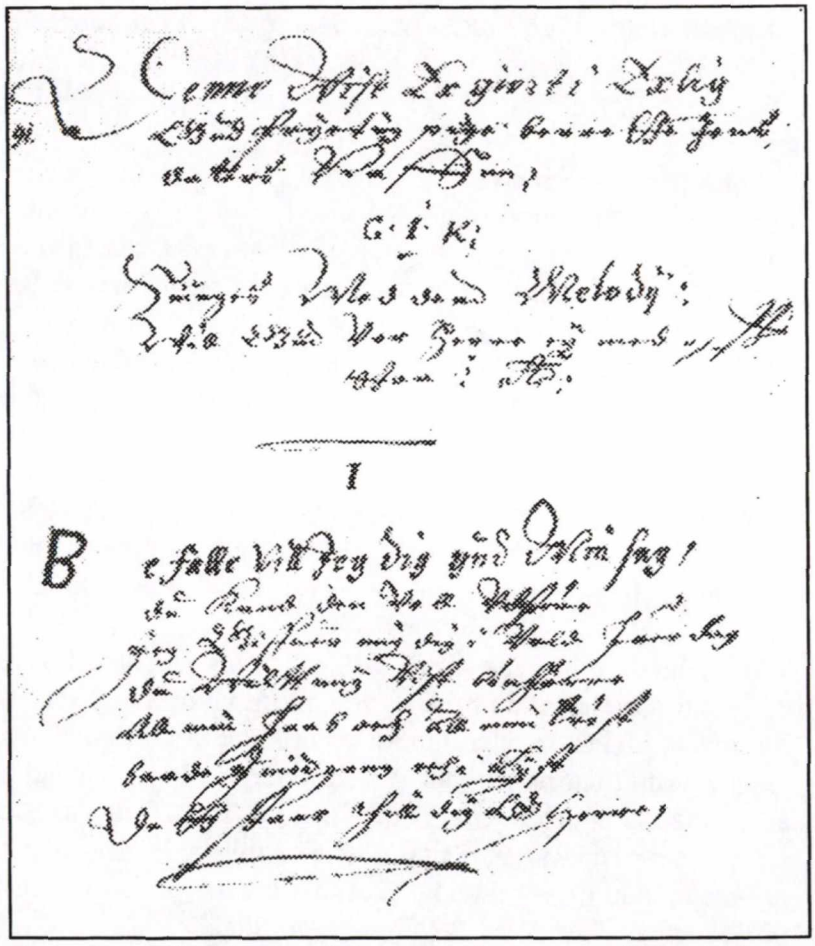

Den professionelle skriver har gjort sig umage for at gengive skillingstrykkets opsætning ved vise 91. B'et i første strofelinie er fremhævet for at markere akrostikonfunktionen.

På sin vis minder salmen om en gammeltestamentlig salme, fx *Salme 18*, der fokuserer på

[31] Bjørn Kornerup IV s. 328, om Bernhard af Clairvaux.

[32] Se fx Laila Akslen: *Norsk barokk. Dorothe Engelbretsdatter og Petter Dass i retorisk tradisjon*, Oslo 1997.

salmejeg'ets forhold til Gud og til fjenderne. Gud skildres i salmen i Vibeke Bilds Kvart som Skaberen (str. 2 og 4), opretholderen (str. 6) og bevareren (str. 9).

Fjender (str. 5, 6 og 10) og uvenner (str. 7, 11 og 12) spiller salmen igennem en stor rolle, uden at det bliver klart, om det er reelle (krigs)fjender som svenskerne i nr. 89 eller om det 'bare' er denne verdens ubehagelige mennesker. I str. 8 støder vi på smukke billeder på de trængsler, salmejeg'et har været igennem: det har ædt bedrøvelsens brød, drukket af grådskålen og slidt sørgeklæder.

Guds beskyttelse og almagt sættes salmen igennem over for den menneskelige nød og modgang, en nød, der ganske vist forbindes med fare, men som ikke konkretiseres yderligere (str. 5, 6, 10, 13, 14, 15, 16). Salmejeg'ets reaktion på Guds allestedsnærværende hjælp er den evige tak og lovprisning (str. 9, 12, 13, 14, 15 og 16). Salmejeg'et er således spændt ud mellem nød og lovprisning, mellem synd og dåb, mellem timelige uvenner og Himmerige.

Melodien *Will Gud Vor Herre eÿ med o ſſ staa* er kendt fra Thomissøn, hvor den er trykt (s. 297-98).

Vibeke Bilds Kvart nr. 93

Også denne salme er digtet af C.I.K. og trykt i 1646; og endnu en jomfru har måttet lægge navn til et akrostikon: IOMFRU LISABET SVAVE. Der kan enten være tale om Lisbet Magnusdatter Svave, som døde ugift, eller snarere Lisbet Kirstine Jørgensdatter Svave, gift med Ludwig Troil på Blåsinge[33].

Denne gang er indledningen endnu længere og endnu mere underdanig, fx bruges ordet *ydmyg* ikke mindre end tre gange, mens *velb[yrdig]* optræder hele seks gange. Melodien kan være den samme som til nr. 90 (seksliniet med rimstilling aabccb), som den flittige C.I.K. åbenbart er en stor ynder af. Den kræver tilsyneladende heller ikke den helt store metriske kunnen. Fx er det ikke foreneligt med den praksis, som 1600-tallets metrik-guruer, prosodikerne, slår til lyd for, at a-linierne både kan have rim, der er mandlige (et-stavelses, fx str. 1) og kvindelige (tostavelses, fx str. 2). Det er heller ikke altid, at rimene overhovedet er der, fx str. 12.

Hovedmotiverne i *Ieg Alttid Vill, / Men ieg Er till* er lovprisning af Skaberen (str. 1 og 2) og dåbens frelsende vand (str. 6 og 8). Andre vigtige begreber er synd, frelse og nåde. Salmen rummer en del mere eller mindre skjulte bibelcitater (se kommentar til teksten). Det betones, at ganske vist er det nåden, der ved Jesu død udsletter synden (str. 10), men nåden er betinget af, at mennesket overholder sin del af pagten (str. 6), alt i bedste ortodokse, lutherske stil. Lovprisningerne fra str. 12 og fremefter følger det traditionelle retoriske mønster med, at ingen er i stand til at prise og takke Gud tilstrækkeligt. Salmen slutter med længsel og forventning om, at jeg'et efter dette liv vil møde sin Skaber.

Vibeke Bilds Kvart nr. 94

Siunge Vÿ aff Hiertens grund trækker på en allerede eksisterende salme med samme førstelinie, hvilket fremgår af indledningens melodiangivelse: "En Afften sangh I denn Melodÿ *siunge Wj aff Hiertens grund etc*". Den oprindelige tekst findes oversat i *Sthens Haandbog*[34] fra 1578, og i *Thomissøn* 1586. Der eksisterer mange tyske forlæg, hvoraf de ældste kan spores tilbage til

---

[33] H.R. Hiort-Lorenzen og A. Thiset m.fl. (red.): *Danmarks Adels Aarbog*, København 1926, der ikke kender årstal på de to damer.

[34] Hans Christensen Sthen: *En liden Haandbog*, der blev genoptrykt i 1589, 1592, 1609, 1610, 1625 og 1632.

tryk fra 1568 og 1572 med titlen *Singen wir auß hertzen grund*, som igen stammer fra en oprindelig katolsk hymne *In natali domini / gaudent omnes angeli*. På dansk grund findes den hos komponisten Mogens Pedersen[35] og som melodiangivelse i Arrebos *Psalter*, salme 104. Det fremgår af *Dansk Salmeregistrant*, at de fleste andre salmer, der findes til denne melodi, er salmer til 7. søndag efter Trinitatis eller takkesalmer efter måltider og på 7 strofer; dog er Sophie Billes version fra 1696 en aftentakkesalme på 7 strofer. Men her har vi 9, så der er ikke tale om, at denne er identisk med de andre, som har samme førstelinie.

Hvor de foregående viser fokuserede på dåb og nåde og er fulde af lovprisninger, fokuserer vise 94 trods overskriftens *aftensang* på Dommedag, hvor de døde genopstår (str. 9). Derfor skal *aftensang* nok tages i metaforisk og ikke i konkret, genremæssig betydning. Disse åndelige viser kan være ganske krigeriske i det billedsprog, de henter fra Det gamle Testamente. *Siunge Vÿ aff Hiertens grund* betragter kampen mellem Kristus og Satan helt bogstaveligt, næsten militært (str. 2). Syndserkendelsen er fremtrædende (str. 3 især). Men ved hjælp af citater fra både Det gamle og Det nye Testamente får salmejeg'et overbevist sig selv om, at Guds nåde, godhed og omsorg i sidste ende vil bevare jeg'et, trods utallige synder.

Vibeke Bilds Kvart nr. 95

Også *Ach gud min Here ſød* har som nr. 89 en 6-liniet strofeform med rimstillingen aabbcc, den såkaldte Venusstrofe. Indledningen giver hele to melodiforslag, hvoraf den første lyder: *Huo Vill nu trø ſte mig / saa ſare bedrøffuett er Ieg*. Schiørring[36] kender ganske vist en vise, *Hvem vil nu trøste mig*, men den har en anden rimstilling og passer derfor ikke til denne salme. Indledningen angiver imidlertid også en anden melodi: *Vdi min Angi ſt och Nød, etc.* Om denne kan Schiørring (s. 216) oplyse, at teksten først kendes fra det lille tryk *En aandelig Vandkilde* 1624[37] og netop er en variant af *Fryd dig, du Kristi Brud* (Venusstrofen). I øvrigt kan man med denne sidste melodi i aller højeste grad tale om kontrafaktur, der svinger frem og tilbage mellem verdsligt og åndeligt, idet Syv til sin *Kæmpevisebog*[38] angiver melodien til sin nr. 18, *Hakon Jarl*. Tidens digtere har helt bevidst søgt at skrive deres tekster til populære melodier. Således skriver Niels Helvad i 1625, at han har tillempet sine salmetekster "effter de aller lieffligste Bolevisers Melodier, som siunges almindelig i Tyskland"[39].

Vise nr. 95 er trykt 1630 hos bogtrykkeren Anders (eller Andreas) Koch, der var aktiv i København 1625-1633, derefter i Glückstadt. *Thesaurus Librorum Danicorum*[40] opregner kun tre tryk fra københavnertiden fra hans hånd, heriblandt H. Justesen Ranchs *Fuglevise*. Koch hører således ikke til de 'store' bogtrykkere, men viser har altså også indgået i hans produktion.

---

[35] 1585-1623(?), kendt for en samling italienske madrigaler og en samling kirkelig kormusik *Pratum spirituale*, København 1620.

[36] Nils Schiørring s. 170 med henvisning til *Danske Viser* V s. 151.

[37] Forfatteren er formentlig den ellers ukendte Niels Pedersen Tidsted (se Nils Schiørring s. 191-92).

[38] Peder Syv: *Et Hundrede udvalde Danske Viser. Forøgede med det Andet Hundrede Viser, Om Danske Konger, Kæmper og Andre*, København 1695.

[39] Her citeret efter Julius Paludan: *Fremmed Indflydelse paa Den danske Nationalliteratur i det 17. og 18. Aarhundrede. I. Renaissacebevægelsen i Danmarks Literatur*, Kjøbenhavn 1887, s. 262

[40] C.J. Ballhausen & Paul Johansen: *Thesaurus Librorum Danicorum 17. århundrede. Den lærde tid*, København 1990.

Denne angiver at være en parafrase over en Davidssalme (nr. 3). Hvis man går ud fra str. 5, "Naar ieg til ſeng mon gaa", kan den opfattes som en aftensalme på linie med dem i Kingos *Aandelige Siunge-Koor* 1674, men det gammeltestamentlige forlæg regnes traditionelt til klagesangene.

Den tidlige gammeltestamentlige salmeforskning (dvs. før ca. 1920) mente, at klagesangene var individuelle og stammede fra privatpersoner, digtere, der udgød deres hjertes tanker. Nyere forskning mener derimod, at en salme som denne kan være kongens bøn og klage på hele folkets vegne. Eventuelt kan den være en national klagesalme og dens placering i kulten kan fx være før et slag[41] (vers 7 især).

Indholdsmæssigt, men ikke i omfang og ordvalg, svarer visens otte strofer til den gammeltestamentlige teksts otte vers, hvis man fx går til 1550-oversættelsen, den såkaldte *Christian III's Bibel*, der i lighed med de moderne oversættelser som overskrift angiver, at der er tale om "Dauidz Psalme, Der hand flyde for sin søn Absalon"[42].

I udgaven i Vibeke Bilds Kvart er der mere kiv og trætte (str. 3-4) end i bibelteksten. Alligevel bibeholder teksten fx billederne med at slå på kind med tænderne fra str. 7 (svarende til vers 8). Men de ugudelige er forsvundet, og mennesket er i Vibeke Bild-teksten langt mere afhængig af Guds styrke: "du Holder mig I Liffue / som styrche och trøſt kand" (str. 5). Hvor bibelteksten virker knyttet til en bestemt situation, er Vibeke Bild-teksten en tekst, der kan læses eller synges daglig: "huj ere dj ſaa mange / som daglig giøre mig bange / som daglig med mig treter / Och Effter liffuet ſeter" (str. 1).

Hvis den gammeltestamentlige salme er en kultsalme, der skal fremføres af Israels konge, er det vel naturligt, at mennesket i Biblen næsten er i niveau med Gud, mens den (lutherske) kristendom netop kan betone menneskets lidenhed i forhold til Gud.

Tidens salmebøger

Mange af de gamle skillingstryk består af flere, hovedsagelig åndelige viser, og kan altså betragtes som minisalmebøger, der jo har været billigere for menigmand end hele salmebøger. Vibeke Bild har haft snesevis af småtryk, som hun - som det ses - har ladet skrive af. At hun ikke har haft helt styr på samlingernes omfang, kan ses af, at hun flere gange har ladet det samme tryk skrive af i både 'Kvarten' og det 'Større Folio'.

I det hele taget florerede småtrykkene. "På salmebogsmarkedet gik religiøsitet og spekulation hånd i hånd. Der var penge i den religiøse litteratur"[43]. Når viserne som C.I.K.'s viser oven i købet ved akrostikon var dediceret til navngivne personer, kunne man forestille sig, at indtjeningen var dobbelt: der kunne falde noget af både fra modtageren og ved salget.

Det var ellers ikke, fordi der ikke eksisterede rigtige salmebøger på Vibeke Bilds tid. Jeg har allerede omtalt Arrebo, Gryderop, Thomissøn og Sthen. Efter reformationen trykkes en lang række, hvoraf de vigtigste derudover er:

1553 *En Ny Psalmebog*. Tidligere kaldet *Hans Tausens Salmebog*. Denne blev optrykt fire gange mellem 1556 og 1568[44].

---

[41] Se fx Lars Kruse-Blinkenberg: *Kommentar til 25 Gammeltestamentlige Salmer*, København 1977, s. 38.

[42] 2. Sam. 15,13-37.

[43] Johan Fjord Jensen m.fl.: *Dansk litteraturhistorie* III, 1983, s.120.

[44] Genoptryk i faksimile ved Niels Knud Andersen, I-II, København 1983.

1573 *Gradual* til ovenstående, samlet og udgivet af Niels Jespersen.
1599 Th. Willumsen: *Paraphrasis danica Psalmorum Davidis.*
Hertil kommer endnu nogle separatudgaver af Davids salmer:
1610 *Dauids Psalter met D: Mart: Lutheri Summarier.* Genoptryk af 1557-udgaven med dedikation til Frederik II og fortale af Erasmus Lætus (Rasmus Glad).
1632 *Den Høye opliuste oc mectige Guds Mands KONNING Davids Psalter. Den bare Text effter Lutheri Version i den store Danske Bibel. Med korte Summarier offuer huer Psalme. Paa Erl oc Velb. Fruis, Fru Eline Marsvins til Elinsborg Bekostning, udgivet af Niels Mikkelsen Aalborg*[45].
Senere udkommer flere salmebøger:
1639 Joachim Moltken: *En aandelig Haandbog, huorudi de fornemste Bøger aff Bibelen, som veyfarendis Folck mest bruger, findis*, København. Heri også en salmebog, der optrykkes uden bibeldelen 1647.
1642 *Aandelige Psalmer, som brugis i den Christen Menigheds Forsamling, i Huse oc paa Reyser til Land oc Vand.*
1647 *En ny Dansk Psalmebog, D. Mart. Lutheri oc andre gudfryctige Christnes oc Danske Mænds etc*, København.
Det fremgår således tydeligt, at der i årene op mod 1640'erne er blevet udgivet en del salmebøger o. lign., dels egentlige salmebøger, således som vi kender dem i dag, dels gendigtninger af Davids Salmer.

Samtidig har der været et stort marked for skillingsviser. Genrerne var præcis de samme som dem, der er repræsenteret i Vibeke Bilds Håndskrifter. Disse småtryk indeholdt ofte to eller tre viser og havde gerne en præsentation af hele indholdet på første side og den mest betydningsfulde vise forrest. Dette kan i Vibeke Bilds Kvart fx ses ved vise nr. 79. Mange af de bogtrykkere, vi i dag har kendskab til, har netop udgivet skillingstryk ved siden af de egentlige bogudgivelser. Man kan diskutere, hvorvidt man kan bruge skillingstryk som kildemateriale i en teologisk debat, men det mener jeg bestemt, at man kan. De er udtryk for en ikke-lærd, mere folkelig smag og holdning.

Skillingstryk produceres for et frit marked. Hvis der ikke var afsætning på dem, var papir og tryk spildt. Derfor har de måttet forsøge at ramme tilstrækkelig bredt for at blive solgt, med mindre afsenderen selv var i stand til og villig til at ofre, hvad der skulle til, for at et budskab kunne komme ud. På den anden side skulle trykkerne også være forsigtige med at fare for åbent frem med formuleringer, der var for afvigende fra den godkendte lære. At være bogtrykker var et privilegium, som kongen let kunne inddrage - og i tilfælde af grove overtrædelser yderligere straffe med æresfortabelse og arbejde i jern på Holmen eller andre steder[46].

Moderat censur

Modsat bøgerne var skillingstrykkene ikke underlagt egentlig censur. Alle bøger, som blev trykt i Danmark, skulle dengang have et *approbatio*, dvs. en trykketilladelse fra kongen (eller rettere de teologiske professorer, altså kongens embedsmænd).

Christian IV frygtede frem for noget calvinismen, "dens Rationalisme, Prædestinationslære

---

[45] Denne udgave, der ifølge katalogen over Resens Bibliotek (1685) kun blev trykt i 30 eksemplarer, skylder altså Christian IV's 'svigermoder' sin eksistens.

[46] Se Harald Jørgensen: *Da censuren blev opgivet. Udgivet i anledning af tohundredåret for Trykkefrihedsreskriptet af 14. september 1770*, København 1970, s. 12.

og Nadveropfattelse"[47]. Faktisk var man efter jubelåret 1617, hvor man fejrede, at Lutherdommen så at sige fyldte 100 år, ofte tilbøjelig til at betragte calvinismen som farligere end katolicismen.

Under Christian IV var der navnlig to kristelige stridsspørgsmål, der kunne give anledning til diskussion - eller rettere netop ikke måtte gøre det. Det var særlig spørgsmål om nadverlæren og den rette forståelse af boden, der kunne føre til, at der blev rejst sager om vranglære. Salmer og åndelige viser kommer kun sjældent ind på disse områder eller på prædistinationslæren. Skønt bod ofte forekommer, holder formuleringerne sig på et så generelt niveau, at faren for at udtrykke vranglære er minimale, således som vi så det i forbindelse med nr. 89. De mest dogmatiske salmetekster er tekster, der gengiver den apostolske trosbekendelse eller de 10 bud på vers, altså tekster af mere katekismusagtig art. Sådanne finder vi imidlertid slet ikke afskrevet i Vibeke Bilds Kvart, hvor vi til gengæld har en anden populær genre: decidere-de gendigtninger af bibelske tekster.

Både i 1500- og 1600-tallet er der ellers problemer med litteratur, som ikke er godtkendt. Under Frederik II udsendes 1. januar 1562 missive til superintendenterne [biskopperne]. Heri hedder det: "[...] ville vi, at her efter aldelis ingen danske bøger skulle selgis nogen steds udi vort rige Danmark, uden de ere prentet her udi vor stad Kiøbnehafn oc af de hoglerde [højlærde] udi universitetet her samme steds ofverset oc corrigerit, saa oc deris vintnisbyrd [sic] der hos, at de kiende slige bøger for gode oc rette oc nyttige udi prent at udgaae"[48]. Det kan ikke have haft den helt store virkning, for i et åbent brev af 15. maj 1576 hedder det, stadig med henvisning til, at det er det religiøse indhold, der ligger Frederik II på sinde: "aldellis ingen bøgger skulle trøckis eller udgaa her udi riget, med mindre de tilforn af de hoglerde udi Kiøpnehafns universitet vore [var, er blevet] examinerit och ofverset paa det ingen tvist, irring eller falsk lerdom udi religionen formiddelst slige bøgger skulle opveckis och plantis her udi riget, [...] [fordi] mange bøgger af tysk paa danske blifver udsat och trøkt uden lands och siden indførris och holdis fal [sættes til salg] her udi riget [...]"[49].

Det er ikke bedre under Christian IV, der tog sit hverv som 'kristen øvrighed' meget alvorligt. I forordning af 23. januar 1617 læser vi: "Eptersom vi komme udi forfaring, huorledes atskillige danske bøger paa fremmede och udi trycken ubenenfte steder [dvs. uden angivelse af trykkested] gandse ucorrrect opleggis och siden udi vore riger och lande inføris, offentlig fal holdis [...] ville vi endnu som tilforne alle indlendiske saa vel som udlendiske hermed alvorligen och strengeligen saadanne danske bøger epter denne daug at føre, selge eller afhende forbudit hafve [...] Vi ville och, at vore fougder embismend, borgemestere och alle andre, enhver udi sit len, bye och gebeit, hafver flitig oc grangifvelig indsende, at dette voris alvorlig forbud och mandat uden ald exception epterkommis"[50]. Det bliver således lagt ud til den stedlige øvrighed at sørge for, at der kun er godkendte bøger i omløb.

Det er imidlertid interesssant, at der ingen steder står noget om småtryk som fx skillingsvisesamlinger. Jeg har heller ikke set sådanne med approbation. Det nærmeste, man kan komme et forbud i forbindelse med fx viser, går mere i retning af injurier end i retning af teologisk censur. I åbent brev af 19. december 1564 hedder det, at: "vore egne undersotte

---

[47] Bjørn Kornerup IV s. 231.

[48] *Corpus Constitutionum Daniæ, Forordninger, Recesser og andre kongelige Breve, Danmarsk Lovgivning vedkommende*, I, 1558-76, udg. af V.A. Secher, København 1887.

[49] *Corpus Constitutionum Daniæ*, I ,1558-76, København 1887.

[50] *Corpus Constitutionum Daniæ*, III, 1596-1621, København 1891.

rigens indbyggere under dennom self inbyrdis utilbørlige dicht oc skieldskrifter emod hverandre dichter och udskrifver [...] hvor met vi alfvorligen ville havfe forbudit oc nu udi dette vort obne brefs kraft strengeligen forbiude alle, det være sig indlendiske eller udlendiske, udi hvad condit[i]on eller befaling de ere [...] nogen berychtige eller spodske skieldskrifter emod hverandre at dichte eller udskrifve [...] under vor høigste straf oc unaade, saa oc lifs oc gots fortabelse"[51].

Christian IV forbyder også bogførerene i kirkerne at sælge *Uglspil* og andre letfærdige sager: "[....] unyttige bøgger och skrifter, som ulspild och deslige saa och letferdige boeleviser och andre utienlige viser, digt, fabbel, eventyr och ublue kierligheds bøgger endoch i kierkerne paa mange steder udi vore riger Danmark och Norge mange til stor forargelse at selgis [...] daa ville vi, at presten och kierkevergerne til hver kierke [...] paaminde och atvare"[52] Bliver der alligevel solgt sådanne skrifter, skal præsterne selv efter lensmandens og bispens 'sigelse' [dvs. anmeldelse] bøde til kirken.

Først med Christian V's Danske Lov 1683 bliver der gjort en mere samlet indsats på censurlovgivningens område.

Afsluttende kommentar

Viserne og salmerne i Vibeke Bilds Kvart repræsenterer et bredt udvalg af de forskellige områder, den tids religiøse digtning omfattede, fra let naive bibelgendigtninger til dybt personlige og alvorlige pønitensesalmer. Nogle skriver sig ind i den historiske kontekst med dyrtid, krig og ødelæggelse, andre er mere tidløse, men kan så til gengæld ved akrostikon henføres til konkrete, eksisterende personer. Samtidig kan man sige, at virkelighed og bibelcitater/-allusioner har lige stor vægt og fylde i teksterne.

Ingen af teksterne rummer kontroversielle religiøse udsagn, hvilket formentlig også ville have været farligt - om ikke andet, så for bogtrykkerne, hvis de ellers havde navngivet sig på trykket. Viserne holder sig til det teologisk sikre.

Samlingen af digte fortæller imidlertid også en anden historie. De beretter om en adelig enkes religiøse og litterære interesse, om en samlermani, der ikke blot glædede Vibeke Bild selv, men nu også er kommet eftertiden til gode.

Her er tale om det, man kan kalde religiøs poesi til hjemmebrug - i modsætning til salmebøgerne, der både er blevet brugt i hjemme og i kirkerne. Om det er menighedens vi eller det enkelte menneskets jeg, den syngende eller læsende har skullet identificere sig med, har formentlig ikke betydet noget for den inderlighed, hvormed teksterne har kunnet fremføres. Vi kan konstatere, at også denne mere folkelige religiøse digtning lægger stor vægt på pønitensen, akkurat som det sker fra officielt hold.

Et andet spørgsmål er så, om de også siger os noget, her på grænsen til årtusindskiftet. Umiddelbart vil jeg nok mene, at Helligtrekongersvisen (nr. 79) og måske også visen om Den rige mand og Lazarus (nr. 85) vil kunne bruges til børne- og ungdomsgudstjenester. Men resten? Nej, dertil er de vel ved deres syndserkendelse og udprægede bodskristendom for langt væk fra den main-stream-kristendom, vi kender i dag.

Denne artikel er blevet til takket være et stipendium fra Statens Humanistiske Forskningsråd.

Vibeke A. Pedersen

---

[51] *Corpus Constitutionum Daniæ*, I, 1558-76, København 1887.

[52] *Corpus Constitutionum Daniæ*, 1596-1621, III, København 1891, åbent brev af 1. Oktober 1638.

I de følgende tekster er sammenskrevne ord tillempet moderne orthografi. Når der er mange skilletegn, fx tre kommaer i rad, har jeg slået dem sammen til et. De mest nødtørftige ordforklaringer og bibelhenvisninger er angivet i fodnoter. Skrifttegn af mere prydmæssig karakter er stiltiende slettet; dog er tegnet ♥ for ordet *hjerte* bevaret, idet det forekommer som tegn i visebogen.

Vibeke Bilds Kvart nr. 25, side 67v

Du høie ſte Trø ſt Offuer alle.
der mig be ſt trøe ſte kand,
den sorig mig er tillkomen,
befaler Ieg i guds haand,
well den som du wilt trø ſte
och trolige ſtande bÿe[1],
Den tøer sine fiender iche frøgte,
dend bliffuer aff sorigen well quit.

Secunda
Raad kand du mig giffue,
I denne och ald min sorg,
wden du mig hielper och trø ſter,
ellers bliffuer Ieg aldrig glaed,
men du kand Idelige trø ſte,
det haffuer Ieg ofte før sagt,
min sorig du foruandler,
haffuer dend med glede forøgt.

Tertia
Det kand Ieg aldrig forgleme,
I sorig och moedgangs tid;
Ieg wed du paa mig tencher
Alt med ſtuoer hiertens flid,
huaed Ieg ſchall giøere och lade,
det staer wdi din hand,
trø ſt du mig med din Naede,
løs mit bedrøffuet baand.

quarta
Ded Ene ſte ieg dig Befaller:
Min siell Liff Løche och kaard,
min ord loffue med alle,
min gud du tencher der paa,
du e ſt min gud alene ſte,
huad Ieg haffuer loffuet och sagt,
men Imoed din wilge at giøere,
ſtaaer iche i meni ſchens mact.

quinta,
Du kand mig hielpe oc trø ſte,
bedrøffue om du wilt,
Ieg will doeg huoes dig bliffue,
Ieg haffuer mig dig forpligt.
huad wilt du dertill gøere,
du wbegribelige Raaed,
du wed ſt min hiertens tancher,
min Gierning och min daaed.

Sexta
Weldige E ſt du for alle,
det Er min høie ſte trøe ſt,
Indoeg du mig wndfalle,
doeg bliffuer Ieg snaert forlø ſt,
alt effter din guoede uilge,
saa laed altingi ſt ſchee,
min wener giff den glede,
Laed min wuener[2] det ſee.

Septima
Here gud du kand mig trø ſte,
min sorig befalder Ieg dig.
Ingen meni ſche kand det wende,
huad du wilt wnde mig,
effter din guoede Vilge,
for du e ſt mig saa guoed,
du kand well fra mig taege,
huaed mig er dagelige Imoed.

Octaua
Gud wende altingist till be ſte,
aff hierted saa Beder Ieg dig,
den sorig laed mig iche fre ſte,
taeg iche din Naaede fra mig,
laed solen faa sit ſchien Igien,
effter Regen och megen ble ſt,
du kaend ſaa well wd ſluche,
den sorig mit ♥: liger Ne ſt.

Nonna
Her med will Ieg Beslute,
wd aff Ret hiertens grund,
tuende herer at tienne[3], till tache,
formaer ieg Ingen lund,
Ieg will det iche heler giøere,
det tøer der Ingen tenche paa,
huaed, Ieg der med mon miene,
det kand iche huer for ſtae.

FINIS ENDE
gud oeß sin Naede ſende,
gud gled den wi ſen gioerde
och saa alle di hinder frembfører

Vibeke Bilds Kvart nr. 52, side 147v [4]

1.
var Ieg En konge ſom du nu E ſtt,
oh veldig offuer land oh rige,
daa ville Ieg vere I mit ♥ ſaa
ttrø ſtt
oh huerken ſørge heller quide.

2.
den herre oh den ſuend dÿ ſkÿltid
Ad,
vdÿ den ſamme ſÿnde,
En anden tthid dÿ fanti ſ igen
den here drog ſtt dÿ ord ttill minde.

3.
hand ſate hannom I En ſtoll aff
guld
ſom hand fuld vell for-Motte[5]
Hand gaff hanom guld krone oh
kongelig naffn
oh altt dett god ſ hand Aatte.

4.
du ſer foroffuen ved dett hoffued
itt ſuer I itt har monne henge,
du ſier for neden ved din føøder
det gromme hielffuede brende.

5.
brø ſtter dett her dett ſuer fadder[6]
neder
daa Er dett liff Att Ende
veltter den ſttoll oh du falder ner
I pinen maa du brende.

6.
min herre ttager Eder ſ land igen
ieg ttaker Eder for Ederß gaffue

---

1 Dvs. bi.

2 Dvs. uvenner.

3 Matt. 6,24.

4 Kristelig gendigtning af Damoklesanekdoten.

5 Dvs. formåede

6 Fejlskrivning for 'falder'?

kunde ieg det vinde 7 M[7] gange
Ieg ville det ike haffue.

7.
I huo ſom ſig vgudelig leffuer
oh aldrig vell om vende,
hand maa for ventte ſig ſtraff aff gud
oh pinen vden Ende.

fini ſ Ende. ſe for dig thro.
Eevendelig wÿffueke bÿld. Ehand[8]

Vibeke Bilds Kvart nr.72, side 205v

Itt *ſpecial* Klage Maall Offuer thuende groffue La ſter, Huilche Alt For meget øffues Iblannt mini-ſchen I denne ſid ſte Verdens thid, Nemblig Fal ſkheed och W ſamdrechtighed sangvis befattet. Aff H.S.H suinges ſom Ach Himmel ſche Gud och Here du dommere Rett Viß, Eller ſom dend thÿd ſche Viße Ein threves Hertz in ehren Hab ich mir Außer Wehlt, Prentet aar 1643

1.
OFuer De ſid ſte Tider:
wj Fuld Vell klage Maa,
som I La ſter Frem ſkrider
Huilche Mand Flux begaar
Baade Fatig och Rig
sÿnd Alle tillige
Huortil satan til ſchiønder
At Hand kand Mange Vinde
Och Før dem I ſin ſnare
Naar dj Lÿ ſtig ſig Varre,

2.
Ti Hand Vell kand kiende:
Aff thegen ſom dagligh ſchier
At Werden Vill Faa ende
som suches meer och mer
Huor for Hand ſig
Bruger ret Me ſterlig
Baade dag och natt om Løber
och Flietig effter ſøger,
Huorledes hand kand Mange
I sine ſtricher Fannge,

3.
Till Suig Och Fal ſched Driffuer:
Hand Mangen Quinde och Manndt,
Gudtz frÿdt aff hiertet Riffuer,
Och knÿtter thungens baand,
At dj paa Rÿgh,
er Ingenn thro och thrÿgh,
Giffue ſød ord och snilde,
Lige ſom de throlig Vilde,
derres Ne ſtis gaffn och be ſte,
Och er dog onde gie ſte.

4.
De Loffue got med Tungenn:
och meen der Inted Aff,
de talle me ſt Aff Lungenn,
Och Veed at graffue Graff,
der i veed ſuig,
at ſtÿrte Veldeligh,
Mangen ſom Eÿ betencher,
derriß Finantz och Rencher,
enHuer Vill och de Mÿn ſtere,
Paa Høÿre side och Vein ſtre,

5.
Wed huer mand Di Holde;
Och Er dog Ingen tro
W ſtadighed dett Volder,
som Hoß dennom mon bo,
Frÿntlig[9] dj ſig
beteer Rett Arteligh
Har dog ſchalchen bag Øre
Och will ſaa gierne hørre,
At mand paa Andre Hacher
Och derres Naffn beklacher

6.
Brøder ſkab De ſuerre:
Och Loffue meget gaatt,
de Ville Venner Verre,
Och er dog Idell ſpott,
thro mig Vißelig,
sandhed dend ſiges Digh,
Naar du Rÿgen til Vennder,
saa Ved dj digh att ſchiende,
Aldrig e ſt du ſaa god
du maatt Io holde foed,

7.
Men Denne ſlemme Lÿde:
kommer Vdaff Hoffart
Och Hoß dennem Vdbrÿder,
det ehr dierres Rette Artt,
de dig beleer,
Och Andre gudtz børen Flere:
Sig ſielff di ichj Kiender,
Had ſchhed i Hierttet brender,
throtzlig dj dig Forachte
det ſchall du Vell betrachte,

8.
Huad De Tilforn Har Veret:
kommer di Ichj I Hu,
dend Aller ſtøre ſte ehre,
wille dj Haffue nu,
med ſnach och Facter,
en Anden dj Forachter:
Vrenger med mund och krÿmper,
med Neß, dj Arme ſtÿmper,
Alting de Ved at rette,
Och Ingenting forgette,

9.
Men Der ſom De Wilde kige:
I deres Egen barm,
da ſchulde de Vell ſige,
Ieg før[10] for ſtor en bramb,
Ieg er kun A ſche:
Hui will ieg da ſaa bra ſke,
Min herkom ſt dend er Ringe,
der For maa iegh Vell tuinge,
mit ſtoltt och ſchidenn mod,
Och derpaa Rade boed,

10. [11]
End Er Det at beklage
Att Liden kierlighed,
Findes I deße dage,
mon V ſamdrechtighed,
blant slegt och Frender
Och Andre goede Venner
ypper ſig Offuer Maade
Huoraff kommer ſtor Vaade
Och satan thriumphere
Naar ſaadant Verch spad ſerer

11.
Hertill kand aar ſag Vere,
Mißtanch och MißFor ſtand,
En Huer Vill selff Regere,
Och Verre OffuerMand,
dett och Vill ſchier,
Att Mangen giør ſig Wred,
Och thencher om ſin Ne ſte
Ichj Aldtid det be ſte:
Huor Veed Mißgun ſt i ſinde
Will gierne ſtrax ind Rinde.

---

7 I betydningen *mille*, 1000.

8 Ordene er skrevet ud i et, en forkortelse for *egen hånd*.

9 Dvs. venlig.

10 Dvs. fører.

11 Ordet *w ſamdrechtigheed* er tilføjet i marginen, skrevet over tre linier.

12.
Øretudere ſlemme
Och dj ſom føge[12] om bøÿ[13]
Lade ſig eÿ Forßømme
Folch att til ſammen ſÿe[14]
giør ſit och til
att driffue dett spill
Lader saadan ord Vanche
HuorVed da I Mißthannche
kand bringe Mangen mannd
Och Giørre Huiß de kannd

13.
Ti De kand Eÿ ForDrage,
At sollen ſchiøn I wannd,
Eÿ Heller dett behage,
Att mand ſig Nere kannd
EnHuer dee ſeer,
Att saa I sandhed ſcheer,
HinAnden At Fortÿche
dett er et me ſter ſtÿche,
I deßße sid ſte dage
Huilchett er at beklage

14.
Ia at De Gun ſt Kand Haffue
Och Achtis aff huer mand
bÿder dj ſchench och gaffue
Och bÿger ſaa paa sand[15]
Forglemme Gud.
Och Hans Hellige bud
Optencher nÿ Finantze
Gudtz wrede ſtaar i ſchandße
for Ingen dj Vil Vige
Eÿ Eller Haffue Lige,

15.
Men Gudtz aand Dennem Raader
At dj ſchulle giøre Boud,
der med at finde Naade
Hoß gud ſom er ſaa goed
derfor Vent om
begÿnt at bliffe from,
Forlig dig med din Ne ſte
saa Rammer gud det be ſte
Forlad ſnartt Alt det Onde
At du eÿ gaar til grunde,

16.
Wilt Du Det eÿ gøre,
da bliffuer Gud Dig Vred,
sit Iern ſpir Vill hand Røre,
Och ſnartt ſtøde ſig Ned,
betench det well,
Befri din Arme siell,
At Hun ichj ſchall Lide,
pinenn thill Euig tide,
I pollen[16] ſom monne brende,
med Ild Vden All Ende:

17.
Wii Ville alle bede:
Gud fader aff hiertenns grund,
Hand Wilde oß berede,
thill Bord I Allen ſtund
At Vi ſaa Maaae
Frÿd och sallighed naae,
Hoß Hannom Leffue I ere,
och ſchue Vor broder kierre
som Oß forhuerffuett haffuer,
saadanne ſchiønne Gaffuer,

FINIS Ennde
Gud o ſß ßin Naade ſende

Vibeke Bilds Kvart nr. 76, side 216r
En Nyttig nÿ Wi ſße Indeholdendes nogle Regle som Huertt mini ſke som ſig ſielff well will bør ſtedtze att haffue i hukommelße,
Och kand ſiunges ſom: Vell dig du danner konning bold
dichtett Aff Matz Nielsen i Haa ſløff,
Prenntet I Kiøbenhaffn Aar 1639:

1.
ERlig at Leffue Och vell at Dø,
en kon ſt will iegh dig giffue,
I Huo du e ſt paa denne Øe,
Och Vell dend Her be ſchriffue
Acht du mit Raad och eÿ for ſmad
enn Fatig god Vens Lere,
saa ſchall du dend i ſaadan maad
komme dig til acht och Ere,

2.
GudFrychtighed ſkall Følge Dig
En ſchantze ſterch for Alle
med Euig Vløche och timmeligh
du men gudtz Naffn paa kalle,
sallig dend mand ieg ſige kand
som Gudtz Frÿct Haffuer i erre
I Alle Land thro mig For ſand
Altt Ont ſchall Hannd Quit vere,

3.
Tilbørlig Ere Du giøre Maa:
din Øffrighed den fromme
Exempell Aff dawid kand du her faa
sin Herre Vilde Eÿ omkomme,
Aff gud Vdwald En konning bold,
I Ißraell att Verre:
Wden ſpiud och ſchiold haffde saull i wold
Men Holt Ham for sin herre:

4.
Fa ſt Kierlighed maa med mett got ſchell
be ſtaa hoß mand och quinnde
saa ſand ſom dett ſchall Lade Vell
Hoß dem baade Vde och Inde
Abigaell[17] Naball din threll,
Frel ſte Fraa dawidtz wrede
saa och Rachell[18] behendig Vell,
Jacob ſin Mand wndlede.

5.
End ydmÿghed Den ſortte Suan
Hoß dem ſom ere Rige:
maa Gudtz børns hierte wi ſt gaa an
som Ville Vlÿche Vige
thi dett er ſagt at Aff ſtor Macht
ſchall thit hoß dj Vfromme,
følge ſtor pracht ſiden foracht
dem til Gudtz wredes domme,

6.
Barm Hiertighed maa Verre mett
Altig imod dj arme,
saa ſchall Herren bettalle det
och ſig offuer dig for barme
thill Land Och Wand huer chri ſten mand
End Och mett Euig glede,
I Canaan det Rige Land
Och dig dett Aldrig brede,

7.
Taalmodig at bliffue Du Tenck
Och till
Om gud det ſaa Vill Haffue
din Lÿche ſig for Vende Vill
din doent gaar dig Aff Laffue
thj Gud det seer, och der ad Leer,
Och Vell dig Hermed Prøffue

---

12 Dvs. føje, begive sig.

13 Dvs. by

14 Dvs. sige.

15 Matt. 7,26.

16 Evt. fejlskrivning for *bålet* eller for *pølen*, altså syndens pøl?

17 1. Sam. 25,1-42.

18 Formentlig 1. Mos. 31,22-35.

Huor du dig teer Naar ſaadanntt
ſcher
Om du din tro kand øffue:

8.
Gud Fader/ Och Søn oc Hellig
aand
Wor Eeni ſte Gud och Herre;
Giff oß din Naade och dennd for-
ſtand
Wi dig kunde priße och ere
Saaledes Her, Vi ſiden der
Maa Euig hoß dig bliffue,
Med Engle fler i hammelenn[19]
ehr,
Och der Euendelig leffue:

Vibeke Bilds Kvart nr. 78, side 219r
Thuende andre Verſ at Siunge
dend dag Chriſtus offuerwant.sat-
tan J Ørchen[20],

1.
Weland Veland Vdi guds Naffn:
aff kemper to giør wj saffn
som i Ørchen forſamlede ehre,
Gudtz søn Chriſtus den ene ere,
ſattan den Anden och lucifer
werdens førſte och Here
weland friſchand
striden ſtaar, och sattan Faar
dødlige saar,
Chriſtus met thriumph: aff mar-
hen gar

2.
Fryd Dig Derfor Du Chriſti brud
at du broder Brudgom och Gud
Har dieffuelen OffuerWundett
Och Aff ſin euig guddombs macht
thillIntetgiortt den ſlanges krafft
Och Hannem Retſtadlig bundet,
At Hand eÿ kand
Nogen mand tro mig for ſannd
ſchaden giøre
dend Vor ſiell och Liff kand røre,

FINIS Ende
Gud oß ßin Naade ſende

Vibeke Bilds Kvart nr. 79, side 220r
Tuende aandelige viißer

Om dj Hellige thre Konger ſom
Reiſte Fra dend ſtad Suba Aff
perſie land thill Jeruſalem och
bethlehem I IødeLand weed 232
thÿdſche mille at dÿrche offre och
tilbede det Lille baarn Ieſum
Dend førſte God Afften, god Af-
ften, baade Mand och quind,
Siunges Vnder dend Melodj Wir
thraten daher ohn allen ſpot,
den Anden Herodes Hui frÿchter
du ſaa ſaare,
Prentet Aar 1642:

1.
God afften, god afften, baad,
Mand och quind:|:
Hußbonden met all hans huß-
geſind[21]:|:

2.
Gud giffue eder et Lÿckſaligt nÿt
aar:|:
fra alll Vløcke eder gud beuar:|:

3.
Wÿ Ville eder en viſe Qued:|:
som kommer Ald Verden til trøſt
och
glede:|:

4.
Der Chriſtus Vaar fød i Bethle-
Hems stad:|:
de H.[22] tre Konger baade Lÿſtig
och glad:|:

5.
Aff ſuſa Dend ſtad I Perſier
Land:|:
de Reiſte och droge med heſt och
maend:|:

6.
Till De Kom till Ieruſalem:|:
Bleffue ſiden henwiſt til betthle-
hem:|:

7.
De Viſe for Herodes mon gaa:|:
de Neÿet och buckett med ſtor
Attraa:|:

8.
Herodes atſpurde Och sagde ſaa:|:
I Edle Herrer Huor Kommer i fra-
a?:|:

9.
De Hellig tre Konger Med ſtolten
er.|:
suared, Aff Øſterland Komme wi
her:|:

10.
Herodes ſagde: ſom Hand Vell
Tord:|:
Huorfor ehr da den enne ſaa
sortt:|:

11.
Sortt er Hand Och Ret Vellbeki-
end:|:
En her och Konning I moren
Land:|:

12.
Herodes ſpurd Huad er eders be-
ger:|:
Att i ſaa LangVeis er Kommen
her?:|:

13.
De ſuarede, Den nÿfød Iøde
Kong:|:
søge Vi effter Och spørge oß om:|:

14.
Thi Wii Hans stierne i Øſterland:|:
Haffuer ſeet och fornumett i ehr
Veſt och ſand:|:

15.
Herodes Forferdis offuer De ord:|:
Hand Kalled de Høylerde Strax
Paa
foed:|:

16.
Saa Mange ſom i Jeruſalem Var:|:
At dj ſchulde ſig Ham Obenbar:|:

17.
Paa Huad ſted Derris Meßias Oc
Chriſt:|:
ſchuld fødes och Komme til Ver-
den Viſt:|:

18.
De ſuarede Hannem I bethelehem
ſtad:|:
som Micheaß Prophett Haffuer
ſted:|:

---

19 Skal nok være *himmelen*.

20 Matt. 4,1-11.

21 Dvs. husstand eller husfæller.

22 Formentlig en forkortelse for *hellig*.

19.
Herodes fremkalled Dj Vi ſe paa
Nÿ :|:
sagde drager bortt thill bettlehem
bÿ

20.
Der Leder Och ſpørger med gand-
ſche flid:|:
finde I barnett, da Kommer igien
hid:|:

21.
Och Vider Mig Tiding at ieg for-
vi ſt:|:
Kand Och be ſøge dend ſamme
Chri ſt:|:

22.
Och Der De Komme foroffuen
by:|:
dend ſtiernne Var ſchiult da ſaas
Paa Nÿ:|:

23.
Som Led ſaget Dem Obenbar:|:
thill Hußett fremb ſom barnet
war:|:

24.
De Ginge i Hu ſett Met glede oc
Lÿ ſt:|:
Att dj Haffde fundet det barn ſaa
trø ſt:|:

25.
Der Neÿed Och buckett De Kon-
ger ſaa fro:|:
Paakaldet oc hilßett det barn der
Laa:|:

26.
De Offrede Hannem Det Røde
guld:|:
bad hand Ville Vere dem Nadig
och Huld:|:

27.
De Offrede Ham Virøg och Mÿrr
ſaa ſchier:|:
At hand ſchuld were derriß Gud
och her :|:

28.
Saa Droge De Hiem Till Ø ſter-
land:|:
Och prißede gud deriß frelßer-
mand:|:

29.
Gud Giffue Vii Maa Det Och ſaa
giør:|:
Hans Ord gierne Lÿde El ſche och
hør:|:

30.
Der Ne ſt bekomme Den Euige
Ro:|:
I himmerig Hoß hannom at boe:|:

31.
Huo Det begerer ſig till gaffn:|:
Siungh Amenn fri I Ie ſu Naffn:|:

Vibeke Bilds Kvart nr. 85, side 237r
En ſmuch Nÿ Wiße/ Dend Rige
mand Och Dend Arme Lazaro
Luc. 16,[23]
Wdj ſang Viiß befatet.
Och Kand Siunges ſom dend Iulle
ſang Fraa Himmelen Høÿ komme
Vj Nu Her/
Prenntet Aar 1643,

1.
Je ſus Monne Till Phari ſeerne
sigh,
der War En Mand Waar Meget
rig,
Klede ſig Med purpur oc Ko ſ-
teligh dracht,
Och Leffuede Huer dag i pral och
pract

2.
Der War en arm ſom Lazarus
Heed
War Fatig och megen Hunger Led
Hand begered I ſin Elendigheed
stor
de Smuler ſom falt Aff dend Ri-
ges Bord,

3.
Dend Rige Hand Var ſaa stolt oc
ſtiff
Hand Vilde ham eÿ dett Ringe ſte
giff
ti monne Gud det ſaa be ſchich
At Hunde ſit ſaar ſchuld ren ſe
och ſlich

4.
Nu kom Hans Tid Och Sallig
End,
Hand døde bort fraa dete Elennd
Gud ſtrax sin Engle Effter ham
ſend
Hans sorig och Iammer til Glede
OmVende

5.
Derne ſt Dett ſig ſaa oc tillDrog
Weed døden gud dend rige bort
tog
Hand Wognet op I Helffuedes
quall
der Maatte Hand brend I beg Och
suoffl.

6.
Som Hand nu i Den Pine Oc Vee
Op løffte ſin Øÿene och monne
Langt ſee,
At Lazarus da i Glede Var,
det ham Vell Hartt i Hiertet ſtaar

7.
Hand robte O Fader Abraham kier
Lad Lazarus Komme til mig her
Med Een Vandtz drabe Ved Fin-
ger
Min tung At led ſche i deanne pin

8.
Hand ſuared. Du. Ville, Dig eÿ
Forbarm
Offuer Lazarum ſom hand Var
V ſell
Med Verdens Elendighed Maa -[24]
hand drages
Nu ſchall Hand trø ſtis och du
ſchalt plages

9.
Imellom Oß Och eder ForVi ſt|:
It ſtort suellend dÿb er befe ſt
thill HuerAndre At komme Vmue-
ligt Det ſchier
Thj maa Huer bliffue der ſom
Hand er,

10.
Ieg Haffuer indnu Brødre Fem
Lad Ham verre Widne for demb
Paa dett dj Maa Vndgaa dend He-
ed
Ieg Lider Hoß dieffuelen grum och
Leed

11.
Lad Dem Propheteren Och
Mo ſenn Hørre,
Min Lou Och Ord dennom Kund-
giøre

[23] Luk. 16,19-31.

[24] Ordet dækket af en blækklat.

Saa ſchall de komme thill Glede
Och frÿd,
Om dj mine bud Vill Achte och
Lÿd.

12.
Bleff en aff De Døde frem Till
Dem ſenndt
Daa Giorde dj Vist poenitentz
throer de Eÿ Nogen ſom Komme
Aff Graff
throer dj eÿ min thienner ſom Ieg
dem gafs

13.
I ſkall Vel achte baade Mand Och
Quind
Aff Hiertet betracht och Lige paa
ſind
Alt Huad i ſchrifften ſchreffuett
er,
Kommer Oß til trøſt formaning
Och Ler[25]:

14.
Betenck Dig Vell Mens Du Haffu-
er Rom
Wend digh fra sÿnden och bliff
ſnartt from
det Euige Liff du Viſt her faar/
Eler Och med sÿndenn det forlaar

15.
Gud Fader Oß ßin Hellig aand
ſend
Vorre Lamper maatte ſtedze
brend
Naar Vi fraa døde Aff graffuen op
ſtaar
Giff oß den glede der Eÿ forgaar/

Amen.
FINIS Ende,
Gud oß ßin Naade ſende

Vibeke Bilds Kvart nr. 89, side 262r[26]
En Nÿ Tachſigelſis Vise at siun-
ge Gud til Loff och Ere., ſom oß
ßaa Naadelig Haffuer frelſt och be
fried aff wore Fienders Haand
huorfor Vj ſchall thienne Hannem
all wor Liffsthid i Hellighed Och
Rettferdighed som Hannem ehr
Behageligh
C.I.K:
I Den Melodj Frÿd dig du Chriſti
brud
Anno 1646 den 23 April.

1.
Enhuer nu brÿder Wd
thacher Vor here och gudt
Baade Gammell och Vnnge
med hierte Røſt och tunge
thacher gud Aarle och silde
Oß weed Vor fiender ſchilde

2.
Lader oß all Vor Tid,
thache gud med flid;
och dett Aldrij forglemme,
med ſang och deÿlig ſtemme,
thacher gud Aarle och silde,
oß weed Vor fiender ſchilde,

3.
Sÿndſens sleme Laſt
Har Vj bedreffuet faſt
thj Nødes gud det ſaa at ſchaffe
oß med Vor fiender at ſtraffe
Thacker Gud Aarle och silde
Oß weed Vor fiender ſchilde,

4.
Er Dett Io Obenbar,
wi Alle sÿndet har
gudtz ere har Wi forgiett
wor Pinitentz opſeted,
thacher gud Aarle och ſilde,
oß weed Vor fiender ſchilde,

5.
Ingen kand sige. sig quit,
Vi Har oß Alle forſiett,
med ſÿnndenn i mange maade,
ſaa gud oß dett forlade,
thacher Gud Aarle och silde,
Oß weed Vor fiender ſchilde,

6.
Eÿ Har vi Lÿd guds Røſt,
wi maa Vell kiende Vor brøſt,
wi maa det Hart beklage,
wj Ilde haffuer leffuit Vor dage,
thacher gud Aarle Och silde
oß Wed Wor Fiender ſchilde,

7.
Nu Har Gud Hørt Vor graad,
der Vi om Naade bad,
Vor fiender som oß Røffwed,
Har hand fra oß bortdreffuet,
thacher gud Aarle och ſilde,
oß weed Vor fiender ſchilde,

8.
Ser Till vor egen Machtt,
Vor gudtz hoffmoed och pracht,
ſom Vi holt for Vor glede,
dett kunde oß ichi Rede
thacker Gud Aarle och silde,
Oß Veed Wor fiender ſchilde,

9.
Der Vi Eÿ Kiende Oß sell:
da Mot gud Nødes till,
at Lade oß Lide Elende,
Att Vi oß ſelff kunde kiende
thacker Gud Aarle och ſilde,
Oß Veed Vor fiender ſchilde,

10.
Ach Huor mangen Gangh;
Wor fiender giorde oß bang
Aff hiertet ſaare bedrøffuet
Vor queg och Godtz bort røffuet
thacher Gud: &c[27]:

11.
Tacher gud Vi kand Nu fri
wandre paa Veÿ och stij
Arbeed paa march och Enge
soffue Rollig i wor ſenge
thacher gud &c:

12.
Ere Vdi Euighed
ſchee gud for Roe och Fred
ſom oß har Ladett freiſte
thill Vor sallighedtz beſte,
thacher Gud Aarlig och silde,
Oß weed Vor fiender ſchilde

13.
Raade Vill ieg Aldtid,
Vi thacher gud med flid,
och beder hannem om Naade
det ſchaffer oß Euig baade
thacher gud &c:

14.
I Ieſu Chriſti Naffn
gud till ere och oß til gaffn
Vill Ieg eder Alle paa minde
baade mand och quinde,
Att thache gud Aarlig och ſilde,
oß Veed Wor fiender ſchilde

15.
Kalder paa Gud Dag Och Natt
ſom Oß hialp saa bratt,
Lader Oß ichj forglemme,

---

25 Dvs. lære

26 Rummer akrostikon: ELSE IENS-DATTER.

27 Sammenskrevne bogstaver, der skal antyde forkortelsen.

Vi war I fienders klemme,
thacher Gud Aa.

16.
O Tacher gud Altid,
ſom Oß har Vell befried,
Der Nødenn Var Allerhari ſt,
kom Gudtz Aller ſnari ſt,
thacher Gud Aa:

17.
Raaber till gud med Flid,
at hand Vill were oß blid,
hand Ichj ſchulde For aar ſages,
wi widre ſchulle plages,
thache gud Aarle och Silde,
O ſß weed Vore fiender ſchilde,

FINIS Ende.
Gud oß ßin Naade ſende,

Vibeke Bilds Kvart nr. 90, side 265v [28]
Erlig och Velbiurdig Iomfru: Jomfru Anne Rott ſtehn: ÿn ſker Iegh: Naade och Fred, Lÿcke oc Vel ſignel ſe aff Gud Fader: Veed Vor Frel ſere Je ſum Chri ſtum Och Den Hellig aand:
Gun ſtige gode Jomfru Haffuer ieg eders Velbiurdig Naffns bog-ſtaffue wd ſat i Effter følgende ſmaa Vers Och dett I sang Wiß forfated eders welbiurdigh: til ere bedendes ymÿgeligenn. At eders Velb. ſaame Føÿe Papir Vilde Optage I dend be ſte Meningh. Ieg Altid Igienn ſchull findes til eders Velb. thieneß[29]. Øn ſchendendes her med eders Velb. wdj Gudtz be ſchiermelße Achtum pindz Hellige Dage 1646: Eders Velb: ymy[30] thienner C.I.K.
I Denn Melodi Herr Ie ſus Chri ſt min frelßer du e ſt

1.
Ieg Tacker Dig,
Ret Inderligh
min gud och ſchaber kiere,
min frelßer sand,
bode Gud och mand,
Och Hellig Aand,
Lige Vdj macht och Ere,

2.
Min: Høÿe ſte ſchatt
bode dag och Natt
e ſt du o Ie ſu Lilde
Naar ieg thencher paa dig
Mit Hierte I mig
Forlø ſter ſigh
I dig o Herre Milde,

3.
Ret Inderligh
Ieg frÿder mig
Naar ieg derpaa mon tenche
Huad frÿd Och glede
du Har mig bered,
Vdj Euighedt,
At du mig Vill Himmerig ſchencke

4.
All Hob Och Lid/
I All min tid,
det will ieg til dig ſette,
thil Hielp mig kom/
Aller kiere ſt brudgom,
Naadig Och from
All Sÿnder min Vd ſlette/

5.
Naadig ForVi ſt/
o Here Chri ſt
e ſt du Har Ieg befunden
Du Haffuer mig be frjed
min fre ſßer blid,
E ſt du Altid
Och dieffulen er offuerWondenn

6.
Rech mig Din Trø ſt/
i All min brø ſt
Och Naadelig mig beuare
Ieg er bruden din
du e ſt brudgom min
O Ie ſu Fin
du kand mig Vell for ſuare,

7.
Thi Fryder ieg mig
saa Inderlig,
i dig min brudgom kiere,
Ieg gleder mig |:altid,
I dig,
Saa Inderlig,
O Chri ſtj min Sallighedtz herre

8.
Till Dig altid,
o brudgom blid,
Mit hierte ſtedtze mon Fige[31],
Mig Ichj forglem,
Men mig for frem,
Hent Mig och Hiemb:
thill dig I erens Rige,

9.
Ere ſtor
i Himel Chor,
ſche dig gud fader blide
med din sønn sannd
Baade gud och Mand
sampt Hellig Aand,
Nu och thill Euig thide

FINIS Ende

Vibeke Bilds Kvart nr. 91, side 268r[32]
Denne Wi ſe Er giort i Erlig Gudfrÿctig pige berrette Iens daters Naaffnn;
C.I.K:
Siunges Med dend Melodÿ: Will Gud Vor Herre eÿ med o ſß staa: &c:

1.
BeFalle Vill Ieg Dig gud Min ſag,
du kand den Vell Vdføre
Jeg Giffuer mig dig i Vold huer dag
du Wiltt mig Vi ſt bønhørre
All min Haab och All min trø ſt
baade I modgang och i Lÿ ſt
dett ſtaar thill dig O Herre,

2.
En gud ſom alting Haffuer i Vold
e ſt du Har Ieg fornommenn
som mig I Moders Liff opholt
Før Ieg till Werden er kommenn
du Haffuer mig ſchaftt Vden Lÿde och lack

---

28 Visen har akrostikon: IOMFRV ANNE ROTSTHEN, hvilket er markeret ved, at hver strofes første bogstav samt førstebogstavet i næstsidste linie er skrevet for sig selv foran strofen. Her markeret med fed skrift.

29 Læsningen af de(t) sidste bogstav(er) er usikker, idet ordet går ud over marginen.

30 Læsningen af de(t) sidste bogstav(er) er usikker, idet ordet går ud over marginen.

31 Dvs. længes.

32 Visen har akrostikon: BERITTHE IENS DATER, hvilket er markeret ved, at hver strofes første bogstav er skrevet for sig selv foran strofen. Her markeret med fed skrift.

Huor for dit Naffn ſchee Euig tach
Nu och til Euig thide:

3.
Ren ſit Haffuer Du mig For ſand,
fraa Alle synder mine,
i daaben Veed din helligAand,
med din sønß dod[33] och pine,
och giorde mig Frÿ Fra Helffuedes Nød,
Formedel ſt Ie ſu pine och død,
At Ieg maa himerig Arffue,

4.
Ia Du Har giffuett mig Liff Och Aand
Vel ſchicket alle mine Lemmer,
mig gifffuet fornufft och god forſtannd[34]
och mig ſaa Vell For fremmitt,
Huor for ieg Aldrj Noch til fulde
Kand priße och thache Dig ſom Ieg ſchulde
For Alle Velgierning dine

5.
Till Dig Min gud Och Here Sød
Haffuer ieg offte bedett,
der ieg Var Wdj fienders Nød
har du mig Vell Vdredett
der ieg War Vdj stor Elende.
Vi ſt Aldrj Huortt ieg ſchull mig Vende
slett Ingen kunde mig Hielpe,

6.
Haffuer Du hiolped mig aff nød
och Naadelig mig bewarrett
och fried mig Vel Fra modgangs ſtød
Hellers Haffuer ieg ſlett forfarrit
Beuarit mig ſom En Øÿe ſteen[35],
At fienderne Eÿ kund giørre mig mien
dog ſchee Loff priß och Ere

7.
Eÿ Nogen aff Dem Kund giør mig mien
aff min Vuenner[36] gromme,
thÿ Herre du War min trofa ſt Veen
giorde derris Ann ſlag thil ſchamme,
du Haffuer mig Veed min naffn mig kalt[37]
Och Alle min hoffued haar och talt [38]
der kunde ichj en Forfare,

8.
Ieg Haffuer aff bedrøffuel ſens brød oc et
som det dig Haffuer behaget,
ſorgekleder har ieg och ſlet
och dennem en tid Lang dragit
grad ſchollen[39] Har Ieg och druchet Vd
men du min throfa ſt herre Och gud,
har Mig Igien Hußuallett

9.
Ere Och Priß Euindelige,
ſchie gud min Himel ſche Herre
som Hørde min bøn ſaa Inderlig
Beuaret min Lÿff och Erre
dett Naffn Ver Loffuett thu ſind fold
Ieg giffuer mig Altid dig Iwold
saa Will Ieg Inttet Fröchte

10.
Nu Har Du Mig Boede Frel ſt och Fried
Aff fiendernes Haand och Klemme[40]
nu will Ieg tienne dig min Liffs tid
och det Aldrij For glemme,
i HelligHeed och Retferdeligh,
som Ieg kand Vere Behageligh
For Vden all Red ſßell och Fare,

11.
Slett Inted Menj ſke kunde Hielpe mig
Fra Min Vuenner gromme,
thill dig Ieg Robtte hiertelig
om Hielp o Herre Fromme
Haffde du Ichj Hiolpett mig thil rette
da Haffde Ieg Forfarritt ſlett
wdj min Ange ſte och quide,

12.
Ditt Naffn o Here all Loff ver ſaght
daglig och Alle tide
ſom Haffuer en byrde paa mig Lagt
och mig dog well Vfride
ſom mig Har giortt ſaa meget gaatt
Att ieg er ichj bleffuen til spot
Aff min Vuenner gramme,

13.
Ach Herre gud ieg Tacker Dig
at du Har mig ÿmÿgett
och Hiolpett mig saa Naadelig
och Verett min ſchiull och ſchÿge,
i denne farlig bedrøffuelig thid
mig Fraa Vlöche och fare fried
dett kand Ieg Aldrÿ Glemme,

14.
THi Vill Ieg mig DerFor Altid
paa dig min Gud forlade,
Som Mig wdj den Onde thid
Har Hiolpett aff nød och Waade
Och Vill derfor min gud och herre
dig men ieg Leffuer thache och Ere
Och ſiden I himerigs Rige;

15.
Ere ver Dig gud for Din Miſchund
ſom du mod mig bewiſer
din Loff ſchall ſtedtze Vere I min Mund
Dig Altid Loffue och priße[41]
der Ieg I ſtørſte nød war bragtt
Har du beuiſt din store magt
oc Hiolpet mig Aff farre/

16.
Rede mig FremDiellis aff Far oc Nød
det wil ieg Altid bede
och Ver altid O Ieſu ſøde
min Høÿſte Rou och glede
Saa will Ieg priße dig her timelig
Och siden Vdj Himerig,
dig Altid thachen Giørre,
FINIS Ende

---

33 Mangler formentlig en ø-streg.

34 Es. 40,14.

35 5. Mos. 32,10

36 Dvs. uvenner.

37 Es. 43,1

38 Luk. 12,7

39 Formentlig 'gråbskålen', dvs. et billede på den sorg og gråd, jeg'et har været igennem.

40 Salme 18,18.

41 Sal. 145,2.

Vibeke Bilds Kvart nr. 93, side 274v [42]

Gun ſtige Gode IomFrue, Jomfru
Li ſebett ſuawe haffuer Ieg eders
welb: Naffns bog ſtaffue Wd ſett i
Breden[43] Paa EffterFølgende Li-
den Wi ſße och ſang Och eders
Welb: dend til ſchreffuett och *de-*
diceret thill En ÿdmÿge thach-
ſigelße For Alt det goede eders
Welb Fromhed mig Altid Haffuer
beui ſt bedendes ymÿgelig eders
Velb: samme min Ringe ſchrif-
fulße Vilde Optage och Annamme
I den be ſte Miening. Ieg Altid
Igien ſchall findes Eders Welbhß:
ÿmÿge och Wnderdannig ſte thien-
ner wdj Alt det Ieg Veed eders
Welb: Fromhed kand Vere til Vil-
lie och thienne ſte: HerMed Øn-
ſchendes eder Vdj den Allerhøye-
ſtes Be ſchiermelße:
10 maÿ Anno 1646
cik:
Wnder Noderenn: Jeg thacher dig
Rett Hierttelig: &c

1.
Ieg Alttid Vill,
Men[44] ieg Er till,
Min Gud och ſchaber priße,
For ſin Mi ſchund
ſaa Mange Lund,
Hand mig Altid Beuißer,

2.
O gud ſchee Ere:
min ſchaber kierre,
som Epther din billede mig ſchabt-
te[45]
och gaff din søn
For Mine ſchens Kiøn[46]
at frelße Eller fortabtte

3.
Min Dage alle,
dem Haff*uer* du talde
som dett din Villie behagett
Och Vnderligh
beuarett migh
Aff moders Liff wddragett[47]

4.
ForVi ſt Har Du:
Hafft ſtor Anhou[48]
For mig I moders Liffue
der mig beuar,
Fraa Al ſchienß far,
Mig Liff och Land har giffuet,

5.
Ret Naadeligh
saae du til migh
din Engle Lod ſt mig beuarre,
Fra Al ſchens Nød
och Mangen ſtød/
Hellers Haffde Ieg forfaret,

6.
Ved Daabens Vand,
och HelligAannd
salffued du mig Aff Naade
Haffuer mig til ſagt
om Ieg holder din pacht
ſchall ieg din Rige Arffue

7.
Loffuet Har Du
mig Miere Inndnu
du mig Och Alle Vil Giffue
dend Euig Roe
som paa dig thro
At vj ſchall sallig bliffue

8.
Den Chri ſten Hob:
Ved dit Hellige daab
Indplanted du mig Aff lemme,
gaff mig for ſtand
alt weed din Aand
thill Lerdom och god Nemme,

9.
Siden Du Mig Gafft
ſtørche och krafft,
och Har mig Vell beuarrett
Fra Alle Vløche
der mig kunde trÿcke
ſom mig kunde VederFaritt

10.
Aff Naaden Din
o Herre min,
Har du min sÿnd Vd ſlettet
Veed Ie ſu død
och blod ſaa Rød
har du dem alle forgietted

11.
BeFride Migh
saa Naadelig
frel ſt mig fra ſattans rige
at ieg din Egen ſchulle Ver
dig priße Och Erre
thill Euig tid i Himmerigs Rige

12.
Eÿ Nogen kand
fuld kommeligh
Noch fuld tache och Priße,
for din godhed
du mangeled
Mod mig och Alle Beuißer,

13.
THi din godHed ſtor,
wit offuergaar
Baade himell och Iord tillige,
Saa Ingen er til
Ieg ſige Vell
din Loff kand Noch wd ſige

14.
Saa ſchall Ieg Dog
Her effter och
med din Loff eÿ ophøre
Men Altid well,
Menn[49] Ieg er til
Min gud dig tachen giøre

15.
Vill Och alttid
med ſtør ſte flid
Aff Hierttens gr*und* dig frøchte
Aff ſind och Hou
will Ieg dig Loffue
Aff Hiertet min gud dÿrche,

16.
Aff Dig min Herre
will Ieg begiere,
Att du mig dett Vilde giffue
at Ieg hoß dig
Euindeligh
wdj dett huß maa Bliffue

---

42 Visen har akrostikon, IOMFRV LISABET SVAVE, hvilket er markeret ved, at hver strofes første bogstav er skrevet for sig selv foran strofen. Her markeret med fed skrift.

43 Dvs. marginen.

44 Dvs. medens.

45 Kol. 3,10.

46 Dvs. slægt.

47 Sal. 22,10.

48 Dvs. omhu, omsorg.

49 Dvs. medens .

17.
VDi Leffuendes Lande
Hoß din Høyere Haand[50]
er Lÿ ſtig Verrelße och bolig,
thi Lenges Ieg
O Gud til digh
att Jeg kunde Huille Rolligh

18.
Eÿa Huor Iegh
nu Lenges til digh
O Himmel ſche Fader Och Herre
Effter dete Liff,
Mig ſchennch och Giff,
Ieg Erens Kronne maa berre,

FINIS Ende,
Gud oß ßin Naade ſende

Vibeke Bilds Kvart nr. 94, side 278v
En Afften ſangh I denn Melodÿ
siunge Wj aff Hiertens grund etc,

1.
Siunge Vÿ aff Hiertens grund:
Loffuer gud Med Rø ſt och mund
ſom oß ſaa Naadelig Haffuer beuar
I denne dag fra Al ſchenns fare
Ingenn onnd ſchieben med ſorg eller nød
Ingen Vlÿche ellers[51] Wer ſens Mød[52]
eÿ Sattann haffuer oß forød,

2.
Sattann Med ſin pille grum [53]
mit Om dagenn fliuffuendes Kom
en Løffue grum er han I ſin gang
[54]
søger oß Alle Vill giørre oß banng
Chri ſtus er Vor Rette Krigsmannd
Hand ſoffuer eÿ Vor frelßer ſannd [55]
dend ſom beuarer I ſraels Lannd

3.
O Herre om iegh I denne dag,
Grofflig har ſÿndett mig det forlad
Ingenn Kand Vide ſin sÿnders tall
Menni ſcheligh er det at falde
Kiød och blod er ſchrøbelig [56]
Chri ſtus min broder Eÿ fraa mig Vige
For din godhed forlad eÿ Mig

4.
O Herre Lad mig Huile Nu,
Men Ieg henn att ſoffue gaa,
Dagen giffuer Arbed och Mød
Legommett huiler Veed søffn hin ſøde
om Ieg kannd Leffue til Morgen Liuß
denne Natt offuer er Ieg Wuiß[57]
Stÿrche miig Herre med Ro och Liß

5.
Du e ſt min hønne med din Vinger
[58]
spred Vd offuer din Kiullinger
du e ſt min fader Hiertens kier
Ieg det Arme Barn mon Ver
Lad mig kaldeß At were din
I Liff och ſaa I dødßens piinn
Vid mig bøn kier Fader min

6.
Naar Vor øÿen tager ſøffn til ſig
Lad Vor hierte Vaage til dig
Spøgels och drømme fra mig bortvende
thill Inttet ondtt mit hiert op ſtend
thj ieg faller dig ſiell och Liff
med Alt dett goede du mig haffuer giort
Vnder din Vinger thil ſammenn bliff,

7.
En Liden spett barn Der ſødelig
paa ſin moders Arme Huiler ſig
saa Leg mig Here i din ſchiød
och Vdj din forVarring throgh
fraa Nu och Indtil morgen fro
kar ſch och sund Igien op ſtaa
priße dett Naffn och thache ſaa

8.
Naar døden kommer Vor ßi ſte gie ſt
ver du da min Borg og fe ſte[59]
Ende Chri ſtelig Leffnet min
ſchiellis Herfra Ien Lÿch ſallig tid
I dig Hen ſoffue Vill beKienntt
Vbehinderet fraa Verßens Elend
och Ichj pinis Vnder Kor ſet Lengh

9.
Naar der Klinger dend ſid ſte Ba ſun[60]
ſtor op I døde Kommer for dom
Da Lad din godhed mig beuarre
och ſchiche mig I din Engelle ſchare
i din frÿdelig Engle Chor
For din sønß død och pine och ſaar
Liff och siell Du Vell beuar.

Amen

Vibeke Bilds Kvart nr. 95, side 280v [61]
Tuende ſmaa Daglige Och Nyttelige Betheckninger.
Den enne Vdj En Hierttens Such
Thill Gud Om be ſchÿttelße Imod
dj Vnde ſom boer i denne bedragelig Verden effter Dawidtz Egne gÿldenne Och Verdige ord I ſiin 3 p ſalme Forfatet.
Kand ſiunges ſom dend
Huo Vill nu trø ſte mig saa ſare

---

50 Sal. 110,1.

51 Det sidste s er udstreget igen.

52 Dvs. møje

53 Ps. 91,5.

54 1. Pet. 5,8.

55 Ps. 121,4.

56 Jf. Stehns Vandrebog Tillæg 36, str. 3.

57 Fejlskrivning for vis, dvs. sikker.

58 Matt. 23,37.

59 Sml. Luther: *Ein festes Burg [...]*

60 1. Kor. 15.52.

61 På trods af, at indledningen omtaler to viser, er det tilsyneladende kun den første, der er blevet plads til. Især side 281r er meget tilsmudset og svær at læse, ligesom det ser ud til, at siden er beskåret noget ved indbindingen.

bedrøffuett er Ieg,[62]
Dend Anden er En Rett ſhaffen
speÿell Huor Vdj Vor herres Ie ſu
Chri ſti och Hans menighedtz
Contrafeÿ och omgiengelße ſees
och Vdwpliſes klarligen
kand ſuinges med dend tÿd ſche
tonne/ Nu bin Ich durch Liebe Zu
trauren gebracht
Prentet I Kiøbenhaffn Aff Andrea
Koch Aar 1630

1.
Ach gud min Here ſød,
Hui er ſaa stor min Nød
huj ere dj ſaa mange
som daglig giøre[63] mig bange
som daglig med mig treter
Och Effter liffuet ſeter

2.
Nu ſuger dj om min siell [64]
Hand Haffuer ingen diell
Hoß gud, eÿ hielp, eÿ naade
Alle Vill Ham forlade
men Ieg maae suche och tie
och effter Redning bie

3.
Du e ſt Dog gud min ſchiold
imod al offuer Vold
Och dend ſom mig ſchall Ere
mit hoffuet høÿtt opbere
Ia all min ſag oprette
naar ſtilt er Kiff och trette

4.
End er till Dig min trø ſt,
o gud Vdj min brø ſt,
du ſhalt mig dog bønhøre
och Vell min sag Vdføre
Ia All min sag oprete
Naar stilt er Kiff och trette

5.
Naar ieg til ſeng mon gaa/
da Vilt du Hoß mig ſtaa,
Igienn ieg trÿg monne Vaage,
thi du bortdreff ſt den taage
du Holder mig I Liffue
som stÿrche och trø ſt kand giffue,

6.
thi Hunder tu ſind mand,
mig echj ſchade kand,
naar dj ſin haand Vdreche,
du ſchall gud den for ſuche,
ieg frÿcter eÿ for fare,
thi Gud hand mig beuarre,ꝓ

7.
Stat op o Here gud,
och hielp mig ſnarlig Vd
slaa fienden min paa k[ind][65]
Hans tender brÿder[66] Ind
och ſtraff ham i din Vrede
saa Vell ieg ſiunge med glede

8.
Hoß dig all redning er
o Gud min here kier
du kan ſt Vel ſigne din eg[67]
naar ſom dj bande h_[68]
i dig ieg mig forlÿ ſte
Indtil mit hierte br[i ſte][69]

FINIS Ende
Gud oß ſin Na[ade ſende]

---

62 Et kryds angiver, at noget tekst er faldet ud. Udfaldet lyder: "eller ſom Den: Vdi min Angi ſt och Nød, etc:".

63 Ordets sidste bogstav, formentlig et s, er udstreget med mørkere blæk.

64 Læsningen usikker; linien næsten helt udtværet.

65 Ordet meget tæt på margin og dets sidste del kan ikke læses. Bogstaver i kantet parantes gættet ud fra rim.

66 Det sidste r er overstreget med mørkere blæk

67 Ordet indføjet mellem linierne helt ude til høyre

68 Resten af ordet kan ikke læses.

69 Ordet meget tæt på margin og dets sidste del kan ikke læses. Bogstaver i kantet parantes gættet ud fra rim .

BIRGITTA SARELIN

Relationerna mellan psalmböckerna i Finland och Sverige

Varför använder vi inte Sveriges psalmbok i Svenskfinland? Den frågan hördes när 1986 års finlandssvenska psalmbok var ny. Den ena gången ställdes frågan av en man som hade bott länge i Sverige. Han tyckte att det var slöseri med resurser att sammanställa en egen psalmbok för en befolkning på ca 300 000 personer då det redan fanns en fullt godtagbar evangelisk-luthersk psalmbok på svenska. Mannen var så väl informerad att han visste att det fanns en ny psalmbok också i Sverige. Varför kunde vi inte ha den? Den andra gången frågan ställdes var det av en kvinna som gärna tittade på gudstjänsterna i Sveriges TV. Just psalmerna tilltalade henne. Också hon frågade sig varför vi finlandssvenskar måste hålla oss med en egen psalmbok när det fanns en fullgod psalmbok i Sverige.

Jag kommer inte ihåg vad jag svarade på dessa personers frågor. Kanske att den nya psalmboken redan var den tredje finlandssvenska psalmboken eller att traditionen med en egen psalmbok var 100 år. Troligen sade jag också något om att vi i den nya psalmboken har åtskilliga nya psalmer som är gemensamma med Sverige, låt vara att de kanske skiljer sig i detaljer eller sjungs till olika melodier. Då lydde följdfrågan naturligtvis: Varför är inte psalmerna likadana?

Det är kanske ett litterärt problem att psalmerna i Sverige och Finland så ofta är olika i detaljer trots att det är fråga om samma psalmer. Ett större problem när det gäller gemensamma psalmer ligger dock i relationerna mellan den finlandssvenska och den finska psalmboken. Det är framför allt ett praktiskt problem. Tvåspråkiga församlingar, som det finns många av i synnerhet i Borgå stift, har ibland behov av att psalmböckerna kan användas samtidigt på båda språken.

Jag har i någon mån berört relationerna mellan psalmböckerna i Sverige och Finland i min avhandling om den finlandssvenska psalmbokens tillblivelse[1] och vill här närmare presentera dessa relationer. Den finlandssvenska psalmboken vill inte klippa av banden till rötterna, den svenska psalmtraditionen, och den är inte heller betjänt av att låtsas som om det var egalt hur relationerna till den finska psalmboken ser ut. Och den har dessutom ett alldeles eget finlandssvenskt arv att förvalta, vilket jag kommer att visa i denna artikel.

---

[1] Birgitta *Sarelin*: Behålla och förnya. Den finlandssvenska psalmboksrevisionen 1975–1986. Åbo 1998.

Varför har vi en egen finlandssvensk psalmbok?

Rötterna till detta fenomen kan sökas vid 1800-talets början. Den första rikspsalmboken i konungariket Sverige var 1695 års psalmbok, den karolinska psalmboken. Den användes naturligt nog av de svenskspråkiga i den östra rikshalvan Finland. Det var ju fråga om ett och samma rike. De finskspråkiga fick en egen motsvarande rikstäckande psalmbok år 1701. Antalet psalmer i båda böckerna var 413, men de innehöll inte samma psalmer trots likheterna i uppställning och numrering.

År 1819 stadfästes en ny psalmbok i Sverige. Den var mycket långt ett verk av J.O. Wallin. Då hade Finland på grund av 1808–1809 års krig åtskiljts från Sverige och var storfurstendöme inom det ryska riket. Eftersom Finland inte längre var en del av Sverige var det inte heller självklart att Sveriges psalmbok också skulle vara det svenskspråkiga Finlands. Det fanns inflytelserika personer som i likhet med Finlands ärkebiskop Jacob Tengström tyckte att de svenska församlingarna i Finland gott kunde överta Sveriges nya psalmbok eller åtminstone lägga den till grund för en ny finlandssvensk psalmbok. Men Tengström var i minoritet i den psalmbokskommitté som började sin verksamhet år 1817. De övriga ledamöterna var direkt kritiska till Wallins psalmbok och ville lägga den karolinska psalmboken till grund för revisionsarbetet. Wallins psalmer kritiserades för att övergå "vår menighets fattningsgåva" genom att de strävade efter att "uppnå Odens eller Hymnens flykt".[2] Men också den omständigheten att Finland hade skiljts från Sverige spelade in. Den gamla psalmboken (1695) kändes som en trygghet under sådana förhållanden. Den nya svenska psalmboken kunde helt enkelt inte överbjuda det som man redan ägde i den gamla boken.[3]

Därför beslöt man i Finland att sammanställa en egen svensk psalmbok med utgångspunkt i 1695 års psalmbok. Tre förslag och en provpsalmbok såg dagens ljus innan en ny psalmbok slutligen kunde godkännas år 1886. Det mest kända av förslagen är kanske det första: Johan Ludvig Runebergs enmansförslag av år 1857.

Traditionen att ha en egen svensk psalmbok i Finland är lång. Runeberg och Zacharias Topelius, två av 1800-talets bemärkta finländska kulturpersonligheter, medverkade vid den första

---

[2] Karl-Erik *Forssell*: Studier i Finlands svenska psalmbok av år 1943. Helsingfors 1955, s. 32.

[3] Gösta *Moliis-Mellberg*: Den svenska psalmboksrevisionens grundtankar. En historisk granskning. Jakobstad 1926, s. 229.

psalmbokens tillkomst. De efterkommande generationerna har förvaltat arvet från 1800-talet, så att vi nu har fått vår tredje finlandssvenska psalmbok. Psalmboken är en del av det finlandssvenska kulturarvet. De svenskspråkiga i Finland är inte rikssvenskar och de har inte heller tillägnat sig den finskspråkiga psalmkulturen på ett sådant sätt att de skulle ha velat översätta den finska psalmboken till svenska.

Jag skall i det följande kort beröra en del frågor som anmäler sig när man vill granska relationerna mellan psalmböckerna i Sverige och Finland. Hur mycket i den nya psalmboken (Fs 1986) är finlandssvensk tradition? Vad består denna tradition av? Hur mycket är gemensamt med Sveriges psalmbok (SvPs 1986)? Vari består det gemensamma? Är det fråga om precis likadana psalmer eller är de modifierade? De sjungs ibland till olika melodier. Vad beror detta på? Hur ser banden till den finska psalmboken (Vk 1986) ut?

Särstoffet i den finlandssvenska psalmboken

Det finns en stor del psalmer i Fs 1986 som inte ingår i Vk 1986 eller i SvPs 1986. Jag har valt att kalla denna psalmskatt för särgods eller särstoff. Figur 1 visar proportionerna mellan finlandssvenskt särgods och den psalmskatt som är gemensam med den finska och den rikssvenska psalmboken.

Det finlandssvenska särstoffet i Fs 1986 är 24 %, ungefär en fjärdedel av psalmerna i psalmboken. Det är en anmärkningsvärt stor del psalmer som traderas vidare endast i den finlandssvenska psalmboken. Ungefär en lika stor del psalmer är gemensam för alla tre nya psalmböcker i Finland och Sverige. Figuren visar också att andelen gemensamma psalmer är större i förhållande till den rikssvenska psalmboken än till den finska. 45 % av psalmerna är gemensamma med den finska psalmboken och 57 % med den rikssvenska.

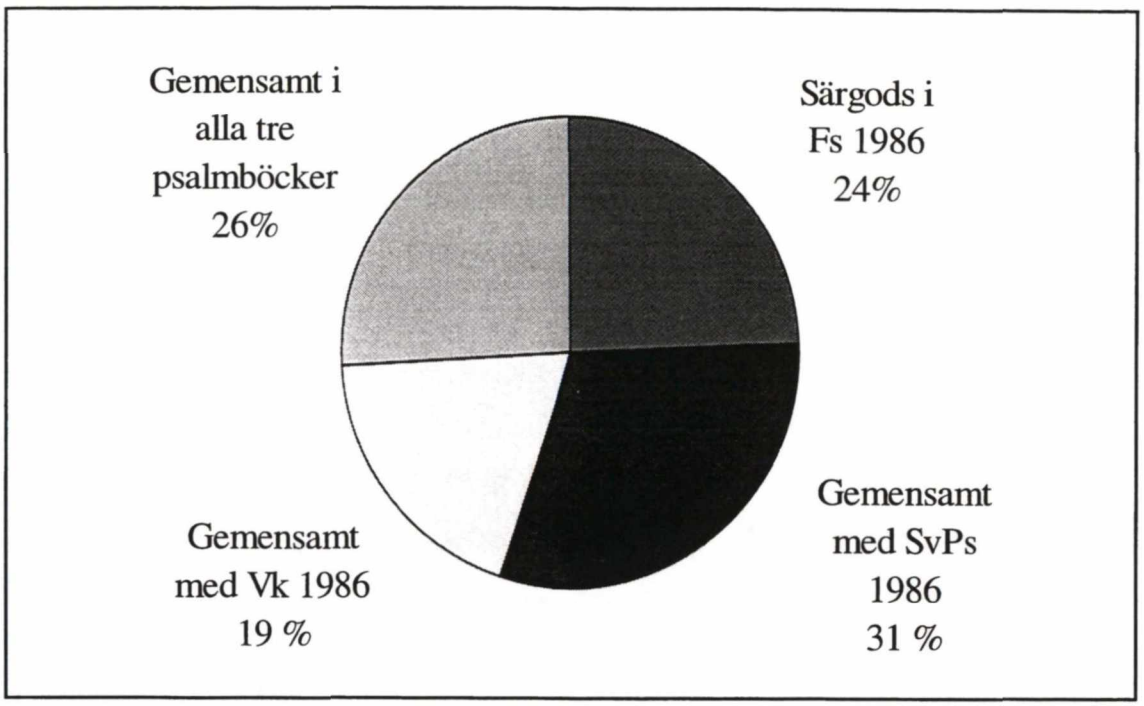

Figur 1.

Tabell 1 visar en annan uppdelning av de siffror som ligger till grund för figuren. De psalmer som är gemensamma för alla tre psalmböcker har räknats in i kolumnerna.

Tabell 1.

Särstoff i Fs 1986		*Gemensamt med SvPs 1986*		*Gemensamt med Vk 1986*	
Nya	Gamla	Nya	Gamla	Nya	Gamla
44 psalmer (31 %)	99 psalmer (69 %)	124 psalmer (38 %)	206 psalmer (62%)	60 psalmer (23 %)	201 psalmer (77%)
143		***330***		***261***	

Summan i den nedersta raden blir större än antalet psalmer i den finlandssvenska psalmboken. Det beror på de 152 psalmer som är gemensamma i alla tre böckerna. Tabellen visar att drygt en tredjedel av de psalmer som vi har gemensamma med Sverige består av nya psalmer. Andelen nya psalmer gemensamma med den finska psalmboken är betydligt mindre, knappt en fjärdedel. Ett anmärkningsvärt högt antal nya psalmer finns i det finlandssvenska särstoffet. Frågan blir nu vad som ingår i detta.

Vi tittar först på de nya psalmerna, 44 st. Tabell 2 visar fördelningen av det nya särstoffet i Fs 1986:

Tabell 2.

Finl.sv.	*Finskt*	*Svenskt*	*Norskt*	*Danskt*	*Övrigt*
15 psalmer	2 psalmer	10 psalmer	8 psalmer	3 psalmer	6 psalmer
33 %	5 %	23 %	18 %	7 %	14 %

Nya finlandssvenska är 15 stycken.[4] Viola Renvall, Hjalmar Krokfors och Catharina Östman är representerade med två psalmer var. Lars Huldén, Ole Jakobsson, Gunnar Levlin, Elly Sigfrids, Sigurd Norrgård, Håkan Bäck, Bertel Söderholm, Ull-Britt Gustafsson-Pensar och Karl-Erik Forssell har alla en ny psalm. Tre danska är Fs 1986 ensam om, två av Karl Laurids Aastrup och en av Grundtvig.[5] Av den nya finska sångskatten är två psalmer av Anna-Maija Raittila och Jukka Lehtinen.[6] Norge bidrar med 8 nya[7] och Sverige med 10.[8] Från England härstammar 2 psalmer (nr 313, 429) och Amerika bidrar med 3 väckelsesånger (nr 305, 392, 574). Därtill kommer den halvengelska Dotter Sion med melodi av G.F. Händel. Vi noterar att det riks-svenska, men också det norska inslaget, är stort i särstoffet. Det finska är obetydligt medan det egna finlandssvenska dominerar genom att det omfattar en tredjedel.

Av de 99 gamla psalmerna i särstoffet är ca hälften sådana psalmer som har tillkommit på svenska i Finland. Tabell 3 visar fördelningen:

Tabell 3.

Finlandssvenskt	*Finskt*	*Rikssvenskt*	*Övrigt*
48 psalmer	4 psalmer	13 psalmer	34 psalmer
49 %	4 %	13 %	34 %

[4] Nr 36, 84, 190, 311, 334, 345, 346, 404, 461, 465, 472, 489, 490, 501, 584. Numreringen i denna uppsats är enligt Fs 1986.

[5] Nr 141, 484, 507.

[6] Nr 434, 446.

[7] Nr 234, 310, 376, 402, 406, 442, 452, 456.

[8] Nr 35, 85, 171, 188, 189, 237, 331, 421, 433, 488.

48 psalmer är finlandssvenska. Listan toppas av Jacob Tegengren med 10 bevarade psalmer.[9] Av Johan Ludvig Runeberg har 9 psalmer bevarats.[10] Zacharias Topelius har 5 psalmer,[11] Alfons Takolander 4 psalmer[12] och Joel Rundt 3 psalmer[13] bevarade. Därtill kommer 17 psalmer av övriga finlandssvenska författare.[14]

Den finska psalmdiktningen representeras i särstoffet med fyra äldre psalmer.[15] Tre av dem var särstoff redan i Fs 1943. Undantaget var Lauri Pohjanpääs psalm *Herre du som tände*, som alltså nu har utmönstrats i den finska psalmboken men fortfarande är bevarad i den finlandssvenska (nr 426).

Tretton rikssvenska psalmer har bevarats i den finlandssvenska psalmboken trots att de har utgått i Sverige,[16] bl.a. Wallin (nr 386) och Spegel (nr 366, 448). Av de bevarade var fem psalmer särstoff också i Fs 1943.[17] Som en kuriositet kan man betrakta J.A. Eklunds *Fädernas kyrka* (nr 168), som efter mycken diskussion utgick i Sverige, då copyright-innehavarna inte tillät ändringar i psalmen. I den finlandssvenska psalmboken fanns en förkortad variant och denna bevarades. Orden "Sveriges land" hade redan för Fs 1943 bearbetats för att psalmen skulle passa också i Finland.

Bland det äldre utländska särstoffet finns fyra psalmer från reformationstiden och dessförinnan (nr 16, 51, 146, 158). Dit hör Luthers parafras över Nunc dimittis *Nu får din tjänare i frid* samt hans trosbekännelsepsalm *Vi tror på en allsmäktig Gud*. Båda psalmerna ingick i SvPs 1937 och i Vk 1938 men är utmönstrade i båda böckerna. Psalmerna lever alltså vidare endast i den finlandssvenska traditionen. Många psalmer i det utländska särstoffet har översatts av Alfons Takolander. Också Jacob Tegengren har översatt några.

---

[9] Nr 33, 79, 184, 277, 329, 340, 358, 400, 540, 564.

[10] Nr 37, 43, 75, 301, 320, 354, 509, 538, 573.

[11] Nr 304, 419, 533, 575, 577.

[12] Nr 185, 186, 330, 494.

[13] Nr 47, 205, 469.

[14] Nr 80 Lihr; 81, 497 Cleve; 55, 151 Stenbäck; 187 Holmsten; 193, 476 Lille; 203 Roos; 247 von Bonsdorff; 370 Bäck; 394 Rask; 401 Lindgren; 425, 551 Langenskjöld; 460 A. Lagus; 543 G. Lagus.

[15] Nr 231 Haahti, 242 Vainio, 308 Korpela, 426 Pohjanpää.

[16] Nr 38, 130, 152, 168, 232, 309, 366, 386, 393, 408, 409, 424, 448.

[17] Nr 130, 232, 309, 409, 448.

Särstoffet fördelar sig rätt jämnt över psalmbokens huvudavdelningar, vilket framgår av tabell 4. En dryg fjärdedel av psalmerna är finlandssvenska. Avdelningen Kyrkoåret innehåller dock endast en knapp femtedel särstoff.

Tabell 4.

Kyrkoåret N=143	*Gudstjänstlivet N=106*	*Livet i Kristus N=197*	*Livet i Guds värld N=108*	*Det eviga livet N=31*
26 psalmer	28 psalmer	52 psalmer	30 psalmer	7 psalmer
18 %	26 %	26 %	28 %	23 %

Sammanfattningsvis kan noteras att det finns relativt mycket finlandssvenskt särstoff i Fs 1986: 15 nya och 48 äldre psalmer, sammanlagt 63 psalmer av 143. Detta utgör 44 %. Det kan också konstateras att psalmdiktningen på svenska i Finland har avtagit från och med år 1940, åtminstone en sådan psalmdiktning som skulle gå igenom en psalmbokskommittés nålsöga. Den psalmtävling som den finlandssvenska kommittén utlyste år 1980 för att få nya finlandssvenska psalmer gav nämligen ett klent resultat: sex psalmer av drygt 500 förslag ansågs kunna godkännas.[18] Kyrkomötet godkände i sin tur endast fyra av de sex.[19] De övriga elva nya psalmerna har tillkommit under perioden 1942–1985, merparten på 1970- och 1980-talet. Den statistik jag här har presenterat visar ändå klart varför det svenska Finland fortfarande har en egen psalmbok. Den förvaltar finlandssvensk psalmtradition och är en del av det finlandssvenska kulturarvet.

Förhållandet mellan den finlandssvenska och den rikssvenska psalmboken

Antalet psalmer gemensamma med den rikssvenska psalmboken är 330, ca 57 % av alla psalmer i Fs 1986, ett relativt högt tal. Men när vi närmare jämför de enskilda psalmerna märker vi att sambandet mellan finlandssvenskt och rikssvenskt i själva verket inte är så fast som antalet

[18] F 1983 nr 197, 320, 321, 405, 458, 495.

[19] Fs 1986 nr 334, 345, 465 och 501.

psalmer ger anledning att tro. I synnerhet de äldre psalmerna uppvisar stora olikheter. Olikheter fanns redan i de föregående psalmböckerna, men de verkar nu ha förstärkts. Tabell 5 åskådliggör detta:

Tabell 5.

Nya psalmer (N=124)			*Gamla psalmer (N=206)*			
Lika	Text-variant	Annan mel.	Lika	Text-variant	Annan mel.form	Annan mel.
92	24	12	44	141	29	51
74 %	26 %		21 %	79 %		

Fyra nya psalmer skiljer sig både till textform och melodi. Därför blir det sammanlagda antalet nya psalmer i kolumnerna större än 124. För de gamla psalmernas del är det fråga om samma sak: 59 psalmer har både olika text och melodi eller melodiform.

Endast en femtedel av de gemensamma äldre psalmerna har identisk text och melodi. Inte ens alla av J.A. Eklunds och Emil Liedgrens psalmer, som inte fick ändras av upphovsrättsliga skäl, hör till denna femtedel. T.ex. *Fader du vars hjärta gömmer* (nr 356) saknar en strof, *En dunkel örtagård* (nr 338) och *Ord av evighet* (nr 481) har rytmiskt bearbetade melodier i Fs 1986. Exemplen är legio, men jag väljer ytterligare ett par. Det första gäller små ändringar: Anders Frostensons *Jesus från Nasaret* (nr 12). Frostenson bearbetade själv psalmen i v. 2. "Själ som var bunden" ändrades till "Den som var bunden". Den svenska psalmbokskommittén i Finland införde denna ändring och så gjordes också beträffande Norsk salmebok, som har texten på originalspråket, medan kyrkomötet i Finland återgick till den äldre formuleringen. Så infördes enligt min mening en onödig olikhet både gentemot Sverige och Norge, om än liten, i en svensk originalpsalm.

Ett av många exempel på större avvikelser är den gamla kärnpsalmen över Rom. 8, Jakob Arrhenius *Jesus är min vän den bäste* (nr 265). Den var förut likalydande i SvPs 1937 och Fs 1943 med undantag av att Sverige hade det äldre "ho" i stället för "vem", ett par ord omkastade i v. 1 och "förklaga" i stället för "anklaga". Psalmen var m.a.o. lätt bearbetad i Fs 1943. Nu är olikheterna betydligt större genom att olika bearbetare har kommit till olika lösningar i Sverige och Finland.

Hur kunde det gå så att olikheterna mellan psalmböckerna snarare ökade än minskade? Kommittéernas ambitioner var i början att rikssvenska originalpsalmer skulle bearbetas i Sverige medan finlandssvenska originalpsalmer skulle bearbetas i Finland. En orsak var att bearbetningsprinciperna var olika. Sveriges psalmkommitté accepterade halvrim, assonanser, i högre grad än den finlandssvenska kommittén, som helst ville ha rena rim. Sverige accepterade i vissa fall pluralformer av predikatsverben, Finland gick in för att överallt och i alla sammanhang bearbeta bort pluralerna. När bearbetningsprinciperna var olika ledde det till att den ena kommittén inte kunde acceptera den andras bearbetning. En annan orsak var att revisionen i Sverige och Finland försköts tidtabellsmässigt. Finland fick sitt förslag klart till första advent 1983, Sveriges förslag utkom sommaren 1985. I Sverige rättade man sig inte heller efter det som hade blivit gjort och fastslaget i Finland. Till en del försökte kyrkomötet i Finland beakta Sveriges förslag, men det var i relativt få fall och förslaget var ju inte heller den slutliga rikssvenska psalmboken. En tredje orsak till olikheterna var att det med tanke på psalmbokens praktiska bruk inte var nödvändigt att psalmerna var likadana. Man kunde bortse från kravet på likadana texter och melodier. Det var ju dock fråga om församlingar i olika länder. Man hade inte behov av att sjunga psalmerna vid en och samma gudstjänst eller sammankomst. Detta behov fanns vida oftare i tvåspråkiga församlingar i Finland. Att få likalydande psalmer i Sverige och Svenskfinland var egentligen en litterär angelägenhet, inte en praktisk.

Av de nyinförda gemensamma psalmerna har en fjärdedel inte införts i den finlandssvenska psalmboken i den form som de har i Sverige. Ändå är många av dem rikssvenska originalpsalmer eller nyöversättningar. Det finländska kyrkomötet strök t.ex. en strof i *Herren lever! Våga tro det* (nr 103). Ett enda ord skiljer också i denna psalm. Originalets "Res dig, gläd dig *som* människa" blev i kyrkomötets tappning "Res dig, gläd dig, *du* människa". Detta är till synes en obetydlig ändring, men i sak är den mera klichéartad och gör att meningen blir en annan än vad författaren har avsett.[20] Ett annat exempel på en psalm med ett enda ord ändrat är *De heliga i landet* (nr 435). Olov Hartman hade skrivit "vars mörker heter Gud", men kyrkomötet i Finland tyckte att detta var en alltför drastisk formulering och bad rättsinnehavarna om lov att få ändra raden till "vars mörker rymmer Gud". Ett exempel på olika översättningar är Isaac Watts passionspsalm *När jag mot korset blickar fram* (nr 70). Anders Frostenson hade redan år 1935

[20] Denna åtgärd har även påtalats av Olle *Nivenius*: Psalmer och människor. Stockholm 1991, s. 60.

gjort en översättning och modifierade den år 1976, *När världens Frälsare jag ser* (SvPs nr 145). Den finlandssvenska kommittén konstaterade att psalmen redan fanns på svenska men beslöt emellertid efter diskussion att göra en ny översättning med konsekvent genomförd rimflätning. Melodin är densamma.

Ett annat drag i den rikssvenska psalmboken som gör att nyinförda psalmer skiljer sig från varandra är att man i SvPs har infört en del norska psalmer i originaltext. En sådan är *Herre Gud ditt dyra namn till ära* (nr 293), en annan är *En dag skall Herrens skapardrömmar möta* (nr 143). Att vi har psalmer i skilda varianter beror också på att en del texter har olika antal strofer i de två psalmböckerna. T.ex. *Som spridda sädeskornen* (nr 225) har två strofer i Fs 1986, en i SvPs. Den tillagda strofen härrör från Norsk salmebok.

Exempel på en psalm med olika melodier är *Salig du och högt benådad* (nr 56). I det rikssvenska förslaget hade psalmen införts med finlandssvenske Kaj-Erik Gustafssons melodi sedan Torsten Sörensons originalmelodi enligt en undersökning i församlingarna hade uppfattats som problematisk,[21] men i SvPs 1986 återtogs psalmens originalmelodi. En psalm där finlandssvenskarna ville ha en nykomponerad finsk melodi (T. Ilmari Haapalainen) i stället för den svenska folkmelodi som Sverige har är Lars Thunbergs *Nu sjunker bullret* (nr 528). Kongruensen med den finska psalmboken fullbordades för denna psalms del genom att också den tredje strofen av Anna-Maija Raittila översattes och infördes. Detta är tillika ett exempel på att finlandssvenskarna inte alltid följde Sverige utan också tog hänsyn till behovet av gemensamma sånger med den finska psalmboken.

Skillnaderna mellan den finlandssvenska och den finska psalmboken

Antalet gemensamma psalmer i den finska och den finlandssvenska psalmboken är 261. Det är ett lägre antal än vad som är gemensamt med den rikssvenska psalmboken. Det är också ett lägre antal än vad 1943 års psalmbok hade gemensamt med 1938 års finska psalmbok. Där ingick 325 gemensamma texter. Tabell 6 åskådliggör relationerna mellan de nya psalmböckerna i Finland:

[21] *SOU 1985:18*, 62.

Tabell 6.

Nya psalmer (N=60)			*Gamla psalmer (N=201)*			
Lika	Annan mel. och annat versmått	Annan mel.	Lika	Annan mel. och annat versmått	Annan mel.form	Annan mel.
47	2	11	156	12	7	26
78 %	22 %		78 %	22 %		

I verkligheten är olikheterna mellan psalmerna i den finlandssvenska och den finska psalmboken inte så stora – frånsett språket – som de var mellan den finlandssvenska och den rikssvenska. Det gör att den finlandssvenska psalmboken i praktiken har ett större antal gemensamma psalmer med den finska psalmboken än med den rikssvenska i den meningen att de kan sjungas samtidigt. Strävan att införa så många gemensamma psalmer som möjligt i den finländska psalmböckerna bar en viss frukt. Det finns dock faktorer som gör att den gemensamma psalmrepertoaren under vissa omständigheter blir onödigt liten. En sådan begränsning finns i synnerhet beträffande de gemensamma vigselpsalmerna. Det finns endast en gemensam psalm och det är inte mycket med tanke på hur vanligt det är med äktenskap över språkgränserna. Tvåspråkiga sommarbrudpar väljer ofta *Den blomstertid* (nr 535), men den psalmens olägenhet är att melodierna skiljer sig något i den första och den tredje frasen. Enligt vilken melodipsalmbok skall organisten ackompanjera psalmen?

De psalmer som har samma melodier och därmed går att sjunga samtidigt vid tvåspråkiga sammankomster är sammanlagt 203. I några fall är antalet strofer olika. Detta kan jämföras med den finlandssvenska psalmbokens relation till den rikssvenska psalmboken: endast 136 psalmer är identiska, även till antalet strofer. Huvuddelen av de psalmer som är gemensamma i de finländska psalmböckerna finns bland de äldre psalmerna. I förhållande till den rikssvenska psalmboken är det tvärtom: de nya identiska psalmerna är flera än de äldre psalmerna, som dessutom i många fall är starkt förändrade till texten och kanske sjungs till annan melodi. En mycket stor del av de nya psalmerna är rikssvenska eller kom till oss – åtminstone i första hand – i rikssvensk översättning.

Psalmer som har annan melodi och annat versmått går inte att sjunga samtidigt. Detta har hänt med två nya psalmer. Den ena är *Kristus är världens ljus* (nr 53), som finlandssvenskarna sjunger till den melodi som oftast brukas internationellt och som också används i Sverige och

Norge. Den finska psalmboken har en Piae Cantiones-melodi. Denna psalm hade en hög användningsfrekvens i de svenska församlingarna när den introducerades år 1979 genom provhäftet Nya psalmer och torde fortfarande användas rätt flitigt. Den andra psalmen med olika melodi och versmått är inte i första hand en psalm för gudstjänsten utan är mera tänkt för personlig andakt och själavård. Det är fråga om psalmen *Jesus tänk på mig* (nr 374), som i den finska psalmboken står under rubriken "Hälsa och sjukdom". I den finska psalmboken har melodin av Oskar Lindberg bytts ut mot en melodi av J.S. Bach och versmåttet är annorlunda.

Ett exempel på äldre psalmer med olika melodier är Runebergs *Bevara Gud vårt fosterland* (nr 546), där starka meloditraditioner på finskt respektive finlandssvenskt håll bevarades till nackdel för den gemensamma sången. Att använda denna psalm vid en tvåspråkig gudstjänst, t.ex. på självständighetsdagen, är mycket besvärligt. Vilken melodi skall brukas? Ingen hänvisar heller till den andras melodipsalmbok. Psalmerna har samma versmått och skulle därför i princip gå att sjunga tvåspråkigt.

Att så pass många gemensamma psalmer i de finländska psalmböckerna har olika melodier har också att göra med den finska förkärleken för folkkoraler. "Toisinto Porista", "toisinto Raumalta" [variant från Björneborg, variant från Raumo] eller från någon annan ort kan vi ofta läsa i den finska psalmboken. Även den finlandssvenska psalmboken har några av dessa folkkoraler, men inte alls i samma utsträckning som den finska. Den kanske mest kända och använda av dessa folkkoraler torde i den finlandssvenska psalmboken vara "Sen suven suloisuutta", som lär vara en ombildning av "Den blomstertid nu kommer".

Tabell 7.

Kyrkoåret N=143	*Gudstjänstlivet N=106*	*Livet i Kristus N=197*	*Livet i Guds värld N=108*	*Det eviga livet N=31*
72 psalmer	52 psalmer	81 psalmer	43 psalmer	13 psalmer
50 %	49 %	41 %	40 %	42 %

Trots dessa olikheter och trots att de finländska psalmböckerna gärna kunde ha flera gemensamma psalmer finns det ändå fortfarande en stor gemensam psalmskatt att använda. Denna psalmskatt fördelar sig rätt jämnt över psalmbokens olika avdelningar (tabell 7). Hälften av

psalmerna i avdelningarna Kyrkoåret och Gudstjänstlivet är gemensamma. Man har m.a.o. försökt sörja för att urvalet högtids- och kasualpsalmer skall vara tillfredsställande. Som jag redan har konstaterat finns det bara en gemensam vigselpsalm. Vigselpsalmerna blir då det undantag som bekräftar regeln att det skall finnas ett tillräckligt antal gemensamma psalmer till användning i tvåspråkiga församlingars gudstjänstliv.

Birgitta Sarelin: *Behålla och förnya. Den finlandssvenska psalmboksrevisionen 1975-1986.* (Diss) Åbo Akademis förlag, Åbo 1998. 448 s.

I Birgitta Sarelins doktorsavhandling *Behålla och förnya. Den finlandssvenska psalmboksrevisionen 1975-1986* beskrivs och analyseras det arbete som ledde fram till den finlandssvenska psalmboken 1986. Syftet med avhandlingen är "*att klargöra tillkomstprocessen för 1986 års finlandssvenska psalmbok och att undersöka valet av psalmer och melodier*" (s 37). För undersökningen delar författaren in processen i tre tidsskeden: en insamlings- och sammanställningsperiod som var kommittéarbete, 1975-1983; en remissperiod, 1984; samt en beslutsperiod när de kyrkliga beslutsfattarna tog ställning till kommittéförslag och remissutlåtande och bestämde den slutliga utformningen av psalmboken, 1984-1986 (s 37f, 45f, 383).

I utarbetandet av en ny psalmbok ingår att ta ställning till den gällande psalmboken och pröva vilka psalmer i den som skall utgå och vilka som skall vara kvar samt att välja nya psalmer. Arbetet påverkas, enligt Sarelin, av både kyrkliga och samhälleliga faktorer och för att kunna analysera hur psalmvalet påverkas granskar författaren det med hjälp av de tre övergripande aspekterna liturgi och fromhetsliv, socialt ansvar och diakoni samt kultur och samhälle (s 38, 45f). Källmaterialet som Sarelin arbetar med är kommittébetänkandet, de psalm- och sångböcker som tillkom i revisionsarbetet, *Nya psalmer 1979* och *Psalmer -83* samt 1986 års psalmbok. Författaren anger också officiella handlingar som tillkommit vid kyrkomöte, stiftsmöte och prosterimöte samt handlingar från kommitté- och utskottsarbete, däribland brev och remissutlåtanden. Sarelin använder vidare pressdebatter och bandade intervjuer hon gjort med psalmbokskommitténs och utskottets ledamöter (s 41ff). Med hänvisning till källmaterialets art ser hon den historisk-genetiska metoden som huvudmetod i avhandlingen (s 45), men för jämförelser av psalmvalet under de olika perioderna samt för jämförelser mellan det finska och det nordiska materialet anger hon även en komparativ-analytisk metod (s 47).

Avhandlingen inleds med en bakgrundsteckning där författaren sätter in det finlandssvenska arbetet i både dess samhälleliga och kyrkliga kontext, såväl nationellt som nordiskt och internationellt. Sarelin fortsätter med att beskriva forskningsläget och placerar in sin avhandling

i detta sammanhang samt presenterar avhandlingens uppgift. Därefter följer en presentation av material och metod. Avhandlingens tre tidsperioder granskas sedan; den första ingående med hjälp av de tre analysinstrumenten liturgi och fromhetsliv, socialt ansvar och diakoni samt kultur och samhälle. Avhandlingen knyts samman med en sammanfattning. Slutligen följer tabellförteckning och förkortningsregister, käll- och litteraturförteckningar, psalm- och personregister samt en Summary på engelska.

Sarelin visar genom sin undersökning att förslaget 1983 skiljer sig från 1943 års psalmbok så att andelen psalmer som hon menar rör socialt ansvar och diakoni ökade avsevärt och psalmer kring kultur och samhälle bestod av andra motivkretsar än tidigare. Här lyfter också författaren fram att människosynen blivit ljusare. Flera nya psalmer som handlar om kyrkoår och gudstjänstliv infördes också. Överhuvudtaget, menar Sarelin, att *Psalmer -83* "anslog en ljusare psalmton än 1943 års psalmbok", vilket även 1986 års psalmbok gör (s 392). I den senare utmönstrades dock en del av de nya diakonala psalmerna. Kategorin kultur och samhälle minskades med en psalm och de psalmer som kyrkomötet införde berörde i hög grad kategorin liturgi och fromhetsliv (s 392f). Sarelin avslutar med att konstatera: "Jämförd med 1943 års psalmbok är 1986 års psalmbok dock språkligt, innehållsligt och musikaliskt en helt förnyad bok" (s 393).

Till avhandlingens många förtjänster räknas det metodiska grepp författaren anlägger. Hon inspireras här av prof Sven-Åke Selander, Lund, och hans hymnologiska studier ur ett funktionellt perspektiv genom att låta liturgi och fromhetsliv, socialt ansvar och diakoni samt kultur och samhälle vara analysredskap; detta blir fruktbärande för analyserna av hur utvecklingen i kyrka och samhälle avspeglas i en psalmboksprocess. Psalmbokshistoria skrivs på så vis inte bara "på längden" utan också "på tvären" och det uppstår ett intressant spänningsfält mellan de olika polerna.

I avhandlingstexten märks tydligt att Sarelin gått igenom ett stort material och har god och personlig kännedom om utvecklingen; det sistnämnda framskymtar på två ställen, s 265 och 316. På så sätt har hon kunskap inifrån skeenden, personkännedom och vetskap om var material går att finna.

I analysavsnitten ger Sarelin kontinuerligt exempel på hur psalmtexter behandlats under arbetets gång. Dessa fina psalmanalyser

belyser hennes resonemang. I detta sammanhang förtjänar också de sammanfattningar som avslutar analyskapitlen att lyftas fram; här repeteras koncist huvuddragen i kapitlen. En annan mycket positiv sak är att avhandlingen är försedd med både psalm- och personregister. Detta underlättar för den läsare som vill gå tillbaka till avhandlingen och använda den som referensmaterial och uppslagsbok.

Det vore dock intressant, menar jag, att låta det fruktbärande metodiska grepp som författaren driver konsekvent i det första analyskapitlet också drivas betydligt tydligare i både den andra och tredje tidsperioden, dvs remissperioden 1984 och beslutsperioden 1984-1986. Det förekommer, men skulle kunna vara mer framhävt i såväl innehållsförteckning som text. Kanske hade analyserna kunnat fördjupas ännu mer på så sätt.

En förkortningslista är alltid till hjälp för läsaren, men genom att ett flertal förkortningar inte återfinns i den försvåras för läsaren att följa med i intressanta diskussioner och protokoll. Med lite fantasi kan man för det mesta sluta sig till vad som menas. Två andra små randanmärkningar på formaliasidan bör göras och det gäller Per Olof Nissers uppsats för teol lic examen *"En enhetlig psalmbok" Den svenska psalmboken 1937 – principiell och kontextuell bakgrund, introduktion*. I Lund kallas detta för uppsats och inte, som Sarelin skriver, avhandling (s 33, 416). Den andra kan vara ett tryckfel, men eftersom psalmboken inte förekommer i förteckningen över sådana, utan bara nämns i texten kan det förtjäna att påpekas att den Svedbergska psalmboken inte har årtalet 1693 (s 32) utan 1694.

Olycklig är sammanblandningen av Göran Bexell och Oloph Bexell. Sarelin har tillskrivit O Bexell, docent och universitetslektor i Kyrkovetenskap i Uppsala, en artikel som G Bexell, professor i Etik i Lund och medlem i 1969 års psalmkommitté i Sverige, har skrivit "Skapelse och fulländning" i *"Och en framtid full av sång". Kommentarer till psalmer och visor.* (Anders Frostenson, red). G Bexell förekommer överhuvudtaget inte i litteraturlistan.

Betydligt allvarligare ser jag på de två metodiska frågetecken som jag vill sätta: Det första handlar om författarens egen roll i förhållande till avhandlingsämnet. I avhandlingen råder en fullständig avsaknad av problematisering kring detta. I not 37, s 265, anges att Sarelin kallats till sekreterare i en beredande arbetsgrupp vid Teologiska fakulteten vid Åbo Akademi för förberedandet av fakultetens remissutlåtande. Vidare anger författaren på s 316 att Sarelin kallats till sekreterare för den

svenska delen i kyrkomötets psalmboksutskott. Den senare uppgiften var, om man läser i avhandlingen, dock icke problematiserat i relation till Sarelin själv, en viktig uppgift. Vid val av sekreterare till utskottet framlades nämligen förslaget att psalmkommittéernas sekreterare skulle kallas till uppgiften, men de finska ledamöterna motsatte sig detta då de menade att "utskottets sekreterare bör stå fria i förhållande till psalmbokskommittéerna. De finska utskottsmedlemmarna fruktade förmodligen att kommittéernas sekreterare alltför mycket skulle påverka arbetet i utskottet" (s 316).

Det andra metodiska frågetecknet gäller när Sarelin hänvisar till sitt eget arkiv vari hon anger att det "finns kopior av remissutlåtandena (dock inte alla bilagor), kopior av psalmboksutskottets protokoll..." (s 43). Varför tillåter sig författaren att använda kopior i eget arkiv i en akademisk avhandling när originalen finns i andra tillgängliga arkiv?

Sammanfattningsvis kan sägas att Birgitta Sarelin i sin avhandling *Behålla och förnya. Den finlandssvenska psalmboksrevisionen 1975-1986* skrivit en viktig del av den nutida psalmbokshistorien. Hon har inte begränsat sig till enbart det finlandssvenska materialet utan gör rikliga utblickar till det finska, rikssvenska och övriga nordiska arbetet. Hon sätter också in det i en internationell och samhällelig kontext. Genom att låta sig inspireras av ett funktionellt perspektiv behandlar hon psalmbokshistorien på ett konstruktivt och fräscht sätt och visar på att den finlandssvenska psalmboken kommit till i en dynamisk process i samspel mellan kyrka och samhälle, historia och samtid. Den finlandssvenska nutida psalmbokshistorien blir intressant inte bara för dem med ett specifikt intresse för det finlandssvenska, utan för alla med hymnodiska och hymnologiska intressen.

Anna J Evertsson

INVITATION

Fredag den 26.11.1999 ville salmedigteren og domprovsten K.L. Aastrup være fyldt 100 år.

På selve dagen udgiver Gads Forlag K.L. Aastrups *Erindringer*, og dette århundredes store danske salmedigter fejres ved et todelt arrangement i Odense: Fra klokken 13.00 til 15.40 er der foredrag og solosang på SDU, Odense Universitet. Fra klokken 16.30 holdes en efterfølgende gudstjeneste i Domkirken, Sct. Knuds Kirke, Odense.

Det ville glæde os meget, om du (I eller De) havde lyst til at deltage i arrangementet.

Det nærmere **program** er følgende:

Fredag den 26. november 1999

12.30-13.00	Ankomst til: **Auditorium U-45 på SDU, Odense Universitet**, Campusvej 55, Odense M. NB: Benyt gerne **indgang F**, sydligst i den lange universitetsbygning. Indgang F ligger lige ved siden af auditorium U-45.
13.00-13.10	Velkomst og præsentation af erindringsbogen - ved professor, dr.phil. Peder Skyum-Nielsen.
13.10-13.40	Kongelig konfessionarius, professor, dr.phil. Christian Thodberg taler om K.L. Aastrups liv og salmer.
13.40-14.00	Formanden for Salmebogskommissionen, biskop Erik Norman Svendsen taler om K.L. Aastrups placering i den nye salmebog.
14.00-14.15	Bassangeren Jeppe Aastrup synger salmer med tekst af K.L. Aastrup. Akkompagnement ved organist Anita Hyldgård Samsing.
14.15-14.35	Pause med forfriskninger (vand, te, kaffe o.a.).
14.35-14.55	Medlem af Salmebogskommissionen, sognepræst Betty Højgaard: Salmernes indhold.
14.55-15.20	Fhv. domprovst, dr.theol. h.c. Rudolph Arendt: "Hvad mener I om Kristus?-".
15.20-15.30	Lektor, dr.theol. Thorkild C. Lyby: Strejftog i Aastrups erindringer.
15.30-15.40	Biskop Kresten Drejergaard: "Hvor han er os i ordet nær". - Afrunding af arrangementet på Odense Universitet.
15.40-16.25	*Transport, evt. i bestilte taxaer, til Odense Domkirke.*
Fra 16.30	Gudstjeneste i **Sct. Knuds Kirke, Odense Domkirke**. Liturgi ved sognepræst Valdemar Aastrup. Musik ved domorganist Freddy Samsing, som dirigerer Odense Domkirkes Kor. Desuden medvirker Odense Universitets Lille Kor, som under ledelse af lektor Carsten Mollerup bl.a. synger udvalgte Aastrupsalmer til melodier af Povl Hamburger. Fællessang ved deltagerne. Solosang ved Jeppe Aastrup. Der vil foreligge et **særligt program** til gudstjenesten i Odense Domkirke, hvor vi forventer at slutte cirka klokken 17.40.

Af hensyn til traktementet på SDU, Odense Universitet beder vi om at få en tilmelding på forhånd. Ring venligst til kontorfuldmægtig Inger Pedersen på telefon 6550 2800 - eller send et e-brev til ipe@journalism.ou.dk - eventuelt en fax til 6593 5856. Tak!

Venlige hilsener, på udgivernes og arrangørernes vegne,
Peder Skyum-Nielsen

Forfatternes adresser

Organist, komponist Willy Egmose,
Sønderbykærvej 7,
DK-6900 Skjern.

Statsstipendiat Svein Ellingsen,
N-4815 Saltrød, Norge.

Cand.teol. Anna J. Evertsson,
Rostensvägen 8,
S-291 73 Önnestad, Sverige.

Organist, komponist Erling Lindgren,
Nis Petersensvej 11,
DK-7620 Lemvig.

Komponist Knut Nystedt,
Vestbrynet 25 B,
N-1160 Oslo, Norge.

Adjunkt, ph.d. Vibeke A. Pedersen,
Sct. Kjeldsgade 12, st.
DK-2100 København Ø.

Forskningslektor, ph.d. Nils Holger Petersen,
Mimersgade 56, 1. tv.
DK-2200 København N.

Assistent, teol.dr. Birgitta Sarelin,
Kyrkbacken,
FIN-216 60 Nagu, Finland.

Forfatter Lars Busk Sørensen,
Langerhusevej 46,
DK-7673 Harboøre.

Rettelse

På de efterfølgende sider bringer vi en korrigeret version af Nils Holger Petersens artikel "Skal og kan salmer være moderne?" fra foregående nr. af HM, som trods al nutidens teknik i sin dengang udskrevne form desværre manglede enkelte passager.

NILS HOLGER PETERSEN

Skal og kan salmer være moderne?

Et uvidenskabeligt essay

I forskellige sammenhænge har jeg ytret tvivl om salmegenrens muligheder som moderne udtryksmiddel i gudstjenesten. [1]I det følgende vil jeg gerne uddybe synspunktet med udgangspunkt i en overvejelse vedrørende berettigelsen af et krav om modernitet for dette element i gudstjenesten. På en måde kan kravet virke selvfølgeligt, hvorfor argumentationen ofte springes over. Ud fra en fundamental teologisk synsvinkel kan man omvendt føle kravet som helt forfejlet. Det drejer sig på den ene side om gudstjenestens folkelighed og på den anden om gudstjenestens karakter af bekendende og lovprisende forsamling.

Med gudstjenestens folkelighed – og det handler her om Den danske Folkekirkes situation - mener jeg intet andet end en karakteristisk, der tager det alvorligt, at gudstjenesten er folkekirkemedlemmernes forsamling, med andre ord en forsamling, der skal kunne give mening for det store flertal af den danske befolkning her mod slutningen af det 2. årtusinde, der står som medlemmer af folkekirken. Det handler ikke – for mig at se – om popularitet; det handler end ikke om forståelighed i en snæver forstand, hvor der tænkes, at hvert enkelt ord og eller teologisk tanke, der skal formuleres i gudstjenesten, skal kunne forstås af alle – eller af et gennemsnit af befolkningen. Så måtte jo f.eks. også store dele af bibellæsningerne afskaffes. Men det drejer sig om en vis grad af overordnet genkendelighed, et naturligvis vanskeligt håndterligt begreb. Et moderne gennemsnitsmenneske bør ikke føle sig som i et museum, når det går i sin egen kirke til en gudstjeneste, der hævder at handle om det dybeste og mest relevante i menneskelivet: Meningen i livet, genoprettelsen af alt det, der kan gå skævt for mennesket og så hyppigt også gør det. At skulle forstå alt i en gudstjeneste, der vil operere på et vist niveau og dermed også tage deltagerne alvorligt som selvstændige individer, er nok ikke et rimeligt krav for den, der ikke gør sig nogle anstrengelser for at komme ind i det, det handler om. Alt har – naturligvis – visse forudsætninger, måde, at "det typiske moderne menneske" kan mærke, at det, der foregår, handler om et menneskeliv, der kan genkendes.

Salmesang og modernisme (Hymnologiske Meddelelser, 15. årgang, nr. 2, Kbhvn. 1986, s. 69-83), og 80'ernes salmemelodier (Kritisk Forum for Praktisk Teologi, nr. 29, Århus 1987, s. 31-46), samt *Salmen og det moderne* (Organistbladet, 1998, 2, s. 51-71) samt i et interview i Danmarks Radios store temaprogram om salmer (sendt i P1 d. 5. juli 1998).

Hvem dette moderne menneske så måtte være – og om der findes et typisk sådant - må lige nu stå hen, men selvom jeg næppe vil turde hævde eksistensen af en egentlig type på "det moderne menneske", så vil jeg alligevel hævde, at der er grundlæggende tidstypiske træk i den danske befolkning anno 1999, som gør at visse udtryksmidler virker åbnende, umiddelbart mulige at forholde sig til, mens andre virker forældede, fjerne på en måde, der absolut ikke virker befordrende for et ønske om at forstå, hvad det handler om. Om ikke andet, så er der næppe tvivl om, gennem statistiske undersøgelser og hyppigt tilbagevendende krav om, at nu må folkekirken prøve at blive "tidssvarende", at der ligger et eller andet problem gemt her, uanset at det samtidig er vigtigt at gøre sig klart, at det ikke nødvendigvis er dem, der mærker problemet på deres krop, der også har forudsætningerne for at komme med en løsning. Men diagnoserne må man nok tage alvorligt.

Det er – indrømmet! – lidt diffust med det "typisk moderne", men jeg tror ikke, det kan nytte at forskanse sig i problemets teoretiske vanskelighed. Når vi ser film og teater, læser litteratur, hører musik, klæder os, lytter til hinanden tale, er det evident, at vi også uden at have teoretisk viden om stilarternes forvandlinger gennem tiderne, ikke bare er i stand til, men slet ikke kan undgå at reagere spontant på signaler i det medium, vi træder i kontakt med i henseende til at føle os i kontakt med det eller det modsatte. Det handler bestemt ikke om forståelse alene. Megen utvetydig moderne kunst er ikke sådan at "forstå", hvis vi med ordet vil betegne, om vi kan forklare eller opleve en klarhed i forhold til det betragtede. Det handler snarere om oplevelse af samtidighed.

Og jeg må understrege, at det ikke handler om at kunne lide eller at føle interesse for noget alene. Det kan vi jo sagtens med masser af ældre kunst, f.eks. Ikke mindst inden for hvad der som regel betegnes som den klassiske musiktradition er det interessant - og et i forhold til de fleste andre kunstarter ganske overraskende faktum – at adskillige mennesker føler sig betydeligt mere tiltrukket af den gamle musik (inden for en forholdsvis afgrænset og som "klassisk" opfattet periode, groft taget fra 16-1700 og frem til ca. 1900) end af nutidige musikalske udtryk. Musikkulturen har her på en ganske bemærkelsesværdig vis et problemfællesskab med gudstjenesten.

Nu er musikkulturen og æstetiske sammenhænge i almindelighed ikke på samme måde underkastet en vurdering af det hensigtsmæssige, i og med at man kan gøre gældende – og sandelig også hyppigt gør det – at det udelukkende handler om, hvad man har lyst til. Men er der en prætention om, at en bestemt begivenhed har ultimativ betydning i menneskelivet, sådan som gudstjenesten jo i en traditionel teologisk sammenhæng hævdes at have det, da er det unægtelig en

anden sag. Så er det ikke akceptabelt at sige, at den traditionelle gudstjeneste er en form, der taler til dem, der nu kan lide dens særlige kunstnerisk-teologiske sprog. Så har man svigtet den folkelige opgave at være gudstjenstlig forsamling for hele kirken, med andre ord det store flertal af hele den samlede befolkning i Danmark, der har bevaret dette traditionelle kirkelige tilhørsforhold.

Gudstjenesten består jo af adskillige og forskellige grundelementer. Der er næppe tvivl om, at det i gudstjenesten, der mest utvetydigt har taget forholdet til den moderne verden alvorligt er prædikenen. Det er fint nok – uden at forklejne de mange problemer, der naturligvis også findes her. Det drejer sig ikke om at sikre, at enhver prædiken og enhver gudstjeneste fungerer problemfrit i forhold til "moderniteten", men snarere at der i hvert fald arbejdes med den pågældende form på en måde, der mærkes som seriøs og i øjenhøjde med problematikken. "Det vellykkede" er i sig selv et problematisk begreb, som kan komme til at have noget æstetiserende over sig, som måske er en væsentlig side af gudstjenestens nutidige problematik. Bibellæsninger og liturgiske formuleringer, der så at sige repræsenterer kristendommen på et overordnet plan må i en vis forstand være tidsuafhængige, eller i hvert fald, som det ofte er blevet udtrykt, tilhøre den langsomme historie, hvor prædikenen tilhører den hurtige. Der er brug for begge dele i en gudstjeneste, både det der afspejler, at gudstjenesten er en form, der lader mennesket møde det evige, det guddommelige, som naturligvis må fremtræde som fundamentalt uafhængigt af vekslende tiders sprog- og andre dragter, og det der viser at gudstjenesten er det sted hvor mennesket, der på ingen måde er uafhængigt af sin egen tid, sit sted og sin historie tages alvorligt og tales til. Med andre ord bliver der ganske forskellige æstetisk-teologiske kriterier for de forskellige genrer inden for gudstjenesten.

Hvor er det mennesket selv kommer til orde i gudstjenestens postulerede møde mellem menneske og evangelium? Det er – i luthersk gudstjenestetradition – netop i salmen. Det er den lutherske gudstjenesteforestilling, at her udtrykkes – med en laubsk formulering - menighedens stemthed overfor evangeliet, dens ja og amen. Nu kan man naturligvis ende i enten sarkastiske eller i hvert fald problematiserende spekulationer over den samlede danske folkekirkelige menigheds faktiske stemthed overfor evangeliet. Og mange vil vel nok hævde, at det er her gudstjenestens egentlige problematik ligger, og at det med andre ord ikke har noget at gøre med gudstjenesteæstetik, men helt enkelt er et problem omkring kristendommens folkelige basis i Danmark (og selvfølgelig mange andre steder i verden). Det kan man mene, og i så fald er det logiske skridt at påbegynde afviklingen af en folkekirkeordning, som i så fald må anses for absurd.

Men mener man – som jeg og ganske mange andre gør det - i forlængelse af den gamle Morten Pontoppidanske tankegang, at kristendom ikke sådan kan måles, og at vi snarere skal gå den anden vej og aksiomatisk fastholde, at står man i folkekirken, så har man selv valgt at betragte sig som et kristent menneske – jeg ser her bort fra eventuelle og problematiske juridiske spidsfindigheder omkring kirkeskat og lignende, som let kunne løses ved administrative indgreb, der ikke ændrede grundlæggende i folkekirkeordningen – hvorfor kirken og dens gudstjenesteordning ikke har nogen anledning til at ville lege åndelige dyneløftere. Så må man med andre ord tage folk på ordet, men dermed også se i øjnene at det ikke i traditionel forstand mere kan handle om et "ja og amen". Vi lever på den anden side af oplysningstiden, og noget af det, der er sket i historiens løb er, at mennesker – i al almindelighed synes det - føler det som lidt af et overgreb, om de bliver gjort til en form for flokdyr, der på forhånd foreskrives et bestemt svar på det, der sættes foran det. Skal vi synge ja og amen vil vi have lov at overveje det, mulighed for at tage stilling selv først. Men det kan gudstjenesten vel ikke skabe rum til?

Så vidt jeg kan se det, lever vi i så høj grad i en periode, hvor vi må have et relativt forhold til alt, selv til det, vi føler langt nede i vores underbevidsthed, at de måske eneste måder, hvorpå vi med "os selv i behold" for tiden (for det kan meget vel ændre sig igen) kan ytre os kollektivt enten er i form af traditions-citater eller i form af tvivlsytringer. Man kan på mange måder se det i "tidens" forskellige udtryk for f.eks. den mest traditionelle af alle værdier, kærligheden. Film og litteratur giver tydelige eksempler på, hvordan positive ytringer om kærlighed må formes som enten direkte eller indirekte citater, i en eller anden form sættes i anførselstegn for at virke acceptable. Det handler ikke – tror jeg – om mindre evne til kærlighed i dag end tidligere, men om en ekstrem sårbarhed og hudløshed overfor det trivielle, overfor tilsyneladende normative følelser. Ved anførselstegnene skabes en frihed, fordi det så lægges ud til den enkelte at tage det ytrede som positivt sandt, som ironisk eller eventuelt som et åbent spørgsmål. Derfor fungerer f.eks. Lars von Triers "Breaking the Waves" så sitrende moderne – uanset om man bryder sig om filmen og dens budskab eller ej. Relevant og provokerende er den og undgår netop at låse tilskueren fast samtidig med, at den tilbyder én eller evt. flere tolkninger af den historie, der stilles frem.

Gudstjenesten må – om man vil fastholde folkekirkens mulighed for at være kirke for alle dem, der faktisk tilsyneladende ønsker at være i den – ikke fastlåse menighedens ja og amen på anden vis end som den tradition, kirken naturligvis lever i og af. Men det utvetydigt moderne udtryk for et menneskes møde med evangeliet kan næppe være andet end enten undren i ordets meget fundamentale forstand, altså ikke blot en teologisk forstået lovprisende undren, men en reelt

spørgende – måske interesseret – undren, skepsis eller modsigelse. Denne modsigelse kan i sandhed udgøre et meget frugtbart grundlag for det møde mellem evangelium og menneske, som både kan komme frem i prædikenens overvejelse og i sakramenternes traditionelle udtryk. Men om salmen skal fastholdes som udtryk for menneskets eget svar på evangeliet, da må salmen være i overensstemmelse med det alment moderne menneskes mulige ærlige forhold til kristendommen. Da må salmen opgive ethvert opbyggeligt-pædagogisk forsøg på at liste en traditionel menighedsholdning ind. Da er det langt mere ærligt at sige, at det har vi netop de traditionelle salmer til. De kan nemlig – som vi tydeligt kan fornemme det – sagtens fungere. For dér citerer den moderne menighed den rolle, som menigheder tidligere har indtaget, og som man sagtens kan citere uden at føle sig fastlåst. Det er når sproget i salmen bliver utvetydigt moderne samtidig med, at det teologisk låser fast, at der opstår en følelse af indeklemthed.

Der må med andre ord være sammenhæng mellem indhold og form. Et moderne sprog og et moderne tonesprog må svare til et indhold, der for alvor tolker "det moderne menneskes" alment-kulturelt mulige forhold til kristne udtryk. Men det bør ikke forstås sådan, at det foregriber menneskets inderste forhold til kristendommen.

Jeg har i tidligere ytringer – som jeg har refereret til ovenfor – først og fremmest slået på, at gudstjenesten for at undgå at være en historiserende form måtte indoptage samtidige kunstneriske udtryk, og at disse nok i høj grad måtte blive så komplekse, at salmen, der for at kunne fungere som fællessang, formentlig er nødt til at være i en enkel strofeform, derfor næppe kan honorere det krav. Derfor har jeg henvist til andre mulige, større og mere komplekse musikalsk-poetisk-dramatiske former som mulige løsninger på dette problem, hvilket imidlertid indebærer en stor usikkerhed og en lang eksperimenterende periode fremover for gudstjenesten. Spændingen mellem kravet til salmen om at kunne fungere praktisk sangligt og den kunstneriske moderne kompleksitet gør genren omtrent umulig, skønt det måske kan gøres gældende at en moderne viseform (jfr. Benny Andersens digte) kunne være et muligt bud på en form, der – hos en fintmærkende kunstner med teologisk-folkelig forståelse - kan balancere mellem disse to hinanden (næsten) udelukkende krav om indholdsmæssig og æstetisk kompleksitet og ydre enkelthed. Men dertil kommer så den musikalsk-teologiske ægthed, der vil kræve en lydhør indarbejdning af sådanne former i den overordnede gudstjenesteform, hvilket ingenlunde er en enkel sag.

I de her anførte – løst henkastede og (er jeg mig bevidst) ganske ufærdige – betragtninger nærmer jeg mig problemet på en lidt anderledes måde, der dog fører til stort set det samme resultat: At salmen som genre enten er et traditionselement og som sådan kan fungere

fremragende (afhængig af poesiens og musikkens iboende æstetisk-teologiske kvaliteter, for hvilket kriterierne er betydeligt enklere, fordi det drejer sig om historiske udtryk), eller må transformeres til noget helt nyt i forhold til den traditionelle genre. Men i nærværende essay har fokus snarere været det indholdsmæssige end det formmæssigt-æstetiske, bortset fra påstanden om, at der må være en overensstemmelse imellem disse. Form og indhold er ikke to uafhængige størrelser, men må indgå et – gerne dialektisk – forhold til hinanden.

Men starter man med det indholdsmæssige og forsøger herudfra at komme frem til hvilke kunstneriske former, der ville kunne bruges, kan det dels være, at man på naturligere vis når frem til noget brugbart – og noget der ikke slavisk fastholder, at en salmemesse er den eneste mulige løsning på den lutherske gudstjenestes problematik. Man bør huske på Luthers ord, at en gudstjenesteordning er en ydre sag. Ordningerne skal befordre troen og kærligheden og ikke være til ufordel for troen. Hvis de ikke gør det længere, er de allerede døde og gælder ikke længere; det er ligesom når en mønt, der er blevet forfalsket pga. misbruget ophæves og ændres, eller som når nye sko, der er blevet gamle og trykker, ikke længere bruges, men smides væk, og der bliver købt nye i stedet. [2]

Nogen klar løsning på gudstjenestens og salmesangens problematik kan jeg med andre ord ikke angive, men det forekommer mig, at man måske i for høj grad er startet det forkerte sted, (det gælder nok også mine egne tidligere kommentarer). Det handler ikke primært om at forny salmegenren, men om at skabe en gudstjeneste, der teologisk er i overensstemmelse med en ekklesiologi, der tager kirkeordningen, vi har, alvorligt – med mindre man vil arbejde på at ændre denne. Så må man se, i hvilken grad salmeformen er egnet til de krav, som gudstjenesten må leve op til. Det er disse fundamentale krav, jeg har skitseret ovenfor – og så vidt jeg kan se, fører de primært til, at det, der skal være nutidigt, ikke kan være en traditionel salme indholdsmæssigt og formmæssigt. Men det kan være, at en strofisk form, der forholder sig tilstrækkelig dialektisk til salmegenren, vil kunne fungere her, ligesom det også kan være, at det er gennem mere komplekse musikalsk-poetiske former, man vil kunne finde adækvate udtryk for den moderne potentielle kirkegængers (gudstjenestens almene målgruppes) plads i gudstjenesten. Det drejer sig under alle omstændigheder om et teologisk-kunstnerisk arbejde med en udfordring, der på én gang er traditionel og helt ny. Alt for længe har man gået uden om denne udfordring, kirken bør efter min mening – som da Luther i samarbejde med ypperlige musikere i sin samtid, Johann Walter og

---

2 Det afsluttende afsnit i Luthers *Deutsche Messe und Ordnung des Gottesdienstes* (1526), her parafraseret. Teksten findes i Weimar-udgavens bind 19, men også både i nyere tyske og danske oversættelser. Teksten er parafraseret i tæt overensstemmelse med Luthers egen tekst.

Konrad Rupf, tog fat på at udarbejde en gudstjenesteordning, der var i øjenhøjde med hans samtids udfordringer af teologisk, folkelig og kunstnerisk art – sætte teologer og kunstnere til kreativt - uden indsnævrende, formmæssige krav - at samarbejde om at finde forslag til gudstjenesteordninger, der respekterer folkekirken, og dens utroligt brede folkelige grundlag af faste og ikke-faste kirkegængere og af dem, der kun kan betragte kirken som "den fjerne kirke", jfr. Jørgen I. Jensens bog fra 1995, der som få andre publikationer har forstået kirkens nutidige kultursituation og tager den alvorligt som baggrund for en teologisk refleksion.

En sådan forståelse behøver efter min mening ikke nødvendigvis at medføre en kirkelig status quo. Det afgørende er derimod, at kirkens, teologiens og gudstjenestens bevægelser tager udgangspunkt i en solidaritet med den befolkning, der påberåbes – og som må påberåbes - som kirkens folkelige fundament og dermed også må indgå i en moderne bevidst ekklesiologi, der igen må have konsekvenser for gudstjenesteordningen. Men det drejer sig vel at mærke ikke om at ændre på gudstjenestens forhold til evangeliets forkyndelse, til sakramenterne eller til de bibelske læsninger. Det, der trænger til revision mere end noget andet, er opfattelsen af menighedens plads i gudstjenesten og den hermed sammenhørende udfoldelse af menighedens stemme, dens stemthed, og på hvilken måde denne så kan tolkes ærligt i overensstemmelse med tiden.

PS. Men trods min her ytrede skepsis, har jeg dog også selv leget med salmegenren. Nogle forsøg er at finde i dette nr.

Hymnologiske Meddelelser udkommer årligt med 4 numre á omkring 50 sider

Udgives af Salmehistorisk Selskab, Københavns Universitet, Institut for Kirkehistorie, Købmagergade 44-46, DK-1150 København K., Danmark. Tlf. 35 32 36 23.

Organ for Nordisk Institut for Hymnologi - NORDHYMN

Medlemskab af Salmehistorisk Selskab tegnes hos kassereren, Institut for Kirkehistorie, Købmagergade 44-46, 1150 København K., giro 2 20 11 19.
Hos kassereren kan også bestilles ældre årgange af tidsskriftet.

Salmehistorisk Selskabs bestyrelse:

Universitetslektor, dr.phil. Steffen Arndal,
Savmøllevej 5, DK-5690 Tommerup. Tlf. 64 76 29 01

Sognepræst, ph.d. Peter Balslev-Clausen, formand,
Ahlmanns Allé 14, DK-2900 Hellerup. Tlf. 39 62 79 27.

Universitetslektor, cand.theol. Jørgen I. Jensen,
Steenstrups Allé 17, DK-1924 Frederiksberg C. Tlf. 35 37 39 73.

Forretningsfører, merkonom Vagner Lund, kasserer,
Caroline Amalievej 27, DK-2800 Lyngby. Tlf. 45 88 48 65.

Sognepræst, cand.theol. Jens Lyster, næstformand,
Notmark præstegård, Notmark 4, DK-6440 Augustenborg. Tlf. 74 47 31 44.

Universitetslektor, organist, mag.art. Torben Schousboe,
Tryggevældevej 132, DK-2700 Brønshøj. Tlf. 31 28 02 05.

Professor teol. & fil.dr. Sven-Åke Selander
V. Häggviksv. 17, S-236 32 Höllviken, Sverige. Tlf. 40 45 35 77.

Styringsgruppe for Nordisk Institut for Hymnologi (Nordisk redaktionskomite):

Professor, teol.dr. & fil.dr. Karl-Johan Hansson
Fredsgatan 12 A 21, SF-20100 Åbo, Finland. Tlf. 2 265 4284

Førsteamanuensis, cand.phil. Sigvald Tveit
Øvre Smestadveien 53B, N-0378 Oslo, Norge. Tlf. 22 14 20 99.

Professor, dr.theol. Steffen Kjeldgaard-Pedersen,
Egernvej 43, DK-2000 Frederiksberg. Tlf. 38 34 99 72.

Professor, fil. & teol. dr. Pétur Pétursson,
Hjardarhaga 11, IS-107 Reykjavik, Island. Tlf. 5 62 90 09.

Professor teol. & fil.dr. Sven-Åke Selander
V. Häggviksv. 17, S-236 32 Höllviken, Sverige. Tlf. 40 45 35 77.

Sekretariat:
Nordisk Institut for Hymnologi - NORDHYMN,
Institut for Kirkehistorie, Købmagergade 44-46, DK-1150 København K.

Forretningsfører, merkonom Vagner Lund, sekretær. Tlf. 35 32 36 23.

Sognepræst, ph.d. Peter Balslev-Clausen, redaktør.

Hymnologiske Meddelelsers redaktion:

Peter Balslev-Clausen (ansvarshavende), Birgitte Ebert, Laura Lundager Jensen, Vagner Lund (redaktionssekretær), Øve Paulsen og Lone Vesterdal.

Tidsskriftet udgives med støtte fra Carlsen-Langes Legatstiftelse og N.F.S. Grundtvigs Fond.

Eftertryk tilladt efter aftale med forfatterne og med angivelse af kilde.

02449 KHC 303 000
OVE PAULSEN
TOFTHØJVEJ 37
9280 STORVORDE 9280 o 6/ 1 1

Det Samfundsvidenskabelige Fakultets ReproCenter